

RØDE FANE

Nr. 2-82 Kr. 24,- Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

**EI FRAMTID
UTEN FRED?**

BREV OG NOTISER

Røde Fane – flott men dyrt

Takk for et flott blad! Er helt enig i at det trenger flere lesere. Har i den anledning tenkt å kommentere prisen på bladet. Kr. 24,- for et enkeltnr. er dyrt! Vi vet også at løssalget er grunnlaget for å få abonnenter. Vet at det er dyrt å lage trykksaker i dag, men er det nødvendig å bruke så fint papir som det som brukes til Røde Fane i dag? Hvis det er like dyrt med vanlig matt papir (som f.eks. i Kvinnejournalen), spiller det jo ingen rolle. Men hvis det har noe å si for prisen, mener jeg dere bør vurdere det. Forsida kan godt være som nå. Ellers ønsker jeg dere lykke til videre i arbeidet med bladet, skal prøve å gjøre mitt for å skaffe flere lesere.

Hilsen Marion Palmer

Kjære Marion

Takk for hyggelig brev. Når det gjelder prisen, så er det klart 24 kr. er mange penger. Men ikke mye i forhold til andre tidsskrifter eller bøker. F.eks. koster Konstrast nå 29 kr., men har da noen flere sider.

Papirkvaliteten er noe vi vurderer og diskuterer nå. Det er klart vi ville tjene noe på å gå over til annet papir, men ikke så

mye at vi ville kunne sette ned salgssummen. Ca. 50 øre pr. nummer. Skulle vi tjene inn så mye at vi kunne redusere salgssummen, måtte vi gå til en mer kvalitativ forringelse, som også ville gå utover kvaliteten på bilder, forside, etc. Foreløpig mener vi at det ikke er riktig å gå den veien. Men som sagt: Dette er ting vi diskuterer, og vi hører gjerne meningen til flere.

Redaksjonen

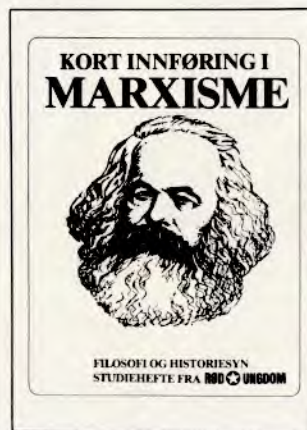
Billigbok-serie fra Oktober

Forlaget Oktober har startet en ny billigbokserie, Albatross-serien. De første bøkene som har kommet ut i serien, er Aasmund Haugens *Oss menneskeforaktare imellom*, Linda Lovelace *Mareritt* og Jon Michelets *Tiger Bay*. Aasmund Haugens bok, som kom ut første gang i 1977, handler om politivold sett innenfra. Den er ikke blitt mindre aktuell med årene.

Bøkene til Linda Lovelace og Jon Michelet trenger vel ingen nærmere presentasjon. Så for alle dem som ikke har hatt råd til å kjøpe disse bøkene tidligere — nå er sjansen der. Prisen er 48 kr. for *Tiger Bay*, 45 kr. for *Mareritt* og 42 kr. for *Oss menneskeforaktare imellom*.

Instant marxisme

Rød Ungdom har gitt ut et hefte om marxistisk filosofi og historiesyn med tittelen *Kort innføring i marxisme*. Meningen er å spre kunnskap om noen grunnleggende områder i marxismen, i første rekke den dialektiske materialismen og den historiske materialismen. Hftet er lagt opp som et studiehefte på to møter. Og prisen er overkommelig — 10 kroner.

System i galskapen

Det skrives mye om krig, fred og forsvar for tiden. Så mye at Deichmanske bibliotek har gitt ut en egen oversikt over et utvalg bøker de har om dette emnet.

De er samlet under emnene Norsk og nordisk forsvarspoli-

tikk, NATO-Warszawapakten, Stormaktene-Forsvar, Rustningskappløpet, Krigsindustri, Krig, Atomvåpen, Biologisk og kjemisk krigføring, Nedrustning, Fred.

Tidsskriftartikler er også med, og det vil sikkert være en nyttig oversikt for mange. Vi merker oss også at Per Gunnar Gabrielsens bok om Geriljakrigføring i Norge, og flere artikler fra Røde Fane er kommet med.

Røde Fane eksperimenterer

Redaksjonen ønsker å gjøre bladet mer variert og allsidig. Bl.a. har vi opprettet en del spalter med korte artikler og kommentarer om faste emner. Det er meningen at disse skal gå igjen i flere numre og vi vil også opprette flere forskjellige typer spalter. Vi vil også legge større vekt på debatter, bokanmeldelser og smånotiser samtidig som vi beholder hovedtemaet. Vi er i en fase hvor vi prøver oss fram og eksperimenterer. Så det kan godt hende at det vil bli en del endringer underveis. Samtidig er vi svært glad for kommentarer, positive og negative, til redigering og layout.

6 nummer – samme abonnementspris

Oppmerksomme lesere har sikkert lurt på hvordan Røde Fane

INNHOOLD

TEMA

Teorier om krig og fred.
Side 4

Vil verden gå under i en atomkrig?
Intervju med Tord Høivik.
Side 12.

Sivilforsvaret, atomkrigen og fredsbevegelsen.
Side 18

Folkekrig i Norge?
Side 28

OPPSLAG

Truer fascismen Skandinavia?
Intervju med Jan Myrdal.
Side 34.

DEBATT

Oljeboka, ingen lærebok i marxismen, men ... Side 38

SPALTER

Partiformannen har ordet: Stalin og sosialisme-diskusjonen.
Side 40

Fra forsvarsdebatten: Eventyr og virkelighet om krigen i Norge i 1940.
Side 42

Den tredje verden: Kravet om ny «informasjonsordning».
Side 44

BOKANMELDELSER

Dag Solstad: Artikler om litteratur 1966-81. Side 46

Forsidebilde: «Pravda» betyr sannhet — av Ingegerd Dillan.

kan holde abonnementsprisen konstant, når alle andre priser stiger. Svaret er altså at vi har redusert antall numre fra 8 til 6.

Abonnementsprisen på Røde Fane har nå vært konstant i to år, og prisen abonnentene betalte for et nummer av bladet i fjor, lå farlig nær det det kostet å produsere det. Vi hadde derfor valget mellom å sette prisen kraftig opp, eller å redusere antall utgivelser. Og valgte altså det siste.

Løssalgspisen er satt opp til kr. 24,-, så du tjener fortsatt mye på å abonnere — over 5,50 pr. nummer.

På kollisjons-kurs med kalenderen?

I anmeldelsen sin av Røde Fane nummer 8/81 (Stalin-nummeret) skrev Alf Skjeseth i Klassekampen at bladene nå måtte komme tett, hvis Røde Fane skulle unngå å kollidere med kalenderen.

Vi vil benytte anledningen til å beklage overfor leserne at numrene har kommet så ujamnt. Det skyldes først og fremst bemaningsproblemer en periode i fjor, som gjorde at vi kom på et etterskudd vi først nå er i ferd med å hente opp. Samtidig forsikrer vi — vi kolliderer ikke. Røde Fane 3/82 skal komme i god tid til sommerleirene, med hovedtema om utviklingen av kapitalismen i Sovjet.

RØDE FANE

Utgitt av Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)
Nr. 2 — 1982. 11. årg.

ABONNÉR! 110 kr. pr. år.

Bestill fra: Røde Fanes distribusjon, Boks 83, Bryn, Oslo 6.

Røde Fane redigeres av et utvalg nedsatt av sentralkomiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875

St. Olavs plass, Oslo 1
Telefon: 11 45 73.

Ansvarlig utgiver for dette nummer: Pål Steigan.

Trykt hos A/S Duplotrykk

Fredsbevegelse eller nedrustningsbevegelse

I etterordet til Militærprogrammet fra 1979 sier arbeidsutvalget at det er viktig at AKP(m-l) nå «aktivt oppsøker diskusjoner med andre politiske krefter, borgerlige militære osv. om hvordan Norge skal forsvares.»

Interessen for en slik diskusjon er større i dag enn den var i 1979. Stadig flere frykter krig. Og det er flere — også blant dem som regner seg til fredsbevegelsen — som engasjerer seg i hva slags forsvar Norge skal ha.

I forrige nummer av Røde Fane brakte vi et intervju med Johan Galtung. I dette bringer vi et intervju med Tord Høivik og en artikkel om sivilforsvar av Åsmund Stenseth, begge knyttet til Institutt for fredsforskning.

Det er lett å se at det er mye felles grunn til det AKP står for. Vekten på at atomtrusselen må møtes med opplysning og ikke med blind redsel, at det er viktig å styrke den sivile beredskapen, at det må utvikles en form for nasjonalt forsvar. Det er grunnlag for en fruktbar dialog om *hvordan* dette forsvaret skal føres, om tilknytningen til NATO og om forholdet til atompolitikk. Vi tror det er viktig at denne diskusjonen fortsatt blir ført i bredde, og vi vil fortsette å føre den i Røde Fane.

Samtidig ser vi også at det er strømninger på venstresida som er svært farlige. Det er viktig at både Røde Fane og andre tar dette alvorlig. Først og fremst i undervurderinga av Sovjet. Den er stor i hele vesten som påpekt i forrige nummer av Røde Fane. Den legger samtidig grunnlaget for en naiv og farlig tru på at det at Vest-Europa blir mer sjølstendig over-

for USA samtidig som bånd østover styrkes, bare er positivt og fredsbevarende. I tidsskriftet Kontrast nr. 1/81 blir denne «nye Øst-politikken» behandlet på denne måten, uten at det så mye som antydes som et problem at Sovjets innflytelsessfære vil øke kraftig. Så legges det også vekt på det fredsbevarende i å utvikle økonomisk og annet samkvem med Sovjet og de andre østeuropeiske landa. Det er en politikk som fører mot krig og underkastelse, ikke uavhengighet og fred.

Nær beslektet med dette er den klokkertrua på nedrustning og forhandlinger mellom supermaktene som fortsatt dominerer fredsbevegelsen. Så lenge fredsbevegelsen bare ser på nedrustning, så lenge vil den også være et lett bytte for politikernes demagogi. Særlig Bresnev har visst å nytte dette. Så lenge fredsbevegelsen konsentrerer seg om allmenn nedrustningspropaganda, vil den heller ikke bli noen støtte for de som virkelig kjemper mot supermaktene, i Afghanistan, Polen og El Salvador.

I denne situasjonen er det viktig at AKP(m-l) nå kommer klart fram med politikken sin. Den er nødvendig for å bringe den bevegelsen som finnes i riktig, og ikke feilaktig retning. Fordi den har en analyse av det *reelle* styrkeforholdet mellom supermaktene. Fordi den vet hva internasjonal solidaritet betyr. Og fordi den i alle fall *begynner* å utvikle en linje for nasjonalt forsvar og folkekrig.

Også *dette* vil vi legge vekt på å få fram i Røde Fane i tida framover.

- Hva er de grunnleggende årsakene til krig?
- Er det mulig å hindre at Europa for tredje gang blir kastet ut i en ødeleggende verdenskrig?

Stadig flere stiller slike spørsmål. Marxist-leninistene er ikke de eneste som forsøker å gi svar.

I denne artikkelen går Per Nybakk gjennom forskjellige synspunkter og teorier om årsakene til krig. Han vurderer dem i forhold til Lenins imperialismeteorier.

Til slutt kaster han et kritisk blikk på AKP(m-l)s teori og praksis i forhold til denne teorien.

Teorier om KRIG OG FRED

Debatten er selvfølgelig ikke ny. Spørsmålene er stilt en rekke ganger før, og de fleste svarene har da også blitt lansert tidligere. Særlig i forbindelse med de to tidligere verdenskrigene var det mange som prøvde å gi sitt bidrag til forståelse av krigens vesen. Bl.a. utviklet Lenin sine teorier i polemikk med sosialistiske og borgerlige teorier (Rosa Luxembourg og Kautsky).

I denne artikkelen skal jeg stille en del ulike teorier opp mot hverandre. Det er ikke hensikten min å gi en fullstendig innføring i de ulike teoriene,

det er en for stor oppgave. Først og fremst ønsker jeg å rydde opp i vår egen forståelse av krigens årsaker, og samtidig forsøke å henge andre teorier på de riktige knaggene.

En begrensning til. Jeg skal ikke diskutere krig i sin alminnelighet. Det er verdenskrigenes årsaker som er tema for artikkelen, og jeg behandler spørsmålet i imperialismens epoke. Tredveårs-krigens og Napoleonskrigenes årsaker faller dermed utenfor det jeg i denne omgang har ønsket å si noe om.

Diplomati og forhandlinger — kan det redde freden?
Tikker klokka ubønnhørlig mot en tredje verdenskrig?

LENINS IMPERIALISMETEORI

Stikkordmessig kan Lenins teori oppsummeres på følgende måte: *Imperialisme betyr krig*. Dermed er ikke alt sagt om hvorfor det er slik. Teorien står på to bein: *maksimalprofitten* og *den ujamne utviklinga*.

Monopolkapitalen strever ikke etter gjennomsnittsprøfitt, men etter maksimalprøfitt. Det er hensynet til maksimalprøfitten som sprenger de nasjonale grensene og som fører kapitalismen over i den imperialistiske fase. Ved å investere der prøfitten er størst, oftest i den 3. verden, kan monopolene sikre seg maksimalprøfitten, på bekostning av andre monopoler/stater. Her ligger kimen til verdenskrigen fordi jorda forlengst er oppdelt i interessesfærer, og de enkelte statene og monopolene gir ikke frivillig fra seg makta og prøfitten.

De imperialistiske maktene deler verden mellom seg etter sin innbyrdes styrke, økonomisk, militært og politisk. Men dette styrkeforholdet endrer seg over tid, gamle stormakter går til grunne, mens nye vokser seg fram og blir sterke. Dette er teorien om den ujamne utviklinga. Hovedpoenget i denne sammenheng er at verden allerede er oppdelt etter et *tidligere* styrkeforhold, mens den oppadstigende supermakta krever en nyoppdeling av verden som står i forhold til det nye, aktuelle styrkeforholdet. At den synkende supermakta prøver å opprettholde status quo, er den andre sida i denne motsigelsen.

Slagordmessig kan en derfor si at det er de indre motsigelsene i de imperialistiske landa (kampen om maksimalprøfitten) som er krigens grunnlag, mens det er motsigelsene mellom de imperialistiske supermaktene (ujamn utvikling, krav om nyoppdeling) som gir krigen dens karakter. Lenins karakteristikk av den 1. verdenskrig var da også at det var en *imperialistisk omfordelingskrig*. Vi har gjentatt det samme om den 2. verdenskrig. I begge tilfelle var det Tyskland som var den oppadstigende supermakta, mens England/Frankrike var på retur. Vi har også sagt at en verdenskrig i dag mellom USA og Sovjet vil ha karakter av en imperialistisk omfordelingskrig, med Sovjet som den oppadstigende supermakta.

KRIG OG FRED

Det bør her kanskje føyes til at hvilken makt som er oppadstigende og hvilken som er nedadstigende er et empirisk spørsmål. Det avgjøres gjennom undersøkelser av økonomiske, militære og politiske forhold, og bestemmes ikke gjennom proklamasjoner.

Av denne teorien følger at krigen bare kan avskaffes når imperialismen avskaffes. Dersom imperialismen ikke styrtes vil grunnlaget for krigen fortsatt bestå. Krigen kan utsettes, men ikke avskaffes, så lenge profitten er drivkraften i økonomien.

Jeg vil også ha sagt at ikke hvilket som helst imperialistisk land er i stand til å starte en verdenskrig for å tvinge gjennom en nyoppdeling av verden, sjøl om landet aldri så mye er i framgang. Det kreves også en viss absolutt styrke, slik som Sovjet og USA har i dag. Det er derfor naturlig at det er disse to landa som slåss om verdensherredømme og ikke Japan og Vest-Tyskland.

BASIS OG OVERBYGNING

Marxismen-leninismen tar utgangspunkt i samfunnets økonomiske basis når vi skal beskrive årsakene til en verdenskrig. Det er de motsigelsene som eksisterer der som utgjør krigens grunnlag. Ikke alle ser det slik. Det går et viktig skille i diskusjonen om krigens årsaker mellom dem som trekker fram motsigelser i samfunnets overbygning som bestemmende for krigen, og de som tar utgangspunkt i den økonomiske basis.

Videre er det mange som er enige i vår analyse om at det er økonomien som er avgjørende — som ikke deler vår oppfatning om at det er *imperialismen* som er årsaken til krigen. De trekker i stedet fram andre — klasseløse — økonomiske faktorer, slik som mangel på råvarer, overproduksjon eller krigen som en direkte fortsettelse av de økonomiske krisene. Både imperialismen og omfordelingskrigen forsvinner.

I opinionen er det disse to hovedretningene som konkurrerer med marxismen-leninismen. Jeg vil diskutere begge hovedretningene, og tar den som ser overbygningen som bestemmende først.

RELIGION, NASJONALISME ELLER DIPLOMATI SOM ÅRSAK?

Det finnes mange ulike teorier som legger vekt på ulike sider ved overbygninga for å forklare krigens årsaker. Stikkord kan være: religion, nasjonalisme, diplomatiske forviklinger og forskrudde diktatorer av Hitler-typen.

Felles for alle disse teoriene er at de ser bort fra — eller legger forsvinnende lite vekt på — de økonomiske motsigelsene som eksisterer uavhengig av religionen, nasjonalismen og galne diktatorer. De beveger seg i ideenes verden, og ser bort fra at disse har en materiell basis.

Det er skrevet mange verk om diplomatiets rolle i forspillet til både den første og den andre verdenskrigen. Sjølsagt spiller det en rolle hvem som møter hvem, og hva som blir sagt i en oppheta internasjonal situasjon, men det er ikke selve krigen. Det er ikke riktig å blande sammen de krigsutløsende faktorer med krigens grunnleggende årsaker. Det diplomatiske krigsspillet foregår ikke i noe vakuum, og det skaper ingen krig i seg sjøl.

Religionen som forklaringsfaktor har mistet noe av sin troverdighet de siste ti-åra, sjøl om det framleis ikke er uvanlig å betrakte krigen i Nord-Irland som en religionskrig. Det er imidlertid lett å gjennomskue at det som oftest ligger andre — økonomiske — faktorer bak.

Ellers er det åpenlyst at religionen ofte blir brukt som legitimering i forbindelse med kriger hvor både Gud/Allah og profetene deltar på begge sider i konflikten. Det var tilfelle både under den første og andre verdenskrig. Men de var ikke religionskriger av den grunn.

Den ekstreme nasjonalismen hadde stor oppslutning under verdenskrigene — kanskje spesielt under den første. Under jubel og med fine uniformer marsjerte soldatene til fronten. Dette har ledet mange til å tro at det var nasjonalismen som var drivkrafta i krigen. Hitler spilte på de nasjonale stemningene i Østerrike, Tsjekkoslovakia og Polen for å innlemme landa i det stortyske rike, det er ingen tvil om det. Men var det årsaken til krigen?

Konklusjonen måtte da bli at krigen kunne avskaffes dersom det blei ført

en aktiv kamp mot nasjonalistiske ideer. Og det er mange som har tenkt den tanken. Ideen om én verden bygger på dette grunnlaget. Men i det øyeblikket en overser det økonomiske grunnlaget for ideene, blir denne teorien like virkelighetsfjern som den jeg har trukket fram ovenfor om religionen. I det hele tatt likner disse to teoriene på hverandre. Det er lett å forstå at de har hatt en viss suksess fordi både religionen og nasjonalismen ikke har vært uten betydning under de to store krigene i vårt århundre.

KAN KRIGEN HINDRES AV POLITIKK?

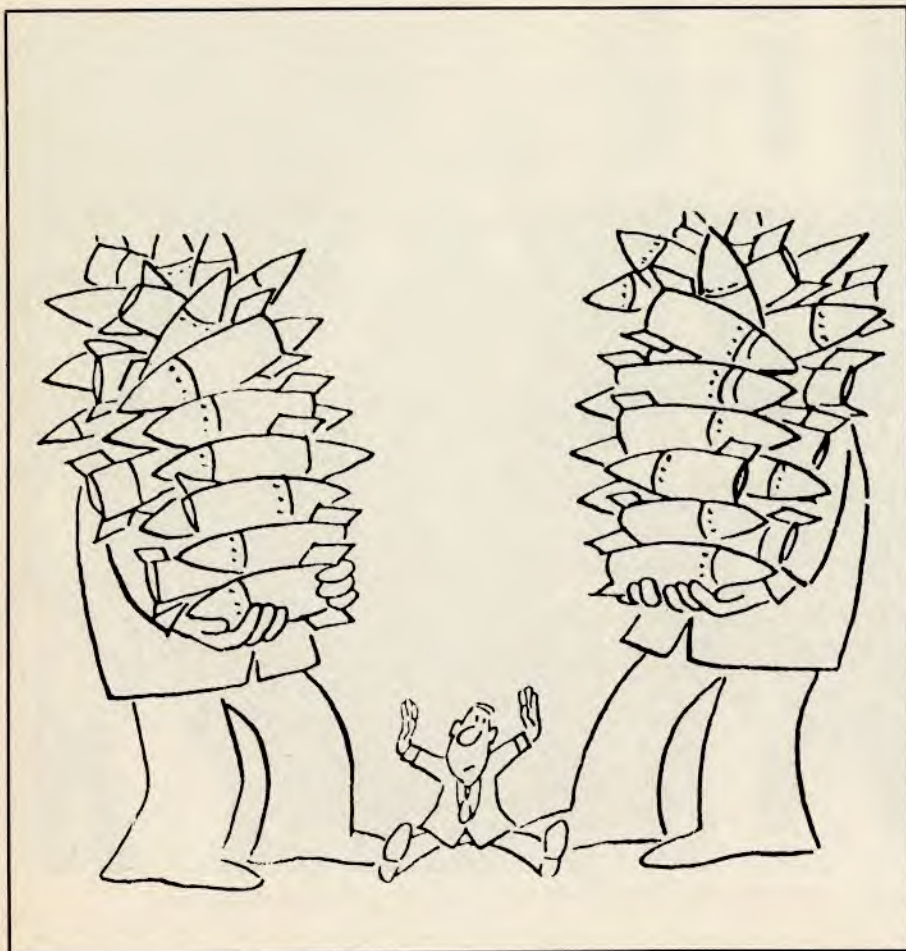
Den mest seiglivet teorien innenfor denne retningen har vi ennå ikke kommentert, den legger hovedvekt på *politikken* til regjeringene. Den har en del til felles både med gal mann-teoriene og diplomat-teoriene, men er langt mer utviklet og vanskeligere å gjennomskue. Vi kjenner den igjen fra andre områder. For eksempel teorien om at de økonomiske krisene under kapitalismen skyldes den økonomiske *politikken* som regjeringene fører.

I diskusjonen om krig og fred opptrer en rekke slektninger av denne teorien. Det snakkes om hauer og duer i Kreml og Pentagon. Det spekuleres i regjeringsskifter og helsetilstanden til verdens mektige menn og kvinner. Dagblad-redaktør Jahn Otto Johansen har stilt spørsmålet: «Vil Sovjet krig?» i boka med samme tittel. Det overrasker ingen at svaret hans blir nei. Det sovjet-russiske folket vil ikke krig, det har de hatt nok av. Soldatene og generalene vil heller ikke ha noen krig, og slettes ikke parti- og regjeringstoppene. Krigen vil ødelegge alt de har prøvd å bygge opp. Dessuten er krigen for dyr. Og så videre. Det subjektive element er ikke uviktig, verken i krig eller fred. Men når det blåses opp på denne måten forsvinner de objektive motsigelser som eksisterer mellom supermaktene, uansett om regjeringssjefene heter Reagan eller Kennedy, Krustsjov eller Bresjnev.

BASIS, ØKONOMI OG IMPERIALISME

Marxist-leninistene er ikke aleine når vi hevder at studier av basis er avgjørende for å forstå krigens grunnlag. Vi er ikke aleine når vi påstår at verdens-

KRIG OG FRED

Er det våpnene som skaper krig?

krigene har økonomiske årsaker. Men også her går det et viktig skille mellom dem som hevder at det er *imperialismen* som fører til krig og dem som erkjenner at krigene har økonomiske årsaker, men mener dette ingenting har med imperialismen å gjøre. Vi skal bringe et eksempel.

I «Økonomisk Debatt» 7/89 diskuterer Bo Gustavson om det er «... økonomiske drivkrefter for Sovjetunionens ekspansjon?» Hans svar er *ja*, det finnes slike drivkrefter. Men ifølge Bo Gustavson skyldes ikke dette at Sovjet er imperialistisk, men at landet mangler en del viktige råvarer og ressurser. Årsaken til den sovjetiske økonomiske framgangen har hele tida vært utstrakt bruk av menneskelige og materielle ressurser. I dag er det knapphet på disse ressursene og den økonomiske veksten synker. Ifølge Bo Gustavson er

ikke hovedmålsetninga for sovjetisk produksjon profitt — eller maksimalprofitt for den saks skyld — men størst mulig bruttoproduksjon. Uansett kostnader. Sovjet kan ikke sjøl skaffe seg de ressursene de trenger for å opprettholde veksten, og må derfor ut for å skaffe seg dem, eventuelt ved en krig.

Liknende teorier har vært brukt til å forklare imperialismens framvekst på 1800-tallet, og til å forklare Japan og Tysklands ekspansjon i 1930-åra.

Bo Gustavsons teori befinner seg riktignok i basis, men han tar ikke hensyn til motsigelsen mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. Det er en «klasseløs» forklaring, og kan brukes både om sosialismen og imperialismen — uten problemer.

SKAPER VÅPNENE KRIG?

Det samme kan teorien om at *våpnene*

i seg sjøl skaper krig. Opprustning betyr krig, heter det gjerne da. Det er utviklingen av våpenteknologien som skaper grunnlaget for verdenskrigene, og nedrustning vil i seg sjøl minske faren for krig — og i neste omgang fjerne krigene helt. Teorien har sin klare tilknytning til samfunnets materielle basis, det er utviklingen av produktivkreftene som fører til krig. Men teorien tar ikke standpunkt til hvilken klasse som har makta, og er uinteressert i de økonomiske motsigelsene som driver fram krigene. Den moderne fredsbevegelsen er en sammensatt bevegelse, men denne teorien står sterkt i store deler av den. I den nylig utkomne boka «Før det blir for sent» er bevegelsens ledende kvinner og menn så å si utelukkende opptatt av våpenkappløpet og den militære og politiske siden ved det. Spørsmålet om imperialismen blir ikke stilt. Og de økonomiske sidene ved spørsmålet blir drøftet av J.K. Galbraith på 13 av bokens 500 sider under tittelen: «De økonomiske og sosiale følger av kapprustningen og det som kommer etter».

Jeg vil også nevne at Ragnar Frisch i sin tid lanserte teorien om at krigene var en direkte utvekst av kapitalismens kriser og konjunkturproblemer og at Joan Robinson pekte på den fallende profittrente som en av årsakene til krigene. Disse teoriene er ikke bare opptatt av produktivkreftene, men ser på motsigelsene mellom produktivkreftene og produksjonsforhold. Men de ser ikke hvilke makter som er oppadstigende og hvilke som er nedadgående, og er derfor ikke i stand til å se hvilke stormakter/supermakter som i første rekke truer verdensfreden.

AKP(m-l), KRIG OG FRED

Står AKP på de teoriene som Lenin utviklet om krig og imperialismen? Vi er nødt til å stille spørsmålet sjøl om AKP er et marxist-leninistisk parti, det går ikke an å ta noen på ordet i våre dager. Vi er nødt til å studere partiets programmer grundigere, og vi kan ikke nøye oss med det, vi må også se på praksis.

Før jeg prøver å besvare spørsmålet har jeg behov for å understreke at de vurderingene som følger nedenfor står for forfatterens egen regning...

KRIG OG FRED

Demonstrasjon mot okkupasjonen av Tsjekkoslovakia. Viser AKPs praksis at partiet har tatt Sovjets frammarsj alvorlig nok?

AKP(m-l) har vedtatt tre prinsipp-programmer, på landsmøtene i 1973, 1976 og i 1980. Jeg tror det er riktig å si at de to siste i all hovedsak står på Lenins teorier om imperialismen og krig, og forsvare teoriene aktivt.

Jeg kan imidlertid vanskelig se at dette er tilfelle med programmet fra stiftelseslandsmøtet i 1973. Programmet beskjeftiger seg lite med krig/fred-spørsmålet, foretar nærmest et pliktløp i analysen av imperialismen, og glir unna spørsmålet om Sovjet. Det er skrevet i skyggen av kampen mot norsk medlemskap i EEC, og bærer naturlig merke av de motsigelsene som dominerte da. Dette til programmets forsvær.

Programmet fra 1976 foretar på sin side en grundig gjennomgang av Lenins imperialismeteori. Diskuterer både den ujamne utviklinga og nyoppdelinga av verden, og forfekter det helt riktige standpunktet, at *imperialisme betyr krig*.

Etter min mening *anvender* programmet teoriene feilaktig på *ett punkt* når det diskuterer den ujamne utviklinga mellom USA og Sovjet: Det blir ikke slått fast at Sovjet er på framgang også *økonomisk* i forhold til USA. Det er mest snakk om militær styrke, som ser ut til å savne sin økonomiske basis. De politiske posisjonene blir flyttet fram, etter hvert som USA trekker seg tilbake, men den økonomiske basisen for denne framrykkinga blir ikke nevnt. (Se prinsippprogrammet fra 1976, side 45-46.)

Dette fører til ei undervurdering av Sovjet og til ei feilvurdering av de motsigelsene som driver krigen fram.

I 1980-programmet er det foretatt en del viktige prinsipielle endringer i forhold til analysen av motsigelsene mellom USA og Sovjet. Blant annet kan vi nå lese at:

«Også økonomisk har Sovjets potensiale auka. Den sovjetiske økonomien har vakse raskare enn USAs

sett over en periode på 25 år...»

«Sovjet er ei ny supermakt på veg oppover. Ut frå den samla styrken Sovjet har, økonomisk, politisk og militært, er Sovjet den einaste verkelege imperialistiske rivalen USA står ovafor i verda i dag...»

Analysen i partiprogrammet av styrkeforholdet mellom USA og Sovjet har blitt endra på en del punkter, men ennå er det en del feilaktig tankegods fra 1976-programmet som *ikke* er luket vekk:

«Sosialimperialismen er likevel veik innanlands: Han strir med ein tilbakeleggande økonomi som er arva frå tsartida og som ikkje vart overvunne gjennom tiår med sosialisme.»

Etter min oppfatning må dette være positivt feil. Sovjet har økonomiske problemer som helt sikkert har sine historiske røtter, men at problemene fra tsartida ikke skulle være overvunnet

KRIG OG FRED

har jeg vanskelig for å forstå. I 1913 utgjorde f.eks. bruttonasjonalproduktet i Sovjet om lag 10% av USAs. I 1980 hadde det økt til over 60%, og avstanden minker fortsatt...

Jeg mener det fortsatt eksisterer et avvik i partiets analyse av Sovjets økonomiske basis, styrken blir systematisk undervurdert.

Hva har dette med krig og fred å gjøre? En hel del. Dersom en står på det standpunktet at krigen springer ut av problemer med produktiviteten i økonomien, eller at den skyldes andre svakheter som er nevnt ovenfor, vil en trekke et lettelsens sukk dersom produktiviteten i industri og jordbruk skulle øke, og de økonomiske problemene blir bedre «løst» i Sovjet enn i USA. Det er ikke lenger behov for krig.

Men etter teorien om den ujamne utviklinga er det faktisk det motsatte som er tilfelle — motsigelsene mellom supermaktene vil skjerpes, og kravet om nyoppdeling vil øke i styrke.

AKP(m-l)s PRAKSIS

På tross av mangler og feil i analysen så har partiets teoretiske forståelse for hvilke krefter som driver fram krigen økt i 70-åra. Partiet står langt tryggere på leninismens grunn i dette spørsmålet i dag enn ved partistiftelsen i 1973. Etter min mening har dette også avspeilet seg i praksis.

Etter den første forbannelsen etter invasjonen i Tsjekkoslovakia i 1968 hadde gitt seg, lå solidaritetsarbeidet nede. I pakt med den økte forståelsen av at det var *Sovjet* som utgjorde hovedtrusselen mot verdensfreden ble solidaritetsarbeidet trappet opp. AKP(m-l) har, med sine feil og problemer, vært ledende i aktivt solidaritetsarbeid med de land og folk som har vært rammet eller truet av sosialimperialismen de siste ti åra. Tsjekkoslovakia, Polen, Eritrea, Kampuchea og Afghanistan.

Partiet kan sikkert kritiseres for en rekke feil i dette arbeidet, men dersom jeg skulle trekke fram én her, så måtte det være at partiet har brukt for få ressurser på dette.

Det kan faktisk på mange måter virke som om AKP ikke har tatt sine egne teorier om Sovjet som den farligste supermakta helt alvorlig. Det samme gjel-

der for andre sider av krig/fred-spørsmålet. AKP har siden 1975 sagt at verden går svanger med krig, og krigen ble diskutert på sommerleire, vandreleire og i partiets publikasjoner. Likevel maktet en bare halvhjertet å mobilisere medlemmene og sympatisørene til kamp mot denne krigen på organisatorisk vis. Helt svart er bildet sjølsagt ikke, jeg har allerede trukket fram solidaritetsarbeidet ovenfor. Men jeg kan ikke helt fri meg fra tanken om at den systematiske undervurderinga av Sovjets økonomiske styrke kan ha sparket beina under resten av vår analyse.

Nå er det sjølsagt ikke den eneste, eller viktigste, forklaringa på hvorfor vi ikke har beholdt offensiven og initiativet i kampen mot krigen. Det er et emne som er langt mer komplisert, og som jeg skal la ligge her.

DEN UJAMNE UTVIKLINGA NOK EN GANG

I all hovedsak står AKP(m-l) på Lenins imperialismeteorier. Jeg har pekt på et viktig avvik i analysen av den økonomiske basisens betydning for styrkeforholdet mellom supermaktene.

Det er mulig det også er et annet punkt vi ikke har forstått godt nok. Når vi skal analysere den ujamne utviklinga, hvor langt tilbake går vi da? Her er

det min oppfatning at vi stort sett har hatt et for kort tidsperspektiv. Vi har analysert styrkeforholdet mellom Tyskland og England/Frankrike fra 1933 til 1939, og styrkeforholdet mellom Sovjet og USA fra 1956 til 1975-80, og trukket konklusjoner på grunnlag av det. Jeg tror vi må gå mye lenger tilbake. Den andre verdenskrigen var på mange måter en fortsettelse av den første. Undersøkelser av den ujamne utviklinga fram til 1939, mellom Tyskland og England/Frankrike, bør derfor starte lenge før den første verdenskrigen tok til. Vi må tilbake til 1800-tallet.

For motsigelsene mellom USA og Sovjet kan vi med fordel gå tilbake til århundreskiftet. Det gir langt større perspektiv på hvilke krefter som virker i økonomien og i politikken. Det blir da helt tydelig at Sovjet er i virkelig framgang, også økonomisk, i forhold til USA. Fra under 1/10 av bruttonasjonalproduktet i 1900 til bortimot 2/3 i 1980.

Av reint ideologiske grunner har vi sett oss blinde på årstallene 1933 og 1956, men dette har hindret oss i å foreta en materialistisk analyse av den ujamne utviklinga før den andre og den tredje verdenskrigen.

BASIS OG OVERBYGNING

Jeg har diskutert ulike teorier som har tatt sitt utgangspunkt i samfunnets overbygning når en skal forklare årsakene til verdenskrigen. Disse har jeg stilt opp mot Lenins imperialismeteorier, som tar utgangspunkt i den økonomiske basis og i forholdet mellom produktivkreftene og produksjonsforhold for å klarlegge krigenes årsaker.

Men så langt har jeg behandlet spørsmålet noe mekanisk. Det eksisterer sjølsagt et *dialektisk forhold mellom basis og overbygning*. Dette har jeg med vilje sett bort fra, for ikke å ta kkelegge de motsigelsene som finnes i spørsmålet om krig og fred i vår tid. Jeg har ønsket å reindyrke de ulike retningene, for å skjerpe motsigelsene.

For jeg mener jo at politikken også er viktig. Det vil være helt feilaktig å se bort fra de nasjonalistiske strømningene som finnes. Det er for eksempel helt umulig å forklare den andre verdenskrigen karakter og grunnlag uten

AKP(m-l)s prinsippprogram fra 1980. Dette står i hovedsak på Lenins imperialismeteorier. Men det er fortsatt tendenser til å undervurdere Sovjet, mener Per Nybakk.

KRIG OG FRED

at en bringer inn den tyske nazismens vesen. Og vi kan heller ikke se bort fra de territoriale motsigelsene som ble skapt gjennom fredsslutninga etter den første verdenskrigen. Og så videre. Vi må foreta en konkret analyse av alle de motsigelser som finnes. Og i denne analysen må vi holde fast ved at de økonomiske motsigelsene er grunnleggende og avgjørende. Ellers blir det idealisme. Men vi må samtidig erkjenne at motsigelsene innen overbygninga kan være bestemmende for både *når* krigen kommer, hvor den bryter løs, osv.

Vi kan på ingen måte regne oss til tidspunktet for utbruddet av den tredje verdenskrigen ved å forlenge kurver over den ujamne utviklinga mellom Sovjet og USA. Heller ikke økonomien utvikler seg i noe politisk, ideologisk vakuum. Har AKP forstått dette samspillet mellom økonomi og politikk godt nok?

For egen regning er jeg fristet til å svare nei på dette spørsmålet. Sjøl om hovedtendensen i partiets feilaktige analyse mer henger sammen med en undervurdering av økonomiens betydning, slik jeg har pekt på ovenfor, mener jeg også det har vært en underordnet mekanisk tendens i partiet. Se t.d. Røde Fane nr. 6/1979.

Dette må ikke oppfattes slik at det i partiet bare finnes feilaktige analyser av hvilke krefter som utløser krigen. I boka «Krig i vår tid» holder Pål Steigan etter min mening tunga beint i munnen når han trekker følgende historiske lærdom:

«... utviklinga av en storkrig er ikke en mekanisk, men en dynamisk prosess. Det er ikke slik at krigen kommer når en imperialismakt har fått så og så stor overmakt. Om det var sånn, kunne en bare beregne ulike produksjons- og opprustningstendenser og finne et sannsynlig tidspunkt for utbruddet av krigen...» (Side 9)

ER DET MULIG Å UNNGÅ VERDENSKRIGEN?

Avslutningsvis vil jeg reise det spørsmålet som allerede er stilt flere ganger: Er det mulig å *hindre* krigen?

Den eneste logiske konklusjonen på det jeg har skrevet ovenfor er at dette

ikke er mulig, *uten at en avskaffer imperialismen*. Og dette står jeg fullt og fast på.

Verken dyktige diplomater, skifte av politikere fra hauker til duer, eller utallige nedrustningsforhandlinger kan fjerne krigens årsaker, og dermed heller ikke krigen. Tilbakeslag for imperialismen i Den tredje verden virker heller ikke vesentlig inn på de motsigelsene som skaper krigen. Så lenge imperialismen ikke er styrtet, vil verden leve på randen av krigen.

Er dette et altfor pessimistisk standpunkt? Vil det ikke undergrave både freds- og solidaritetsarbeidet når en starter med et slikt utgangspunkt?

Det er et *realistisk* standpunkt som på ingen måte vil virke destruktivt på fredsarbeidet dersom det ikke fører til handlingslammelse. Men det å skape fred i imperialismens epoke, er ingen liten oppgave, og det er vår plikt å minne oss sjøl og alle andre om det. Det er veldige økonomiske, militære og politiske krefter som i dag trekker i retning av en tredje verdenskrig, og det tjener ikke kampen mot denne krigen å innbille seg noe annet. Snarere tvert imot.

Men har ikke Dimitrov kalt dette for venstre-sekterisme? Mente ikke han at det hadde vært mulig å hindre den andre verdenskrigen dersom alle krefter som lot seg forene i kampen mot fascismen virkelig hadde gjort det?

Jeg er litt usikker på hva Dimitrov egentlig mente om dette spørsmålet, hans kritikk av venstre-sekterismen er jeg imidlertid helt enig i. Innen Internasjonalen var det en rekke feilaktige linjer som hindret kommunistene i å bygge en slagkraftig enhet med borgerlige og sosialdemokratiske partier i kampen mot den voksende fascismen. Men i den grad Dimitrov skal ha ment at krigen kunne *hindres* dersom en bare kjempet lenge nok og hardt nok mot den — så tok han etter min mening feil.

Bildet i Europa hadde helt sikkert sett annerledes ut med en tidligere og mer helhjerta satsing på Folkefronten fra de kommunistiske partienes side. Det diplomatiske spillet kunne sikkert ha vanskeliggjort de tyske politiske og militære framrykkingene utover i 30-åra. Men jeg kan ikke se at dette hadde løst den motsigelsen som skap-

te krigen: Tysklands voksende imperialism og krav om nyoppdeling av verden etter det nye styrkeforholdet mellom stormaktene.

Krigen kunne helt sikkert blitt utsatt, og den kunne også blitt bedre forberedt fra de kommunistiske og demokratiske kreftenes side, men avskaffet...?

Fra økonomien har vi en nærmest parallell diskusjon. Er det mulig å avskaffe utbyttinga under kapitalismen, dersom en bare kjemper hardt og lenge nok? Reformistene mener det, vi er helt uenige.

Utbyttinga henger sammen med kapitalismen, og kan bare avskaffes med den, gjennom en sosialistisk revolusjon. Dette betyr imidlertid ikke at arbeiderklassen ikke skal drive lønnskamp under kapitalismen, for det nytter ikke noe likevel. Arbeiderklassen er

KRIG OG FRED

nødt til å kjempe, også for sine kortsiktige økonomiske interesser, mot utbyttinga. Arbeiderklassen har faktisk ikke noe valg, for ellers kan den ikke opprettholde og reproducere seg sjøl som klasse.

Av nesten identiske grunner er vi nødt til å kjempe mot krigen, ellers kommer den bokstavelig talt og tar oss. Men samtidig som vi kjemper mot krigen, må vi forberede oss på den. Det skulle ikke være vanskelige å forstå det. Og arbeidet må drives langs tre linjer:

- det må stilles krav til supermakten om nedrustning og ødelegging av alle atomvåpen
- det norske forsvaret må frigjøres fra USA-imperialismen og bygges opp som et sterkt, uavhengig, nasjonalt forsvar. Sam-

Etter 2. verdenskrig: Kirkegård for amerikanske soldater i Bretagne i Frankrike. Mente Dimitrov at den 2. verdenskrig kunne latt seg stoppe av sterke nok fredsbestrebelse?
— I så fall er jeg uenig, sier Per Nybakk. Og han tror ikke en tredje verdenskrig kan hindres på den måten.

tidig må vi forberede oss på folkekrig mot okkupantmakten.

- vi må støtte de landa som i dag slåss mot imperialismen og spesielt sosialimperialismen, ved å styrke solidaritetsarbeidet.

Men dette arbeidet kan ikke hindre og avskaffe krigen, det beste vi kan håpe på er å *utsette* krigen i 5–10–15 år. Fremdeles står det fast at bare revolusjonen kan hindre krigen, ved å avskaffe imperialismen.

PER NYBAKK

**Ellen
Aanesen**

*Ikke send meg til
en «kone», doktor*

**FRA 3 ÅRS FENGSEL TIL
SELVBESTEMT ABORT**

En veldokumentert og personlig skrevet bok om kvinnenes kamp for selvbestemt abort i Norge.
372 s. gjennomillustrert,
innb. kr. 154,-

I bokhandelen nå.

OKTOBER

Per Gunnar Gabrielsen:

GERILJA- KRIGFØRING I NORGE

- Er det mulig å føre geriljakrig i Norge?
- Hvordan skal en møte en tallmessig overlegen og velutstyrt fiende?
- Hvordan kjempe mot stridsvogner, helikoptre og avansert overvåkningsteknikk?

Boka tar opp både politiske og praktiske problemer for en geriljakrig i Norge.

OKTOBER

- Det er ikke snakk om én type atomkrig, men mange mulige atomkriger med forskjellig grad av ødeleggelse.
- Vi kan ikke si at en atomkrig ikke kan begrenses. Men heller ikke at den vil bli begrenset.
- Atomkrig er politisk selvmord. Det vil ødelegge samfunns-systemet i de krigførende land. I det ligger også en terskel mot bruk.
- En atomkrig vil føre til uendelige lidelser og ødeleggelser. Men ikke til verdens undergang. De viktigste virkningene i U-landa vil sannsynligvis være av økonomisk og sosial art.

Vi kan ikke si hva som vil komme til å skje, men vi kan forberede oss på muligheter. Vi kan utbygge sivil beredskap. Vi kan utvikle en alternativ forsvarsstrategi. Og vi kan diskutere hvor langt vi skal gå i å gjøre Norge atomfritt.

Om disse spørsmåla har Røde Fane intervjuet Tord Høivik, forsker ved Institutt for fredsforskning i Oslo.

Vil verden gå under i en atomkrig?

— Vi er her for å diskutere atomvåpen og den rollen de spiller og vil komme til å spille. Hvis vi begynner med å plassere dem i krigføringas og våpenteknologiens historie: I hvilken grad representerer atomvåpnene en fortsettelse av tidligere våpenteknologi og kunnskap i fysikk og kjemi? Og i hvilken grad representerer de noe kvalitativt nytt?

— Atomvåpnene representerer både en klar følge av utviklingen i naturvitenskap og teknologi i det 19. og 20. århundre, og samtidig et gigantisk kvalitativt sprang i ødeleggelsesevne. Det representerer et større sprang enn

noen annen ny våpentype. Atomvåpen gjør det mulig å ødelegge industrialiserte land raskt og totalt som organiserte stater.

— I hvilken grad mener du at atomvåpen har forandret grunnlaget for krigføring?

— Atomvåpen har på en dyptgående måte forandret grunnlaget for moderne krigføring. Det er helt klart at supermaktenes redsel for å bli innblandet i en større krig med hverandre, er mye større nå enn den ville vært uten atomvåpen. Og for alle — både militære tenkere og politiske ledere — så betyr det at atomvåpen finnes og kan bli brukt,

at verdenssituasjonen er en annen enn den var før 1945. De tekniske midlene til å føre krig har forandret seg på en dyptgående måte, men selve de konfliktene som fører til krig har ikke forandret seg. Dette er det farlige i vår situasjon. Vi lever i en verden som har mange dyptgående konflikter, som kan føre til krig og som ofte fører til krig. Nå har vi en type våpen som er mange ganger mer ødeleggende enn noe som fantes tidligere. Og som altså har evnen til å ødelegge hele stater, ikke bare stridskrefter og begrensede områder.

— Atomvåpen har jo to slags virkninger. De har en militær effekt, og de har

Tord Høivik, Institutt for Fredsforskning, viser virkningene av et tenkt atomangrep på Norge.

en avskrekkingseffekt. Mener du at atomvåpen faktisk har hatt en avskrekkingseffekt på den måten at de har bidratt til å høyne terskelen for krig?

— Jeg tror atomvåpen klart har hatt en avskrekkingseffekt når det gjelder forholdet mellom USA og Sovjet. I en situasjon hvor begge parter i en mulig konflikt har atomvåpen, så vil akkurat *den* konflikten bli frosset ned. Terskelen til aktiv krigføring vil være høyere enn uten atomvåpen. Jeg tror også det gjelder forholdet mellom Sovjetsamveldet og Kina, hvor det jo har vært alvorlige konflikter, bl.a. med militære episoder ved grensene. Og selv om

sovjetrusserne naturligvis er langt overlegne, har Kina atomstyrker nok til å skade Sovjetsamveldet dypt.

Det er ikke dermed sagt at atomvåpen fører til at krig i sin alminnelighet blir mindre trolig. Hvis vi går ut fra at Israel har atomvåpen, så har ikke det ført til at landet har blitt mer forsiktig, for der har du en ensidig situasjon. Atomvåpen kan brukes på ensidig basis som trusel i konflikter. Og atomkappløp kan resultere i det vi så i Midt-Østen, nemlig at en stat angriper for å hindre en annen i å utvikle atomvåpenkapasitet. Jeg tenker på Israels angrep på Irak. Så jeg tror det er vans-

kelig å si om atomvåpen vil føre til en høyere terskel for krig i verden i sin alminnelighet. Men når det gjelder to land som begge har atomvåpen, er svaret klart ja.

På den ene siden kan du si at det er en fordel at terskelen for krig er hevet. På den andre siden får du imidlertid ikke noen konflikt*løsning*. Det er ikke *bare* en fordel å hindre konflikten i å utspille seg, for hvis den til slutt kommer, blir den så mye mer ødeleggende.

— Har ikke det sammenheng med at atomvåpen også har en avskrekkingseffekt på den måten at det blir en utbredt frykt for at lokale konflikter og

KRIG OG FRED

opprør skal kunne utløse en storkrig?
Er ikke det en faktor som — i alle fall i en situasjon som er enda mer spent enn i dag — kan brukes mot mindre land som står i konflikt med en supermakt?

— Det ser ikke ut til å ha fungert slik i noen særlig grad. Atomvåpen har noen ganger blitt brukt som trusel. Problemet er at det å ta i bruk atomvåpen i dag, er et gigantisk skritt i politisk sammenheng. Å gjøre noe slikt for å kue et lite land, er å skyte spurver med kanoner. Vi har flere eksempler på supermaktenes maktesløshet overfor land som Albania og Nord-Korea. Supermaktene kan protestere, men det er vanskelig å se hvordan de skal kunne bruke sin atommakt for å oppnå noe i slike konflikter. Så lenge vi ikke opplever at atomvåpen blir tatt i bruk i lokale konflikter, så lenge vil de heller ikke være så veldig troverdige truselsmidler overfor en polsk eller en rumensk eller en Latin-amerikansk konflikt.

Det kan tenkes at vi seinere kan komme i en annen situasjon. Ellsberg regner det for en nokså sannsynlig utvikling at Sovjet eller USA skal bruke små atomvåpen i en lokal konflikt. Jeg er mer skeptisk til det. Men hvis det først har skjedd en gang, vil situasjonen være en annen etterpå.

EFFEKTIVE VÅPEN?

— La oss gå over til å si litt om atomvåpen som stridsvåpen. Vil du karakterisere atomvåpen som effektive våpen militært?

— Når bare den ene siden har atomvåpen, er det klart at disse våpnene kan være meget effektive. Atomvåpen er blitt benyttet en gang mot Japan, og det er rimelig å tro at de hadde en betydelig effekt i å få fram Japans kapitulasjon kort tid etterpå.

Men igjen kommer dette med det storpolitiske inn. De politiske konsekvensene av bruk av atomvåpen i krig i dag, er så enorme at de overskygger den militære effektiviteten. Det er først hvis barrieren mot bruk blir brutt at atomvåpnenes militære effektivitet i og for seg kan spille en rolle. Når begge sider har atomvåpen, eller den andre siden har allierte som kan tenke seg å bruke atomvåpen, er også den

faktiske anvendbarheten av atomvåpen liten.

— Men er det ikke også slik hvis atomvåpen blir brukt i større omfang mot et land, at en ødelegger det en er ute etter å erobre?

— Joda. Men det er ikke i og for seg et argument mot militær effektivitet. For det kan en også si om vanlige bomber. Ved slutten av 2. verdenskrig bombet Storbritannia systematisk ut tyske byer og tysk industri, med enorme befolkningstap. Det ble drept flere i de angrepene enn i Hiroshima/Nagasaki. Hvis en tenker seg at poenget er å erobre land og holde industrien intakt, var jo dette meningsløst. Men poenget i Tyskland var rett og slett å framtvinge overgivelsen. De nye typene atomvåpen vil kunne brukes militært i begrenset omfang mot avgrensede mål. Men slik den politiske og militære situasjonen i verden er, er det lite trolig at noe land får anledning til å bruke dem på denne måten.

POLITISK SELVMORD

— I en artikkel i Kontrast nr. 7—8/81 karakteriserer du bruk av atomvåpen i

Europa som politisk selvmord. Kan du utdype det?

— Jeg har brukt begrepet politisk selvmord for å skille det at alle mennesker blir drept fra det at samfunnsorganisasjoner blir ødelagt. I en større atomkrig så regner jeg med at styringsapparatene, styringsstrukturene i krigførende land vil bli ødelagt. De vil ikke kunne overleve i den form de var da de startet krigen, og det gjør det meningsløst for dem å engasjere seg i atomkrig. Det burde gjøre det meningsløst i alle fall —

— Betyr det at du kan tenke deg en krig mellom supermaktene uten bruk av atomvåpen?

— Ja. Jeg tror alle land som har hatt atomvåpen noen tid, som har fått anledning til å tenke gjennom hva det innebærer å ha slike våpen og ta dem i bruk, vil sette veldig mye inn på å hindre atomkrig. De vil legge inn en lang rekke barrierer og forsiktighetsregler for at det ikke skal komme så langt. Jeg tror at en konflikt der amerikanske og sovjetiske soldater er direkte innblandet vil være svært risikabel. Sjansen for atomkrig vil være høy. Det er

Krysservåpen av typen Tomahawk. Slike landbaserte, mobile krysservåpen skal NATO utplassere i Vest-Europa fra 1983. Om de ikke skal plasseres i Norge, er de likevel et problem hvis vi vil gjøre Norge atomfritt, mener Høivik.

KRIG OG FRED

elementer i hvordan disse styrkene er organisert, som ville gjøre en slik konflikt meget farlig. For eksempel det at raketten bruker veldig kort tid, og frykten for førsteslag.

Men på den annen side er egeninteressen i å unngå en større atomkrig så høy, at jeg ikke vil se bort fra at en slik konflikt kan begrenses, spesielt hvis den foregår i en annen del av verden enn Europa. Men jeg ville selv være svært engstelig under en slik konflikt —.

— Men det er vel også slik at bruk av atomvåpen i stadig økende grad integreres i supermaktenes militære strategi?

— Ja, det utvikles stadig mer militært anvendbare atomvåpen, altså mindre våpen og mer nøyaktige våpen. De innarbeides også i den militære strategien. Men fra supermaktenes side er jo dette også ment som avskrekking. Denne egeninteressen i å unngå atomkrig gjør at selv om de på den ene siden forbereder seg på å føre en atomkrig, så vil de prøve å unngå situasjoner hvor de er tvunget til å bruke atomvåpen. Både Sovjet og USA satser sterkt på

andre krigsmidler. Kapprustningen når det gjelder konvensjonelle våpen har vært meget omfattende. Vi skal ikke tro at lederne er så dumme at de innarbeider atomvåpen så fullstendig at de ikke har noe annet å bruke.

FORSKJELLER I SUPERMAKTENES ATOMSTRATEGI

— Ser du noen viktig forskjell i USA's og Sovjets atomstrategi når det gjelder måten atomvåpen er integrert i militærstrategien på?

— En viktig forskjell er at USA's bruk av atomvåpen i øst/vest-konflikten henger sammen med USA's deltakelse i en allianse. I NATO har de andre medlemmene en betydelig grad av uavhengighet, de kan opponere og delvis føre sin egen politikk. Det tilsvarende er i liten grad tilfelle på Warszawapakt-siden. Vi kan si at det vestlige system er noe mer demokratisk og atskillig mer uhåndterbart. Det betyr igjen at NATOs atomstrategi er veldig ullen. Jeg argumenterer i artikkelen i Kontrast for at NATO egentlig ikke kan ha noen egentlig atomstrategi fordi det ville innebære at i visse situasjoner skulle noen stater ofre seg totalt for andre. I

Warszawapakten gjelder ikke dette. Der er Sovjet den eneste atommakt, med full monolittisk kontroll over atomvåpnene. Det er mindre demokratisk, men det fører også til en mere enhetlig doktrine.

Ellers så skiller nok Sovjets atomstrategi seg en del fra den amerikanske. Dette er et litt vanskelig område. For det er lett å lage propagandapoenger og si: — Aha, sånn er Sovjet, — og på denne måten er Sovjet verre enn USA.

Jeg tror at både USA og Sovjet er dypt interessert i å unngå atomkrig. I den amerikanske debatten har atomkrig som oftest blitt framstilt som nærmest total ødeleggelse. Vi har det amerikanske begrepet «mutual assured destruction» — gjensidig sikker ødeleggelse, og en forestilling om at atombalansen skulle bygge på dette. Det er en kvantitativ måte å tenke på. Den sovjetiske oppfatningen av atomkrig springer dels ut av kommunistisk historieoppfatning, og dels ut av sovjetiske erfaringer med krigføring. Sovjet har vært utsatt for enorme kriger og enorme tap på egen jord, som de har klart å overleve. Så på det militære nivå og i ideologien, framstilles atomkrig i Sovjet som noe aldeles forferdelig, men noe som kan overleves. Dette svarer også til kommunistenes oppfatning av sin egen framtid: Seier er uunngåelig på lang sikt. Derfor blir atomkrig i større grad presentert som noe som det går an å overleve. En større atomkrig ville være en verdenskatastrofe som sosialismen ville gå seirende ut av. Det er også den kinesiske oppfatningen. Dermed er det ikke sagt at topplederne — de som tar de strategiske avgjørelsene, nødvendigvis resonnerer slik, og at de på den måten er annerledes enn i USA. Men den generelle holdning til atomkrig er forskjellig i USA og Sovjet.

Det er også en annen forskjell på amerikansk og sovjetisk militær planlegging. USA har tradisjonelt satset på å seire gjennom teknologisk overlegenhet. Raketter og fly skal slå ut fienden. Det sovjetiske synet er mer basert på landkrig, på at det er nødvendig å rykke fram og erobre terreng og å akseptere de tap som kommer. Dette er basert på historiske erfaringer. Det var slik Sov-

Sovjetiske atomraketter klar til innsats. Fra militærmanøvre i de hvite-russiske og baltiske militærdistrikter seint på høsten 1981.

KRIG OG FRED

jet seiret i annen verdenskrig — Sovjet hadde 20 ganger så høye tap som USA. Jeg har inntrykk av at sovjetiske styrker får mer trening i det å faktisk utkjempes en atomkrig på land — altså bruke våpnene, rykke fram gjennom områdene, ta støttepunkter. Nå kjenner jeg ikke de tilsvarende øvelsene i vest noe særlig godt heller. Men vi har fått noen opplysninger om krigsspillene som har vært gjennomført. Bombene blir kastet, og så inntreffer det totale kaos. I vesten har man mere av tankegangen «kommer først krigen, så er det grunnen slutt.»

— **Hvordan ser du på balansen mellom supermaktene når det gjelder atomvåpen, og hvilken betydning mener du denne balansen har?**

— Egentlig ser jeg dette balansebegrepet som meningsløst. Balanse er et begrep som brukes av politikere og de militære for å argumentere for større bevilgninger og flere våpen. Og balansen begrunnes ut fra at hvis den ene siden har så og så mange våpen av den ene typen, så trenger vi så og så mange våpen av samme type. Det ville vært mere meningsfullt å se konfliktsituasjoner og spørre: Hva ville trolig skje? Kan vi hindre at det skjer? Hvis vi gjør det, får vi med helt andre faktorer i styrkeforholdet. Og da vil det også vise seg at i forhold til visse typer konflikter så kan den ene part være overlegen, i forhold til andre typer konflikter så vil det være omvendt. Det er ikke en balanse, men styrkeforhold som vil være ulike i forskjellige konfliktsituasjoner. Andre faktorer enn hvor mange våpen du har, kan være avgjørende: Hvem er villig til å kjempe i hvilke konflikter? Er østeuropeerne villige til å kjempe sammen med sovjetrusserne i et angrep på Norden? Er Frankrike villig til å akseptere amerikanske atomavgjørelser hvis det medfører at Frankrike blir rammet? Disse tingene avhenger av hva slags konflikter vi tenker oss. Og så lenge vi ikke ser på konfliktsituasjoner synes jeg balansediskusjonen henger i løse lufta.

BEGRENSET ATOMKRIG

— **Så vidt jeg skjønner ut fra artikkelen din i Kontrast, så mener du at det er mulig med en begrenset atomkrig?**

— Det er jo veldig risikabelt å si noe

slikt, for det blir straks tolket inn i den debatten som har vært i NATO: Kan atomkrig i Europa begrenses?

For det første — en lokal atomkrig i Den tredje verden, ser jeg på som en mulighet. Det er gode grunner til at en slik atomkrig kunne være begrenset. Om Israel og Irak skulle begynne å kaste atombomber på hverandre er det ikke dermed gitt at verden går opp i flammer. Det er mulig at en slik atomkrig kan spre seg, men det er ikke sikkert. Lokale atomkriger i Den tredje verden, må vi regne som en mulighet, men også med en risiko for spredning.

Når det gjelder forholdene mellom supermaktene, og forholdene i Europa, er det heller ikke riktig å si at blir det atomkrig, er det helt sikkert at det blir en kjempekrig hvor USA, Sovjet og Europa går under. Sjansen for at en slik atomkrig vil øke raskt og spre seg til samtlige er høy, men sjansen er ikke 100 %. De nasjoner som ville være innblandet i en slik krig vil ha sterk interesse i å begrense krigen, geografisk eller når det gjelder omfanget av de slag de retter mot hverandre. Det kan tenkes angrep på utvalgte militære mål, bare på militære mål, også økonomiske mål, og angrep der målet er å drepe så mange som mulig. Jeg synes ikke vi på forhånd kan si med sikkerhet at en atomkrig ikke kan begrenses. De nye atomvåpen som utvikles gjør det også mulig med mer avgrensede angrep. Disse atomvåpnene er nøyaktigere og mange av dem har mindre sprengkraft, slik at det teknisk sett er lettere å avgrense virkningene.

Derfor tror jeg at vi i vår framtidige vurdering av atomkrig i Europa, må si at det er mange mulige atomkriger. Noen av dem er mindre omfattende enn andre. I analysen vår må vi ta inn disse forskjellige mulighetene. For en atomkrig med to parter med atomvåpen mot hverandre vil være noe prinsipielt nytt, noe som aldri er gjennomlevd før — og som veldig fort kan kullkaste alle planer.

VIRKNINGENE AV EN ATOMKRIG

Kan du si litt om hvordan du vurderer de sannsynlige virkningene av en atomkrig?

— Problemet er jo at når vi snakker om en atomkrig, så er det mange muli-

ge atomkriger. Men i en større atomkrig vil de land som direkte deltar i krigen, de som blir brukt som utskyttingsbaser for atomvåpen og som selv blir rammet av atomvåpen, bli mer ødelagt enn noe land under noen tidligere krig. Det innebærer også det jeg har kalt politisk selvmord: Det eksisterende politiske system går under, og de som overlever vil gjøre det under helt nye betingelser. I den forstand er det en undergang: Det er undergang av en samfunnsform, samtidig som det betyr ødeleggelser og lidelser i hittil helt ukjent skala. Selv ikke i den største atomkrig ville alle land i verden kjempe på den måten. Vi må alltid skille mellom de land som er direkte innblandet, og de som ikke er det. I tillegg til de som er direkte innblandet, vil det også være land som ligger nær disse eller til og med blant dem som håper å kunne unngå å bli direkte rammet. F.eks. Sveits som ligger midt i Europa. Disse landene vil ikke bli utsatt for eksplosjonsvirkningene, men for radioaktivt nedfall, som også kan gi veldig store befolkningstap. Her kan beskyttelse mot radioaktivt nedfall bedre betraktelig på situasjonen:

Så vil det være alle de land som ligger et godt stykke unna, og som ikke er innblandet. For dem vil de direkte virkningene av våpnene være indirekte, via nedfall som føres høyt opp i atmosfæren og som etter noen måneder sprer seg over hele jordkloden, og eventuelle virkninger på livsmiljøet, for eksempel ved at ozonlaget i atmosfæren blir forrynnet. Disse virkningene er såpass store at vi i fredstid ville betrakte dem som meget alvorlige. Men i sammenlikning med de direkte ødeleggelserne i en atomkrig er de betydelig mindre.

Derimot ville en atomkrig mellom de viktigste industrilandene ha veldig store konsekvenser for verdensøkonomien og også for politiske og sosiale forhold over hele verden. Hvis USA, Sovjet og Europa slår hverandre ut som produsenter og maktfaktorer i verden, vil det føre til veldig omveltninger i U-landene, sannsynligvis med betydelige konflikter.

Etter det vi idag vet om de fysiske virkningene av atomvåpen, vil jeg tro at de sosiale og økonomiske virkningene i U-landene vil være av større omfang

KRIG OG FRED

enn de rent fysiske og biologiske. I den forstand ville en større atomkrig ha store konsekvenser over hele verden, men i form av direkte ødeleggelse og død først og fremst i de krigførende land.

Et annet spørsmål etter en større atomkrig, er hva sjansen er for at det skal bli atomkrig igjen. Overlever en stor del av verdens befolkning en stor atomkrig, så er ikke atomproblemet løst med det. Kunnskapen om atomvåpen har vi, teknologien har vi. Vi må fram til en verden hvor vi kan styre kunnskapen på en måte som gjør at vi ikke blir utsatt for samme ødeleggelser og trusler generasjon etter generasjon.

NORGE SOM ATOMMÅL

— Hvis vi skal si noe om Norge i dette bildet, så er vel Norge et sannsynlig bombemål —

— Som aktivt NATO-medlem, i nærheten av Sovjetsamveldet og med en betydelig rolle både i sjøkrigsføring og luftkrigsføring er det klart at Norge lett kan bli utsatt for atomangrep i en europeisk atomkrig. Samtidig er vi ikke fullt så midt i skuddlinja som Vest-Tyskland og Storbritannia som har atomvåpen på egen jord. Og norsk atompolitikk setter i alle fall visse begrensninger. Vi lagrer ikke atomvåpen, og norske styrker skal heller ikke trenes i å bruke atomvåpen. Jeg kan tenke meg noen mulige atomkriger hvor den lille barrieren vi i dag har mot atomvåpen kan hjelpe oss til å unngå å være atommål, og jeg kan tenke meg atomkriger hvor den ikke holder. Jeg ser det som et mål å bygge opp større barrierer, men enhver barriere, hvor liten den enn er, kan være virksom i noen tilfeller. Vi kan aldri ha hundre prosent garantier, men vi kan bygge opp økende grader av atomfrihet, som gir oss større og større sjanser til å unngå å bli atommål.

— Hvordan skaper vi barrierer mot atomangrep?

— Når vi tenker atompolitikk og sikkerhetspolitikk, må vi se på Norge, på den europeiske sammenhengen, og på hele verden. Vi trenger en sikkerhetspolitikk som tar hensyn til og deltar på disse tre nivåene.

Når det gjelder Norge, kan vi øke vår grad av atomfrihet. Vi kan sørge for at norske militære anlegg ikke kan brukes

som utgangspunkt for atomangrep. Det kan være aktuelt å hindre NATO-styrker med atomvåpen i å bruke dem — eventuelt med makt i en krigssituasjon. Vi kan få en offisiell politikk som går ut på at atomvåpen ikke skal brukes fra norsk territorium under noen omstendigheter. Disse tingene har vært veldig lite diskutert i detalj, og de reiser mange kompliserte spørsmål. Svenskene har vært opptatt av noen av dem. Situasjonen blir mer komplisert for oss, så lenge vi er medlem av NATO. Men det vil for eksempel innebære å forstå mer av hva NATOs og USAs atomstrategi innebærer, og hvilken direkte og indirekte rolle vi kan komme til å spille i forhold til den. Og så si: Vi vil ikke være med på det og det, og vil sikre oss ved de og de tiltak.

To eksempler: Norge deltar aktivt i ubåt-overvåkingen i Norskehavet. I en situasjon hvor krig truer er det mulig at Sovjet sender sine strategiske atomubåter ut i Atlanterhavet på et eller annet tidspunkt for å hindre at de blir ødelagt. De må vi i hvert fall stille spørsmålet: Skal norske stasjoner i en slik situasjon brukes til å samle opplysninger om disse atomubåtene og sende dem til USA, slik at USA har mulighet for å slå dem ut? Det er ikke noe enkelt spørsmål. For i en slik situasjon vil det bety at vi deltar i atomstrategien mellom øst og vest, og at våre anlegg peker seg ut som mål som er koblet inn i atomstrategien. Et annet eksempel er krysserraketter utskutt fra fly. Hvis slike går over norsk territorium, i lav høyde — er ikke vi da — hvis vi skal være atomfrie — forpliktet til å stoppe dem? Svenskene er opptatt av det. Men dette er en debatt som ennå ikke er kommet i gang i Norge.

EN ALTERNATIV FORSVARSSTRATEGI

— I intervjuet med Johan Galtung i forrige nummer av Røde Fane, formulerte han et forsvarssyn som ligger nær opp til det AKP(m-l) også har gitt uttrykk for: Ut av NATOs kommandosystem, og oppbygging av et nasjonalt, konvensjonelt, defensivt forsvar. Ville ikke det føre oss et godt stykke bort fra denne atomstrategien?

— Ja, det ville føre oss omtrent så langt bort fra atomstrategien som vi

kan komme i dagens verden, tror jeg. Det vi ville stå igjen med ville være den typen problemer som svenskene har av typen krysserraketter over norsk luftterritorium.

— Hvordan vurderer du forhandlingene om begrensninger av atomvåpen, hvilken rolle spiller de? Er det ikke også slik at en begrensning av visse typer atomvåpen, som ikke samtidig ble fulgt av en økning av det konvensjonelle forsvaret i Europa, ikke ville bidra til å senke atomterskelen?

— Jeg vil ikke i dag gå så langt som til å si det. Jeg har tenkt en del på problemstillingen, men — jeg kan ikke nok. Et poeng er at rustningsbegrensninger er veldig vanskelig å få til så og si av seg selv. De må springe ut av en reduksjon av selve den spenningen som ligger i de konfliktene det dreier seg om. Rustningene er ikke selve konfliktene, men et symptom. Er det mulig å få til noe — fint — men jeg tror at det man får til på supermaktsplan vil være lite så lenge kampen om hegemoniet er så sterk som den er i dag.

Når det gjelder dette med konvensjonelt forsvar versus atomvåpen, så er det jeg er villig til å si at dersom det er nødvendig for å få flertall for å kutte ut atomvåpen, å godta større konvensjonelle styrker slik mange NATO-militære hevder, så mener jeg truselen fra atomvåpen er så stor at jeg heller vil det enn å fortsette med den atomvåpenavhengighet vi har i Vest-Europa i dag. Men jeg er langt fra overbevist om at vi trenger en konvensjonell opprustning. Jeg har mye mere tro på alternative forsvarsstrategier av den typen som nå har vært diskutert mye både i Vest-Tyskland og i Sverige og som er kommet noe fram i boka med Per Hansen og Johan Galtung. Jeg tenker meg et mobilt forsvar med bl.a. anti-tanks og anti-fly-raketter, som vil gjøre det veldig kostbart å angripe, men som ikke tar sikte på å holde grensene eller frontene for enhver pris. Men jeg føler meg ikke så veldig kompetent på det området —

— Men du ser det som viktig å utvikle en alternativ forsvarsstrategi?

— Ja, ubetinget. Og jeg er glad for å se at både folk fra fredsbevegelsen og militære fagfolk har begynt å føre en skikkelig diskusjon om alternativene.

Åsmund Stenseth er forsker på Institutt for fredsforskning. Han arbeider på et prosjekt om «Norge i en atomkrig».

Sivilforsvaret, atomkrigen og fredsbevegelsen

Sivilforsvar har i liten grad vært framme i fredsdebatten. Forsøk fra enkelte har blitt møtt med liten entusiasme i fredsbevegelsen.

Det blir hevdet at sivilforsvar i beste fall er til ingen nytte, i verste fall en forbrytelse. Ved å tenke det utenkelige blir det utenkelige mulig, derfor må vi ikke spekulere på hva som vil skje i en atomkrig.

Åsmund Stenseth argumenterer for at sivilforsvar vil kunne redusere tapstallene i en atomkrig. Han hevder også at debatten om sivilforsvar kan brukes til å mobilisere folk i kampen mot atomvåpen. Sivilforsvarsdebatten vil derfor være til nytte for fredsbevegelsen.

I følge SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) fantes det i 1980 60 000 kjernefysiske sprengladninger i verden. Omkring 40 000 av disse er taktiske atomvåpen

tenkt brukt mot militære enheter på slagmarken. De resterende 20 000 er strategiske våpen tenkt brukt mot militære og sivile mål for å svekke fienden som en krigførende enhet.

Rettet mot	Atomarsenalene 1980			
	Ladninger	MT	MT/mill. innbygg.	MT 1000 km ²
USA	6000	5000	23	0,53
NATO Europa	2000	1000	3	0,34
WP Europa	1200	250	2	0,25
USSR (europaisk)	10000	3000	12	0,40
USSR (asiatisk)				0,05

***Hun overlevde! Nagasaki 10. august 1945,
kl. 7 om morgenen. Dagen etter eksplosjonen.
Hun befant seg 2,6 km sør-sør-øst for
eksplosjonens sentrum — i et bomberom ved
huset hun bodde i.***

BOMBEMÅLENE

Teller vi bare de strategiske våpnene rettet inn mot mål i USA, Europa og Sovjet, ser vi av tabellen at supermaktenes kan avlevere mellom 250–500 kilotonn pr. 1000 km² (ca. 30 x 30 km), nok til å ødelegge alle store og mellomstore byer på den nordlige halvkule. Det er også denne type beregninger som ligger bak påstanden om at atomkrigen vil være verdens undergang. Når jeg mener det ikke vil skje, er det fordi byene ikke vil være primære mål i en atomkrig. Hensikten vil ikke være å drepe flest mulig mennesker, men å svekke fienden militært for å hindre eller redusere gjengjeldelsen. Atommålene vil i første omgang være militære mål som fiendens atomvåpen og våpnenes kontroll-, kommunikasjons- og kommandosystem. Det er ikke sikkert at en atomladning vil sette et militært anlegg ut av funksjon. Atomladningen kan treffe for langt unna målet eller det kan oppstå feil slik at ladningen ikke detonerer på riktig måte. Mange av de militære anleggene er også herdet mot våpenvirkningene slik at flere ladninger mot samme målet kan bli nødvendig. Det vil altså ikke bli en jevn geografisk fordeling av bombene. Noen steder vil bombene falle tett, andre steder vil ikke bli rammet. Sentraladministrasjonen er et av de sivile mål som sannsynligvis har høy prioritet. På den annen side kan det tenkes at den politiske administrasjonen vil bli spart i et innledende angrep for senere å ha muligheten til forhandlinger om å begrense krigen. Sivile mål som industri og befolkningssentra er også bombemål, men i en innledende fase vil de ha lav prioritet. Dette betyr ikke at sivilbefolkningen vil overleve. Mange militære anlegg ligger i tett befolkede områder, og selv i et militært begrenset angrep må en regne med store sivile tap. Trekker krigen i langdrag kan sikrede oljelagre, havner, viktige broer og jernbaneknutepunkter rammes, og da vil de sivile tapene kunne bli mye større. Terrorbombing av sivilbefolkningen kan bli brukt for å svekke befolkningens moral og kampvilje, og i en slutfase kan det tenkes at sivilbefolkningen vil være bombemål for at angriperen selv skal ha et bedre utgangspunkt for oppbyggingen etter

ATOM-TRUSSELEN

krigen, og for eventuelt 4. og 5. verdenskrig. Overfor en slik bombing står sivilforsvaret svakt, men hvis angriperen først og fremst tar sikte på militære mål, vil sivilforsvaret i vesentlig grad kunne hjelpe til å redusere virkningene av et angrep og til å bedre forholdene etterpå.

VIRKNINGENE AV EN ATOMEKSPLOSION

Jeg skal nå gå inn på de konkrete virkninger til atomvåpnene. Atomkrig kan i hovedsak drepe på 4 måter:

- 1) Ved eksplosjonsvirkningene (trykk, varme- og initialstråling).
- 2) Ved radioaktivt nærfall.
- 3) Ved sosialt og økonomisk tilbakeslag de første årene etter krigen.
- 4) Ved langtidsvirkninger av radioaktiv stråling (kreft og arveskader) flere tiår etter bestråling.

Sivilforsvar har til hensikt å lindre de direkte skadene i krig, derfor vil jeg bare se på våpenvirkningene 1) og 2).

En atomeksplosjon skyldes utløsning av store mengder energi over svært kort tid og i et begrenset rom. Mesteparten av energien i eksplosjonen går over i varme, og det dannes ei ildkule. For en 1Mt-bombe (gjennomsnittlig bombestørrelse for sovjetiske atomladninger) vil denne ildkula ha en diameter på 100 m. etter 1/1000 sekund og en diameter på 2 km 10 sekunder etter eksplosjonen. Hvis ildkula ikke har vært i berøring med bakken, kalles det en luftexplosjon. Detoneres en 1Mt bombe lavere enn ca. 800 m, er det en bakkeeksplosjon. Dette skillet er viktig fordi bakkeeksplosjoner gir radioaktiv nedfallsstråling.

VARMESTRÅLING

Omkring 1/3 av bombens energi utløses i form av intens varmemestråling. Nær ildkula er denne strålingen så intens at mennesker rett og slett fordamper. For en 1Mt bombe kan varmemestrålingen forårsake 3.gradsforbrenning på bar hud så langt ut som ca. 9 km. Er det klarvær, kan strålingen gi lettere forbrenning ut til 15–16 km. Varmestrålingen vil nå lengre ut for en luftexplosjon enn for en bakkeeksplosjon fordi topografi, bygninger og andre strukturer vil stenge for varmemestrålingen når

Trykkbølge
skader mennesker, hus og utstyr

Lys- og varmemestråling
skader mennesker og setter i gang branner.

Atomvåpen-eksplosjon

Elektromagnetisk puls
skader elektronisk utstyr.

Radioaktiv stråling
under selve eksplosjonen skader mennesker og elektronisk utstyr.

Radioaktiv stråling
fra nedfall skader mennesker.

Skaderadius er radius for øyeblikkelige skadevirkninger regnet fra nullpunktet, dvs. fra det punkt som ligger loddrett under eksplosjonsstedet for luftexplosjoner.

Nedenfor gis noen skaderadier for forskjellige atomvåpenstørrelser ved luftexplosjon. (Tekst og illustrasjon: **For å overleve**, Direktoratet for sivilt beredskap)

Øyeblikkelig virkning	0,5 kt km	1 kt km	2 kt km	20 kt km	1 Mt km	10 Mt km
Varmestrålingen: Lettantennelige stoffer tar fyr. 3 grads forbrenning på bar hud	0,4	0,5	0,7	2	10	20
Trykkbølgen: Murstensbygninger helt ødelagt eller sterkt skadet	0,5	0,6	0,8	2	6	15
Radioaktiv stråling: 80–100 prosent dødelig for ubeskyttede personer innen 2 mnd. (600–1000 rad)	0,6	0,7	0,8	1	3	4

Antall sekunder før trykkbølgen når fram:		
Avstand	10 kt	10 Mt
1,6 km	3–4 sek.	2–3 sek.
4,8 km	13 sek.	9–10 sek.
50,0 km		130 sek.

ATOM-TRUSSELEN

Skaderadier for forbrenning på bar hud
hos mennesker uten dekning mot var-
mestråling fra lufteksplosjoner

Våpenstørrelse	Omtrentlige skaderadier i km		
	3. grad (Brannsar)	2. grad (Blemmer)	1. grad (Solbrenthet)
0,5 kt	0,4 km	0,55 km	0,8 km
1 kt	0,5 km	0,7 km	1,0 km
20 kt	2 km	3 km	4 km
1 Mt	12 km	14 km	20 km
10 Mt	22 km	25 km	30 km

Ved overflate-eksplosjoner blir avstandene 20 prosent mindre.

Skader på materiell fra varmestrålingen

Antennelse av noen materielltyper som følge av varmestrålingen ved lufteksplosjon i klart vær. (Tørre gjenstander utendørs.)	Ved	
	40 kt	1 Mt
	Antennes ut til:	
Avispapir, tørt løv, små trefliser, treknusk, tynt og mørkt tøystoff, gardiner i åpent vindu m. v.	5 km	15 km
Grovt arbeidstøy, tykk pappkartong, takspen m. v.	3 km	8 km

HVIS DU OVERRASKES AV EN ATOMBOMBEEKSPLOJON:

1. Kast deg øyeblikkelig ned ved lysglimtet.
2. Bli liggende til trykkbølgen har passert. Trykkbølgen vil komme noen sekunder etter lys- og varmestrålingen.
3. Søk deretter straks til nærmeste tilfluktsrom eller annen dekning. Radioaktivt nedfall kan komme om kort tid. Hjelp andre.

(Tekst og illustrasjon: For å overleve, Direktoratet for sivilt beredskap)

eksplosjonen skjer nær bakken. Varmestrålingen spres med lysets hastighet og varer så lenge ildkula lyser. En har altså ikke noe reaksjonstid, når bomben eksploderer vil varmestrålingen komme så og si momentant. Under søkelser fra Hiroshima og Nagasaki har vist at de mennesker som tilfeldigvis hadde noe dekning for varmestrålingen, i form av opphold innendørs, i kjellere og bak bygninger som skygget for ildkula, hadde mindre brannskader enn de som hadde direkte linje mellom seg og ildkula. Beskyttelse mot varmestråling vil være god i tilfluktsrom, fordi strålepulsen vil vare i relativt kort tid. Imidlertid kan bygninger over tilfluktsrommet ta fyr og store flatebranner kan starte som følge av strålingen. Dette kan hindre surstofftilførselen til rommet, men jeg har vanskelig for å tro at det vil være sikrere å være ute i friluft. Der vil også de andre våpenvirkningene utgjøre en trussel.

TRYKK

Når temperaturen i eksplosjonsøyeblikket stiger voldsomt og ildkula ekspanderer, oppstår det et overtrykk. Overtrykket forårsaker en trykkfront som beveger seg ut fra eksplosjonsstedet med lydens hastighet. Trykkfronten blir etterfulgt av en voldsom vind som kan komme opp i en hastighet på flere hundre km/t. For en person som befinner seg ca. 3 km fra eksplosjonsstedet vil lysglimtet og varmestrålingen komme øyeblikkelig, så vil det gå ca. 10 sekunder før trykkfronten passerer. For en person ved 10 km avstand, vil det ta ca. 30 sekunder før trykkfronten når fram. Har en greid seg gjennom varmestrålingen, har en mulighet til å skaffe seg en viss beskyttelse for trykket. Trykket er den mest kritiske eksplosjonsvirkningen i betydningen at den dreper lengst unna. De største farene for mennesket er trykrets indirekte virkninger. Mennesket kan bli sugd ut av bygninger, mot bygningsrester eller bli truffet av glassbiter, betongrester og andre løse gjenstander som flyr som prosjektiler gjennom lufta. Ved overtrykk som vil slå trehus til pinneved, vil mennesket overleve den direkte virkningen med mindre fysiske skader. Menneskekroppen er fleksibel og liten, og det interne trykket

ATOM-TRUSSELEN

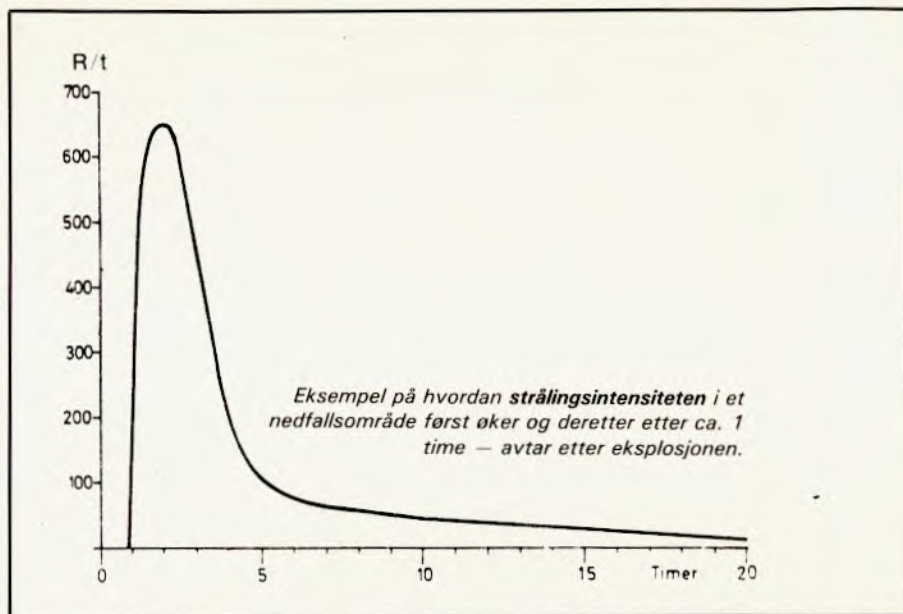
i kroppen kan raskt justeres til trykket fra eksplosjonen. Overtrykket kan forårsake mekaniske skader, indre og ytre blødninger som i fredstid ikke nødvendigvis er livstruende, men som i en krig vil være dødelige. For en 1Mt-lufteeksplosjon regner OTA-rapporten/1 med røft 100 % drepte innenfor en radius på 3,8 km, 50 % døde, 40 % skadet og 10 % uskadet i en avstand på mellom 3,8 km og 6,1 km og 5 % drepte, 45 % skadet og 50 % uskadet mellom 6,1 km. og 11 km. Tallene gjelder en ubeskyttet befolkning.

Siden trykket er den mest kritiske eksplosjonsvirkning, er trykkkravet også det kritiske kravet til tilfluktsrom. Det er umulig å beskytte seg mot trykket nær eksplosjonen, og det er svært dyrt å bygge tilfluktsrom som kan motstå store trykk. Ut til ca. 1,5 km for en 1Mt-bombe er det ingenting som vil gi beskyttelse. Fra denne avstand vil tilfluktsrom kunne gi beskyttelse avhengig av trykkkravet til de enkelte rom.

Noe av energien i eksplosjonen utløses i form av radioaktiv stråling direkte fra ildkula, såkalt initialstråling. For vanlige atomvåpen er ikke denne strålingen så interessant i betydningen at der den radioaktive initialstrålingen er dødelig, vil også de andre eksplosjonsvirkningene være det. Det er mulig å manipulere med de forskjellige våpenvirkningene slik det er gjort i nøytronbomben. I denne bomben når initialstrålingen langt ut i forhold til de andre virkningene, og den blir den kritiske virkningen. Det blir imidlertid for omfattende å gå inn på spesialtilfellene her. For vanlige atombomber kan vi bare slå fast at initialstrålingen bremses opp relativt nær eksplosjonsstedet.

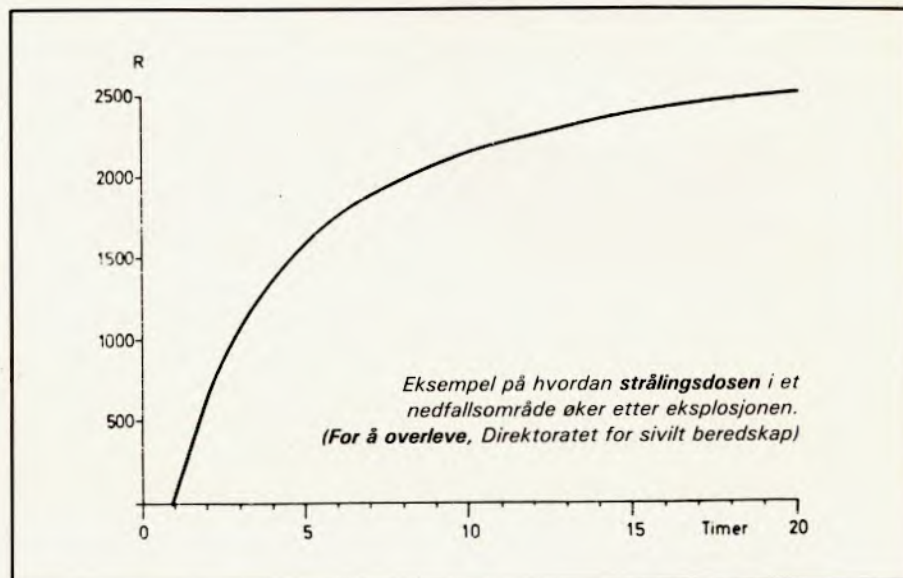
RADIOAKTIV STRÅLING

En av de virkningene som er fryktet mest i forbindelse med atomkrig er den radioaktive nedfallsstrålingen. Detone-res atomladningen så lavt at ildkula berører bakken, vil jord og støv bli sugd opp i atomsoppen. Disse partiklene vil motta stråling fra bomben og bli radioaktive. Partiklene vil bli ført med vinden og etterhvert falle ned på bakken — de største partiklene nær eksplosjonsstedet, de minste partiklene vil forbli i atmosfæren over flere år og gi global nedfallsstråling. For en

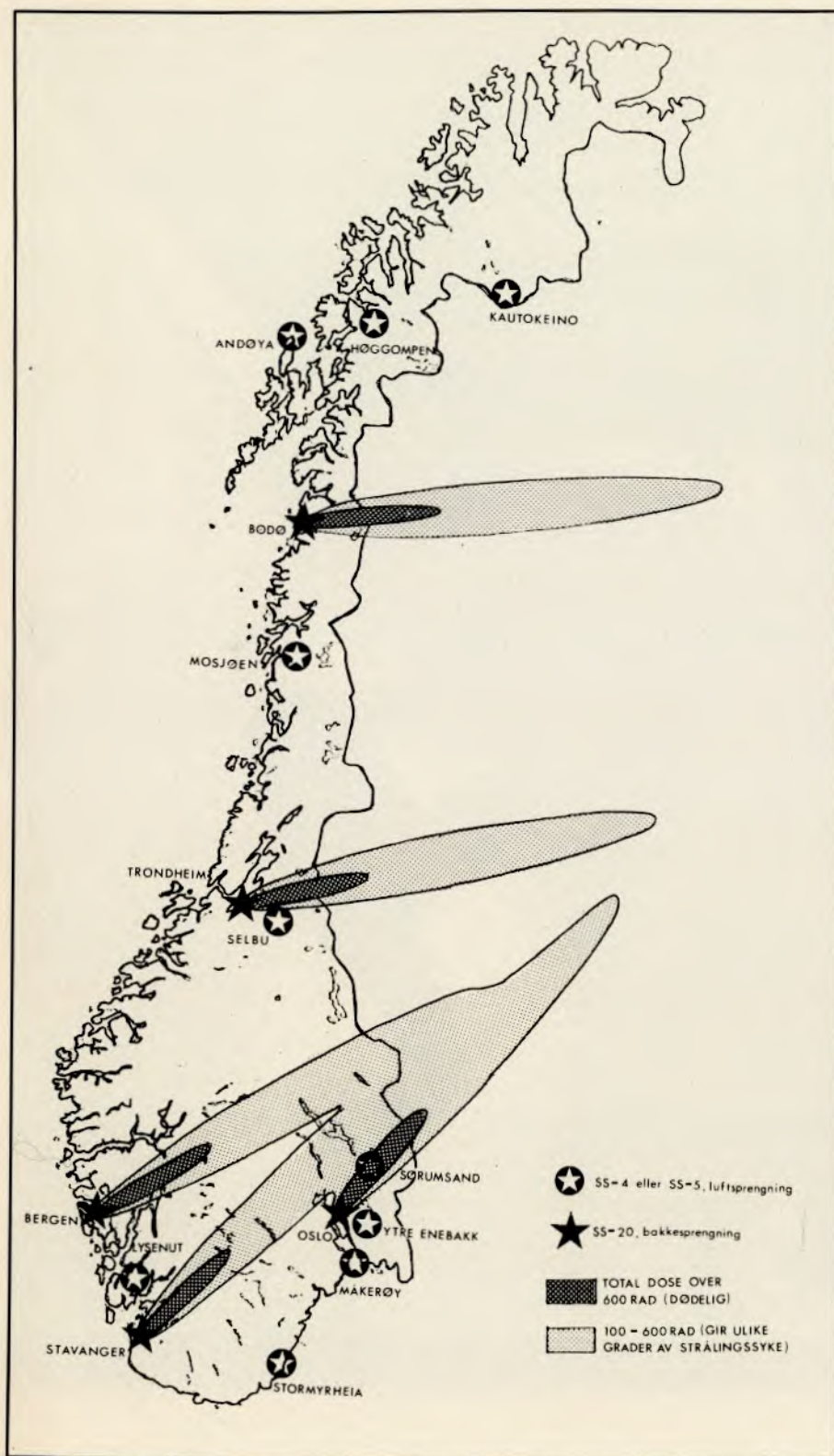

Stoff og tid er de to faktorene som svekker strålingsintensiteten. Er strålingen like etter eksplosjonen 1000 rad, reduseres den til 100 rad etter 7 timer, 10 rad etter 2 dager og 1 rad etter to uker.

(Tekst og illustrasjon: **For å overleve**, Direktoratet for sivilt beredskap)

ATOM-TRUSSELEN

Kartet viser et **tenkt** angrep mot militære mål i Norge. Det er bakkesprengningene som fører til radioaktivt nedfall. Kartet viser omfanget for dette **tenkte** angrepet.

1Mt-bakkeeksplosjon under forutsetning av konstant vindhastighet (vindstyrke laber bris) og vindretning, vil vi få sigarformede områder i medvinds retning fra eksplosjonsstedet hvor den totale strålingsdose vil være dødelig opp til 200 km unna. En eksplosjon over Oslo vil kunne gi dødelige doser så langt ned som til Arendal. Utover denne avstand vil det radioaktive nedfallet gi ulike grader av strålingssyke. Dette gjelder for én eksplosjon. I en massiv atomkrig vil vi kunne få flere overlappende «sigarer» og nedfallsstrålingen vil representere en stor trussel. All radioaktiv stråling er skadelig, men det er mulig — med enkle hjelpemidler — å beskytte seg. Det er for denne våpenvirkningen at sivilforsvar virkelig kan være effektivt. En ville måtte regne med opphold i tilfluktsrom en ca. 14 dagers tid før strålingen i friluft ville bli redusert til et «akseptabelt» nivå. Dette nivået ville være langt over hva som blir tillatt i fredstid, men strålingen ville være så svak at den ikke ville gi akutt strålingssyke.

Radioaktiv stråling er umulig å sanse, og da det samtidig vil være mangel på strålingsdosimetre, vil ingen med sikkerhet vite når det kan være «trygt» å bevege seg utendørs. Lenger unna eksplosjonen vil kjellerrom kunne gi beskyttelse, til og med indre rom i hus og blokkleiligheter vil kunne hjelpe. Dette er kanskje uforståelig for mange, men vi skal huske på at ofrene i Hiroshima og Nagasaki var kun utsatt for eksplosjonsvirkningene. Begge bombene var luftsprengninger, slik at folk lenger unna ble uberørt. Det ville være disse uberørte som ville være utsatt for nedfallsstråling, og som kunne beskytte seg ved disse enkle midlene. Det er noe uheldig å behandle våpenvirkningene hver for seg, fordi det ofte vil oppstå synergistiske effekter, dvs. at virkningen av flere faktorer kombinert er større enn enkeltvirkningene summert. F.eks. vil en strålingsdose og en forbrenning som hver for seg ikke er dødelig, i kombinasjon være livstruende.

SIVILFORSVARET I NORGE

Jeg vil ta utgangspunkt i et større militært begrunnet angrep, og se på hvordan det norske sivilforsvaret møter denne trusselen. Norge er med i NATO,

ATOM-TRUSSELEN

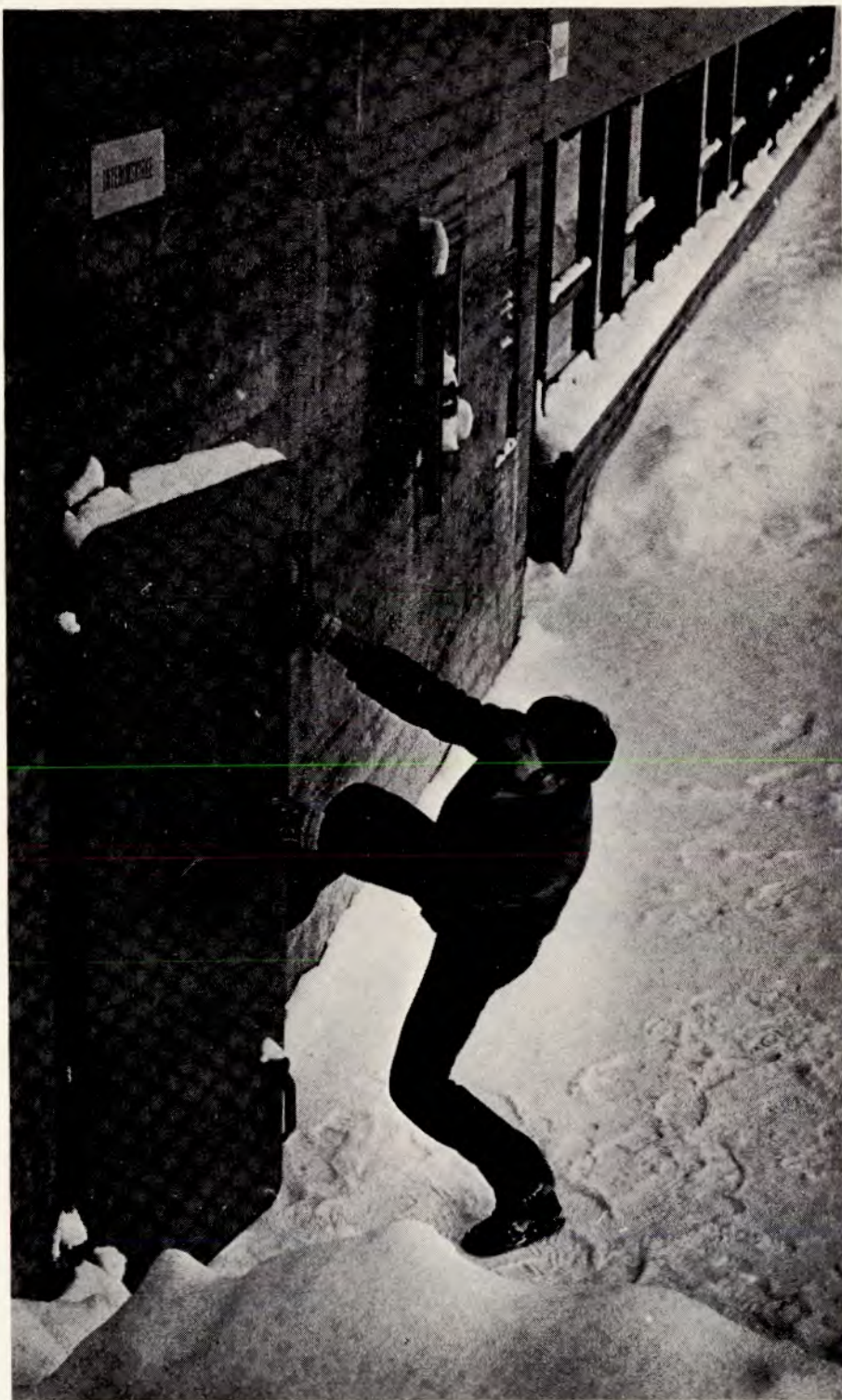
og har på sitt territorium mange militære anlegg som støtter opp om NATOs atomstrategi. Vi blir dermed atommål for sovjetiske raketter. På Institutt for fredsforskning er det foretatt en analyse av et større militært angrep hvor også de største byene (Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger) ansees som bombemål. Det er forutsatt at ingen sivilforsvarstiltak er satt i verk. Bare som følge av eksplosjonsvirkningene har vi beregnet anslagsvis 250 000 og 400 000 døde og sårede. Tar vi med radioaktiv nedfallsstråling, vil tallene bli betraktelig høyere. Jeg vil først se på de konkrete tiltakene som det norske sivilforsvaret arbeider med, og deretter vurdere tiltakenes verneverdi.

Sivilforsvarets oppgaver er begrenset til tiden umiddelbart før, under og etter et angrep. Sivilforsvaret bygger i dag på en planleggingsforutsetning gitt i en kgl. res. av 15. august 1969. Resolusjonen er gradert, men det har vært offentliggjort følgende:

«Hovedalternativet er en situasjon hvor angrep mot Norge med konvensjonelle våpen inngår blant fiendens første trekk. Så langt det er mulig skal planleggingen også tilpasses andre situasjoner, bl.a. krig med selektiv bruk av ABC-våpen og storkrig med bruk av ABC-våpen. Terrorangrep direkte mot sivilbefolkningen ansees som mindre sannsynlig.»

HVA VENTER EN SEG?

Trusselforestillingene har imidlertid forandret seg over tid. Fra 1945 til 1957 var hovedalternativet storkrig med konvensjonelle våpen. I 1954 kom NATO med sin førstebruksdoktrine hvor NATO forbeholdt seg retten til å slå tilbake et konvensjonelt angrep med atomvåpen. Trusselforutsetningene ble endret og i perioden 1957 til 1962 var det storkrig med atomvåpen med enorme ødeleggelser også av byer, som var hovedalternativet. Rundt 1962–63 ble trusselforutsetningene endret til å ha mer begrensede aksjoner med atomvåpen som hovedalternativ. Storkrig ble ikke ansett som sannsynlig. Begrunnelsen var at begge supermaktene nå hadde så store mengder våpen at avskrekkingslogikken virket. Cuba-krisen i 1962 hadde også vist at

Det er ikke nok at det finnes tilfluktsrom. De må også være i skikkelig stand og lett tilgjengelige. Det er de ofte ikke. Ikke sjelden er det som her — sjøl døra er vanskelig å få opp.

ATOM-TRUSSELEN

en svært tilspisset situasjon mellom supermaktene ikke hadde ført til krig. Denne trusselforestillingen holdt seg helt fram til 1969, da vi fikk den som gjelder nå.

Det er viktig å se på utviklingen av trusselforutsetningene fordi krav og spesifikasjoner til sivilforsvarets planer og materiell har skiftet i takt med disse forutsetningene.

Mange av dagens tilfluktsrom er bygd under mindre restriktive forutsetninger, og har derfor lavere verneni-
vå enn det som kreves i dag.

FAKTA OM TILFLUKTSROM

Det som er mest aktuelt i forbindelse med en atomkrig er sivilforsvarets oppgaver med kontroll med bygging av tilfluktsrom, planlegging og gjennomføring av krigsutflytting og varsling av sivilbefolkningen ved fly/rakettangrep og ved radioaktivt nedfall.

Det skilles mellom offentlige og private tilfluktsrom, og rom i tilknytning til industriverket. De private rommene

er delt inn i verneni-
vå A, B og C. A-rom skal verne mot virkninger fra atomvåpen, konvensjonelle våpen og kjemiske stridsmidler. B-rom verner mot konvensjonelle våpen og kjemiske stridsmidler, mens C-rom bare verner mot radioaktiv nedfallsstråling fra bakkesprengning av atomvåpen. De fleste offentlige tilfluktsrom har verneni-
vå A. Ingen tilfluktsrom gir vern mot fulltreff. Tenker vi oss et angrep med de eldre sovjetiske mellomdistanseraketene SS-4 og SS-5 med en sprengkraft på 1Mt, vil offentlige tilfluktsrom i fjell kunne gi beskyttelse fra ca. 1,5 km fra nullpunktet. Private tilfluktsrom som ble bygd etter forskriftene fra 1948, vil kunne gi beskyttelse først ute ved ca. 4 km. Pr. 1.1.81 hadde sivilforsvaret 1 945 000 plasser i tilfluktsrom. Dette gir en dekning på landsbasis på rundt 49 %, med en dekning som vil være betraktelig høyere i byene. Med noe usikkerhet kan vi sette opp en tabell over tilfluktsrommenes verneni-
vå og antall plasser.

Verneni- vå og tilfluktsromplasser pr. 31.12.79.

verneni- vå	private plasser	offentlige plasser ¹
C	57 000	
B	63 000	
A	1 379 000	212 000 ²

1) Pr. 31.12.80.

2) Offentlige tilfluktsrom har ikke a,b,c-klassifisering, men de tilfredsstiller kravet til A-rom.

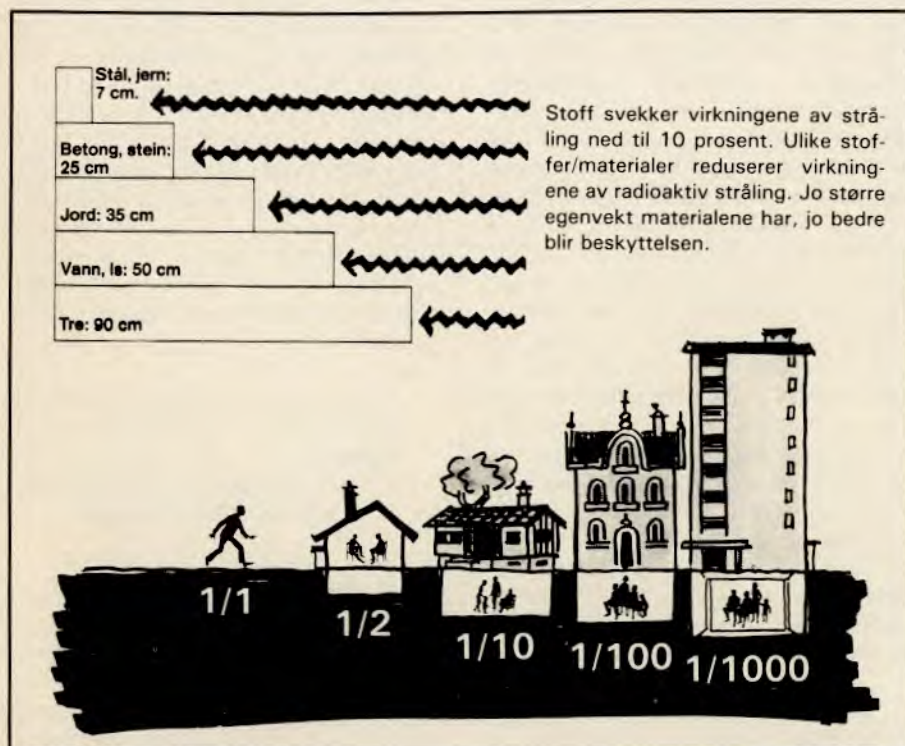
Som en ser av tabellen har mange av de eldre rommene nå blitt skiftet ut, og mange tilfredsstiller kravene til vern mot atomvåpen. Imidlertid er det ikke bare trykkkravet som avgjør rommenes verneni-
vå. Dette skal jeg komme inn på senere.

Tilfluktsrommenes verneni-
vå er geografisk differensiert etter hvor stor sannsynligheten er for krigshandlinger i den enkelte kommune. Under de gjeldende trusselforutsetninger er det 48 A-kommuner, 122 B-kommuner, 126 C-kommuner og 158 kommuner som er fritatt fra plikten til å bygge tilfluktsrom. En kan utifra en slik oversikt skaffe seg et trusselbilde, forutsatt at det oppgitte verneni-
vå tilsvarer det faktiske verneni-
vå.

De fleste tilfluktsrom er i bruk i fredstid, men de skal kunne klargjøres på 24-timers varsel. Det forutsettes med andre ord at et angrep ikke vil komme helt uventet. Skal rommet brukes som vern mot radioaktivt nedfall, må rommet være utstyrt for opphold av et par-tre ukers varighet.

MANGLER VED TILFLUKTSROMMENE

Kort vurdert ser rommene ut til å holde en brukbar teknisk standard. Rommenes verneni-
vå er imidlertid ikke bare avhengig av den tekniske standarden, slik rommene står i dag vil de gi dårlig vern. Mange av rommene er i bruk i fredstid, og ved et overraskende angrep vil de være lite egnet til lengre opphold. Jeg har selv vært på befaring i en av landets rikeste kommuner, som skulle ha de beste forutsetninger for å ha et bra sivilforsvar. Vi så endel rustne luker og trykkdører som det ville ta atskillig med tid og krefter å få lukket. Selv om tilfluktsrommene på papiret høres bra ut, er vedlikeholdet av endel rom dårlig. Endel av de mangler som er, kan nok utbedres i en krisesituasjon. Andre mangler er så alvorlige at det

Tilfluktsrom og andre dekningsrom gir beskyttelse fordi det omgir oss med materiale som reduserer strålingsintensiteten. Illustrasjonen viser hvordan beskyttelsen øker jo bedre dekningen er.

(Illustrasjon: For å overleve Direktoratet for sivil beredskap)

ATOM-TRUSSELEN

vanskelig kan gjøres noe med dem på 24 timer. Dette er noe som også blir innrømmet i Direktoratet for Sivilt Beredskap. Rommene vil likevel gi beskyttelse. Beskyttelse da ikke i betydningen garantert overlevelse, men økt sjanse for overlevelse.

PROBLEMER MED VARSLING

Tilfluktsrom *i seg selv* er ikke noe vern. Skal de gi beskyttelse, må befolkningen varsles om forestående angrep, de må vite hvor tilfluktsrommene ligger og de må trenes opp til å løpe ned i rommene når alarmen går. Under beredskap i krig vil sivilforsvarets luftvarslingspersonell tjenestegjøre ved luftforsvarets radarstasjoner (NADGE) sammen med militært personell. For flyangrep kan en regne med maksimum 10 minutters varslingsstid. For ballistiske raketter vil den være svært kort, muligens ingen varslingsstid i det hele tatt. Kommer et luftangrep helt uventet, vil ikke tilfluktsrom ha noe som helst verdi som vern mot eksplosjonsvirkningene. For utsendelse av varsel er det i Sør-Norge og Nord-Norge bygd to uavhengige sambandsnett — et linjevarslingsnett og et radiovarslingsnett. Varslingssignalet sendes ut over linjenettet til de lokale sivilforsvar som manuelt utløser lydgivere og tyfoner. Utarbeidelse av varsel om radioaktivt nedfall krever i tillegg en forutsigelse om hvor nedfallsområdet vil være. Det må innhentes opplysninger om antatt bombestørrelse, sprengningsmåte, vindretning og vindhastighet. Varsel VIKTIG MELDING — LYTT PÅ RADIO sendes ut over linjevarslingsnettet, mens selve nedfallsforutsigelsen leses opp over radio. I dag kan ca. 87 % av befolkningen i byer og tettsteder høre signalene. Utenfor byer og tettsteder er dekningen på 2 %. Mangelen på tyfoner her, skyldes at det er meget få tilfluktsrom utenfor byene.

Det er en virkning av atomvåpen som jeg ikke har nevnt, men som vil virke inn på effektiviteten til sivilforsvaret. Ved atomeksplosjoner over atmosfæren vil det utvikles en elektromagnetisk puls (EMP) som vil indusere store spenninger i elektrisk og elektronisk apparatur. En slik eksplosjon 300 km over Sentral-Europa kan ødelegge elektroniske apparater over store deler

av Europa, inkludert Norge. Dette kan sette store deler av det militære og sivile forsvar ut av funksjon. Bl.a. drives sivilforsvarets tyfoner av trykkluft hvor trykkluftstankene fylles av elektriske pumper. Radioer vil ikke kunne tåle de store spenninger som EMP-effekten gir, og nedfallsforutsigelsen som sendes ut over radio vil ikke nå ut til folk. Dette er bare noen svake punkter, det finnes mange flere.

PLANER FOR UTFLYTTING REDUSERT

Sivilforsvaret utarbeider også planer for krigsutflytting fra de største byene. Fram til november 1981 var disse planene svært omfattende. Det var planlagt utflytting for 40 byer og tettsteder og områder nær flyplasser og militære anlegg. I Oslo var det snakk om 80 % av en befolkning på nærmere 500 000 innbyggere. Sivilforsvaret har nå innskrenket krigsutflyttingsplanleggingen til 36 steder med ca. 544 000 utflyttere, en reduksjon på nesten 50 %. Offisielt er begrunnelsen for reduksjonen den gode tilfluktsromdekningen i byene. Det anses som bedre å være i et tilfluktsrom nærmere eksplosjonsstedet, enn uten vern mot radioaktivt nedfall lenger unna. En skal heller ikke se bort fra de praktiske problemene som en slik omfattende krigsutflytting ville ha medført. Tilflyttingsområdene er oftest jordbrukskommuner i rimelig nærhet til byen (100–200 km unna). Folk skal innlosjeres hos den fastboende befolkning og i hytter i området. Vi må regne med at krigsutflytting vil bli beordret i en ekstrem krise, hvor det har vært dager eller uker med overhengende krigsfare. Sannsynligvis vil vi få spontan utflytting. Folk reiser til venner og kjente på landet utenom at det er beordret utflytting. Personlig tror jeg at utflytting er det viktigste enkeltmennesker kan gjøre i en krigssituasjon, og det er beklagelig at krigsutflyttingsplanene er redusert.

TRENGES MER INFORMASJON

Vi har ikke foretatt noen beregning på landsbasis for antall døde og sårede med sivilforsvarstiltak. Jeg vil tro at tapstallene vil reduseres med anslagsvis 50–100 000. Her vil krigsutflytting være det viktigste tiltaket. Det

oppstår imidlertid et problem ved at mange av tilflyttingsområdene vil ligge i nedslagsfeltet for radioaktiv stråling. Forutsetningen for anslaget er altså at alle tiltak gir vern.

I utlandet blir ofte det norske sivilforsvar trukket fram som et eksempel på hvordan et sivilforsvar bør være. I sammenlikning med andre lands sivilforsvar kommer vi godt ut, men vi må vurdere sivilforsvaret etter hvordan det møter den trussel vi står overfor. Da vil et sivilforsvar aldri bli godt nok. Den tekniske standarden er en side av sivilforsvaret, men skal tiltakene ha noen verdi, må gjennomføringen av dem skje raskt. Vet du hvor tilfluktsrommet ligger når alarmen går? Vet du hva du bør ha med deg i tilfluktsrommet? Disse spørsmålene må være besvart når det kanskje bare er 1–2 minutter til angrepet kommer. Jeg mener styrkingen av informasjonen om sivilforsvarstiltakene er viktig, og nødvendig for å ha et troverdig sivilforsvar.

SIVILFORSVAR OG FREDSPOLITIKK

Fra det militære blir sivilforsvarets rolle som en del av totalforsvaret understreket. Skal sivilforsvaret tjene fredsbevegelsens interesser, må sivilforsvaret sees i en total fredspolitisk sammenheng. Det er viktig å klargjøre dette for ikke å få en avsporet debatt. Ensidig fokusering på sivilforsvaret er ikke fredsarbeid. Det vi i siste instans arbeider for, er å skåne befolkningen for de lidelser som atomkrigen medfører. Politisk kan dette gjøres på flere nivåer:

1. Løse de internasjonale konflikter
2. Kontrollere og begrense atomvåpnene
3. Eliminere og flytte atommålene
4. Beskytte sivilbefolkningen

ATOMVÅPEN ER SYMPTOMER, IKKE ÅRSAKER

Det første nivået tar opp problemets kjerne. Atomvåpen er symptomer på en konflikt, og ikke i seg selv uavhengige årsaker. Spredningen av atomvåpen følger de store internasjonale konflikter. USA utviklet atomvåpen fordi de følte seg truet av Nazi-Tyskland, Sovjet utviklet atomvåpen fordi de følte seg truet av USA. Frankrike og

ATOM-TRUSSELEN

Storbritannia utviklet våpnene fordi de følte sin stormaktsstatus truet av USA. Kina følte seg igjen truet av USA og Sovjet, og India utviklet det i frykt for sine naboer. Israel og Sør-Afrika som med stor sannsynlighet har atomvåpen, er noen av de mest utsatte regimene i verden. Neste trinn i spredningen er lett å forutsi. Det er land med politiske ambisjoner og som ligger i konflikt med de land som allerede har atomvåpen; Pakistan, Libya, Nigeria for å nevne noen. På lang sikt må fredsarbeidet ta sikte på å løse de underliggende konfliktene. Bare ved å fjerne årsakene til krig har vi mulighet for varig fred.

KRAV OM NEDRUSTNING ER IKKE NOK

Fredsbevegelsen har i liten grad tatt opp konfliktene til debatt. Konfliktstoffet har vært ansett som for omfattende og for lite aksjonsrettet. Mesteparten av arbeidet i fredsbevegelsen har konsentrert seg om det 2. nivået; kontroll og begrensning av atomvåpnene. Mest med arbeid *mot* testing, produksjon, utplassering og spredning, og *for* handlinger og avtaler om nedrustning og våpenkontroll. Dette har vært gjort fordi atomvåpnene tilsynelatende er problemet, og fordi kampen mot atomvåpnene kan føres med mange forskjellige argumenter; moralske, religiøse og politiske. Fredsbevegelsen oppnår derved støtte fra høyst ulike grupper, samtidig som en unngår en oppsplittende politisk debatt utad. Selv om vi skulle bli kvitt atomvåpnene, vil kunnskapen om atomvåpen eksistere. Så lenge konfliktene er der, vil mistenkeliggjøring av, mistillit til og tvil om motparten skape uholdbare tilstander. Det ville bare være et tidsspørsmål når avtaler om fullstendig nedrustning ville bli brutt. Vi kan ikke vente at alt vil ordne seg bare vi rustet ned, og nedrustning er ikke bare et spørsmål om godvilje. Veien mot en atomfri verden er lang og svært komplisert politisk prosess, og må nødvendigvis ta opp de sentrale politiske problemstillinger. Fredsbevegelsen har til nå skjøvet med bredsiden, og fått mange med seg, men det skal godt gjøres å stå samlet når de sentrale politiske problemene tas opp.

Løsning av internasjonale konflikter og kontroll og begrensning av atomvåpen konsentrerer seg om å forhindre atomkrigen. Arbeid på disse nivåene er problemorientert, det ene mot årsak og det andre mot symptom. Arbeid på nivå 3; eliminering og flytting av atommål og nivå 4; beskyttelse av sivilbefolkningen har to siktemål. Det ene er politisk: Å mobilisere folk for å hindre atomkrigen. Det andre er humanitært: Å lindre hvis atomkrigen skulle komme. Med eliminering og flytting av atommål tenker jeg på militære anlegg i NATOs eller amerikansk regi i Norge, og på forsvarsformer som i sin oppbygging er sentraliserte, høyteknologiske og sårbare, og som gjør oss til atombombemål. Vi går altså inn i debatten om alternative forsvarsformer og vår allianseilknytning. Norge har på sitt territorium militære anlegg som er støttepunkter for USAs atomstrategi, og som derfor er atommål for sovjetiske raketter. Det er politisk viktig å få en åpen debatt om de militære anleggene og vår rolle i atomstrategien. Fra de berørte kommuner blir dette samtidig en debatt om beskyttelse og sivilforsvar. For disse stedene vil det beste sivilforsvar være å få fjernet det militære anlegget. Debatt på dette nivået vil måtte ta opp NATO-samarbeidet. Etter de siste meningsmålinger å dømme har dette samarbeidet bred støtte i befolkningen, og en slik debatt vil skade fredsbevegelsen — hevder bevegelsen selv.

FREDSBEVEGELSEN MÅ OGSÅ VÆRE FORBEREDT PÅ KRIG

Fredsbevegelsen vil atomfred, og å spekulere i hvordan verden vil se ut etter en atomkrig er uinteressant. Argumentet til fredsbevegelsen går på at en akseptering av at sivilforsvar gir mening i en atomkrig, også er en akseptering av at atomkrigen kommer. For å motbevise denne påstand tror jeg f.eks. ikke at Sverige bidrar til å øke krigsfaren eller arbeider mindre for nedrustning fordi de har ett av verdens beste sivilforsvar. Imidlertid har sivilforsvaret i et nøytralt land som Sverige en helt annen rolle enn i land som selv deltar i atomstrategien. I USA og Sovjet oppfattes sivilforsvaret som en del

av den strategiske balansen, og i disse landene vil fredsbevegelsens argument holde. I USA blir Sovjets tilsynelatende sterke sivilforsvar et bevis på Sovjets vilje til å føre krig, og dermed et argument for å ruste opp. Vi må altså skille mellom land som deltar i atomstrategien og land som er tilskuere til den.

Formelt deltar Norge i atomstrategien ved å være med i NATO, men jeg tviler sterkt på om en isolert utbygging av det norske sivilforsvar vil oppfattes som endring av den strategiske balansen.

Alle fornuftige politiske bevegelser har en strategi for hva en skal gjøre hvis den ikke lykkes. Solidaritet i Polen måtte vite hva den skulle gjøre hvis Sovjet skulle innvandre. Fredsbevegelsen mangler en slik strategi, og dette er et paradoks. Det blir hele tiden understreket at sjansen for en atomkrig er stor, men samtidig er en lite forberedt på at krigen skal komme. Sivilforsvar blir sett på som forkastelig fordi det aksepterer atomkrigen, men det er ikke sivilforsvaret *i seg selv* som aksepterer den. Survivalistbevegelsen i USA og England er et skrekk-eksempel på hvordan arbeid med sivilforsvar skjer på gale premisser. Det finnes en høyre- og en venstreside i sivilforsvarsdebatten, og mye av det vi har sett til nå har kommet fra høyre. Ved å stille oss utenfor får andre anledning til å definere hva sivilforsvaret skal være.

Sivilforsvaret er også en del av lokalpolitikken, og jeg tror det er her noe av den politiske styrken ligger. Vi er tross alt opptatt av de nære ting, og sivilforsvar kan virke som en kopling mellom atomdebatten og vår hverdag. Etter min mening må fornuftig fredspolitikken inneholde elementer fra alle fire nivåene, ensidig jobbing med sivilforsvar vil aldri bli god fredspolitikken.

1. U.S. Office of Technology Assessment: *The effects of nuclear war*. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1979. 152 pp.

Se ellers:

Direktoratet for sivilt beredskap: *For å overleve*. Oslo: DBS, 1980. 128 pp.

Oversikt over litteratur om atomkrig finnes i Tord Høivik and Åsmund Stenseth: *Nuclear war — a selective bibliography*. Oslo: PRIO, 1981. 13 pp. PRIO-publikasjon P-18/81.

Hva vil det si å føre folkekrig i et industrialisert land som Norge?

På grunnlag av erfaringer og kommunistisk teori må AKP(m-l) utvikle en linje for dette, skriver Jon Lærum i denne artikkelen. — Folkekrig er revolusjonær krig — i Norge må den føres med sosialismen som mål.

Med utgangspunkt i en tenkt situasjon etter et sovjetisk angrep går han gjennom hvordan situasjonen vil kunne se ut i praksis. Og tar opp viktige spørsmål som: Hva er forholdet mellom geriljakrig og regulær krigføring? Hva slags baseområder kan tenkes i Norge? Bygerilja eller landgerilja?

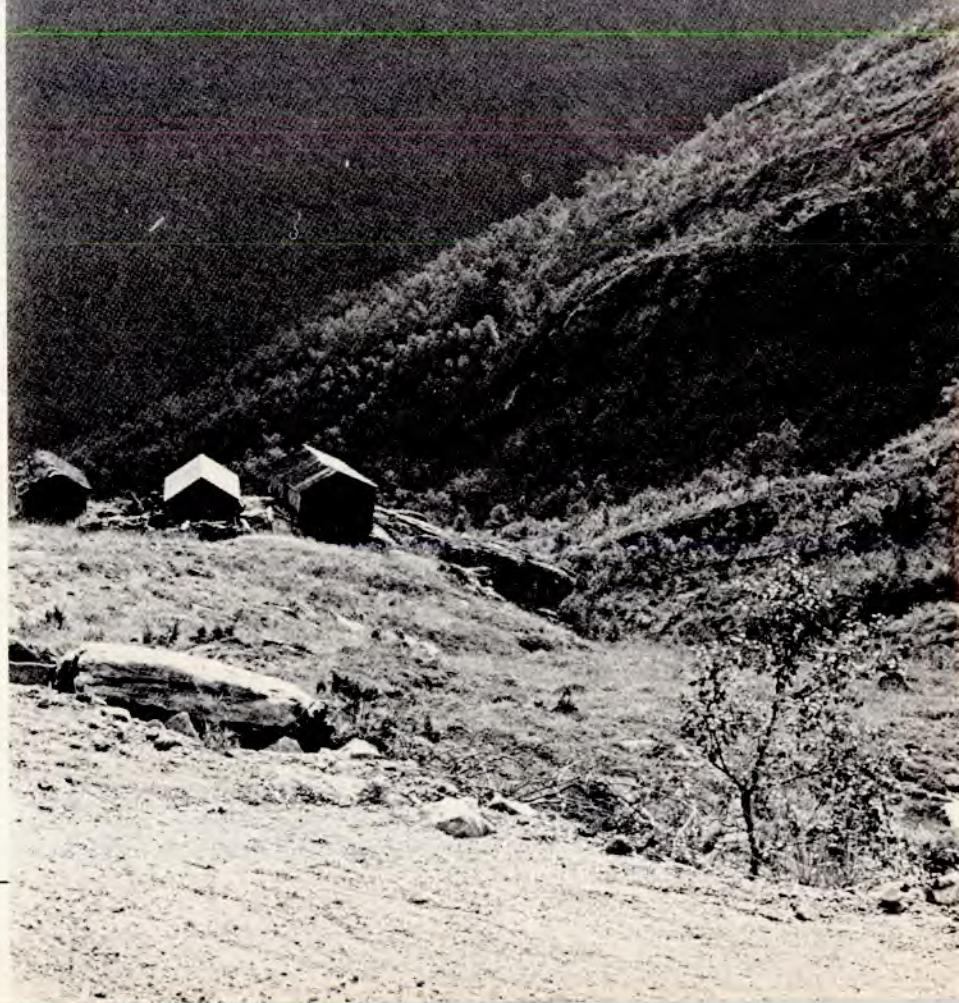
Det finnes i dag ingen erfaringer fra føring av folkekrig i industrialiserte land som Norge. Det nærmeste vi kommer er kampene til Titos partisaner mot nazistene under den 2. verdenskrigen. Men ulikhetene mellom Jugoslavia i 1940 og Norge i 1980 er store og åpenbare. Mange forsøk på å føre folkekrig har mislykkes. Dette understreker nødvendigheten av å foreta konkrete analyser for å tillempe folkekrigens allmene prinsipper på vår situasjon.

Mao, folkekrigens «far», sier det slik i «Strategiske problemer for den revolusjonære krigen i Kina» (1936):

«Revolusjonær krig i Kina, enten det er borgerkrig eller nasjonal krig, blir ført i de særegne omgivelsene i Kina. Og derfor foregår den under sine særegne omstendigheter og har sin særegne karakter som skiller den både fra krig allment og fra revolusjonær krig allment. Derfor har den sine særegne lover i tillegg til de lovene som gjelder for krig allment og for revolusjonær krig allment. Om du ikke forstår dem, kan du ikke seire i en revolusjonær krig i Kina.»

Folkekrig i Norge?

AKP (m-l)s linje må utvikles

FOLKEKRIG OG FOLKEHÆR ER BEGREPER KNYTTA TIL DEN KOMMUNISTISKE TEORIEN

Folkekrigen er en revolusjonær krig. Det kan dreie seg om borgerkrig eller nasjonal frigjøringskrig. Målet vil imidlertid i begge tilfeller være revolusjonært. For et framskredent kapitalistisk land som Norge, betyr det konkret å ha innføringa av sosialismen som siktemål. For et land i den 3. verden kan det være opprettelsen av en nasjonal, borgerlig-demokratisk stat.

Folkekrigen er massenes krig og forutsetter en politisk mobilisering av breie lag i folket. Den er hele det arbeidende folkets svar på undertrykking og okkupasjon. I folkekrigen er det i prinsippet ingen skiller mellom militære og sivile, mellom soldater og befolkning.

Folkekrigen er en krig ledet av arbeiderklassen gjennom det kommunistiske partiet. Arbeiderklassen utgjør den mest bevisste og kompromissløse krafta i en slik krig, og det kommunistiske partiet utgjør klassens organiserte fortrupp.

Folkehæren er alle militære enheter som driver folkekrig, regulære avdelinger, geriljaenheter, sabotasjegrupper, selvforsvarsstyrker osv.

Begreper som folkekrig og folkehær er altså klart definerte begreper innenfor den kommunistiske teorien. En hær under borgerskapets kommando der alminnelig verneplikt gjelder og soldatene oppbevarer våpen og utstyr hjemme, er ingen folkehær. På samme måte er heller ikke en hvilken som helst geriljaavdelings kamp mot okkupasjonsmakta folkekrig.

UTEN ET REVOLUSJONÆRT PARTI — INGEN FOLKEKRIG

Folkekrigen oppstår på ingen måte av «seg selv». Moderne historie er fulle av eksempler på dette. Norge under den tyske okkupasjonen er et eksempel, Danmark et annet. I begge landene fantes det militær motstandskamp om enn i svært begrensa omfang. Ingen av disse militære handlingene fortjener imidlertid betegnelsen folkekrig. Den delen av motstandskampen som var utenfor borgerskapets kontroll, var svært tilfeldig og uten langsiktige perspektiver.

Borgerskapets militære innsats dreide seg stort sett om å bygge opp styrker som kunne settes inn ved kapitulasjon for å hindre «kaos», dvs. sikre borgerskapet statsmakta.

Den første og avgjørende betingelsen for å kunne føre folkekrig, er at arbeiderklassen og det kommunistiske partiet har den politiske og militære ledelsen. I kapitalistiske land som Norge er det først og fremst arbeiderklassen som klasse som står for en konsekvent anti-imperialisme. Det nasjonale borgerskapet finnes ikke. (Her snakker vi fortsatt om klasser, ikke enkeltindivider).

Borgerskapet frykter folkekrigen. Selv om det blir nødt til å delta i en motstandskrig for å søke å få kontroll over den militære kampen, vil det på alle måter prøve å svekke de revolusjonære elementenes kampkraft og innflytelse. Borgerskapet vet at dersom det under en motstandskrig vokser fram militære avdelinger som er utenfor deres egen kontroll, kan spørsmålet om statsmakta bli stilt på dagsordenen den dagen okkupanten er beseiret.

En motstandskamp *leda* av borgerskapet vil derfor nødvendigvis bli slik den var i Norge under den tyske okkupasjonen, svak, passiv, med en panisk redsel for å mobilisere store deler av folket til væpna kamp.

Det kommunistiske partiet må være *sterkt*. Dette betyr at det må ha et fast grep om folkekrigens teori, en dyktig politisk og militær ledelse, sterke røtter i arbeiderklassen og en godt utbygd organisasjon.

DET ER MULIG Å DRIVE FOLKEKRIG I NORGE

Med et sterkt kommunistisk parti vil det være mulig å bygge opp en folkehær i Norge under en sovjetisk okkupasjon. Det vil også være mulig å befri Norge fra en slik okkupasjon uten hjelp utenfra, i hvert fall med den menninga borgerskapet legger i begrepet «alliert hjelp».

Dette betyr ikke at vi ikke vil støte på store problemer. Det betyr heller ikke at en folkehær ikke kan bli ramma av alvorlige tilbakeslag. Men — et sterkt kommunistisk parti og en arbeiderklas-

FOLKEKRIGEN

se og et folk som er politisk mobilisert for folkekrig, er det indre grunnlaget for en seier. Hvor raskt en slik seier kan komme, og hvordan en folkekrig i det hele tatt vil forløpe, er i tillegg avhengig av en hel rekke andre ting, først og fremst faktorer som er knyttet til styrkeforholdet mellom oss og fienden.

Noen sier det er umulig å drive folkekrig i Norge. De peker som oftest på en rekke ytre forhold som de legger avgjørende vekt. Det kan være forsyningsmessige spørsmål, klimatiske forhold, overvåkingsteknikker, fiendens taktiske luftmobilitet osv. Felles for disse spørsmåla er at de i seg sjøl er alvorlige og vanskelige nok, og må behandles seriøst dersom en skal ha noe håp om militær framgang. Men å tillegge slike spørsmål avgjørende vekt er å være ensidig, og ikke se de økonomiske, politiske og militære forholda som over sikt vil bestemme utviklingen i styrkeforholdet mellom en norsk folkehær og en sovjetisk okkupant. Å se bort fra dette er typisk for borgerskaps statiske syn på historia, og preger også ofte det en kan kalle det reinte militære synspunktet.

Imperialistiske kriger er kriger satt i scene av stater i forsøk på å løse det imperialistiske systemets uløselige motsigelser. Historia har vist at i stedet for å løse disse motsigelsene, blir de i stedet stadig mere innflokke. Det gjaldt for Tyskland, Japan og Italia i 30- og 40-åra, det gjaldt for USA i Korea og Vietnam og i dag El Salvador. Det gjelder for Sovjet i Afghanistan, og det vil i framtida gjelde enhver imperialistisk makt som angriper et annet land. En krig kan imidlertid løse visse problemer, men seinere kommer de samme problemene igjen med enda større tyngde.

Borgerlige politikere og militære hevder at det norske folket umulig kan frigjøre seg sjøl fra en sovjetisk okkupasjon, fordi det norske folket er lite og svakt og den sovjetiske krigsmaskinen er sterk. I dag er dette riktig, og den sovjetiske krigsmaskinen er den sterkeste i verden, og det norske forsvaret er sannsynligvis for svakt til å avverge en invasjon. Men hvordan vil dette bildet være etter utbruddet av en ny verdenskrig? Sovjet har allerede i dag store problemer med jordbruket og deler

av vareproduksjonen. En krig vil ikke bedre på dette. Sovjet blir nødt til å okkupere en hel rekke stater, åpne fronter som er titusener av kilometer, spre styrkene sine og operere med lange forsyningslinjer. De vil skaffe seg flere og flere fiender blant verdens folk, og møte aktiv motstand i de fleste landa de okkuperer. Hvordan kan det ut fra slike betraktninger reises avgjørende innvendinger mot at det er mulig å drive folkekrig i Norge?

DE MILITÆRE BETINGELSENE EN FOLKEKRIG I NORGE MÅ FØRES UNDER

Behovet for og nødvendigheten av å tillemppe de allmene lovene for folkekrig på norske forhold, er understreka tidligere. Svært mange spørsmål reiser seg i denne forbindelsen, og krever svar — ikke minst spørsmål av politisk karakter. Dette kan dreie seg om saker som muligheter for allianser med andre som slåss mot okkupanten, vurderinger av den rolla represalier mot sivile vil spille osv. Av hensyn til omfanget av denne artikkelen vil jeg imidlertid be-

Over: Sovjetiske luftlandetropper rett etter landing i fallskjerm sammen med BMD panservogner. BMD er en kombinasjon av stormpanservogn, lett stridsvogn, oppklaringspanser og ildstøttepanser alt etter behov. Den er langt fra ideell til noen av disse oppgavene, men er lett og liten nok til å slippes i fallskjerm. Kan dessuten ta seg fram i vann og skyte ut styrte panservernraketter!

Til venstre: Tunge sovjetiske MI-6 helikoptre over stridsvogner av typen T-54 med infanteri sittende utenpå. Før lettpansrede personellkjøretøy og stormpanservogner ble innført, var dette den vanligste måten å frakte infanteriet på i et angrep med stridsvogner.

FOLKEKRIGEN

grense meg til å ta opp enkelte spørsmål av militær karakter, selv om det kan være vanskelig og noen ganger umulig å lage et skille mellom «politisk» og «militær». Spørsmåla er forholdsvis summarisk behandla, og krever en langt større oppmerksomhet enn det de er gitt her.

Den militære situasjonen etter en sovjetisk okkupasjon vil muligens se slik ut:

Sovjetiske styrker okkuperer og har fysisk kontroll over alle større byer (ex. Oslo, Mo i Rana), kommunikasjons-sentra (ex. Evje, Dombås) og andre strategisk viktige punkter (først og fremst langs kysten). Viktige kommunikasjonslinjer (Gudbrandsdalen, Setesdalen) patruljeres og kontrolleres relativt hyppig. Imidlertid — størstedelen av landet vil altså være utenfor daglig fysisk kontroll av fienden. Norge vil ut fra sin strategiske beliggenhet først og fremst være en flåte- og flybase for Sovjet som støttepunkt for kamper i Atlanterhavet og Sentral-Europa. De sovjetiske styrkene vil være gruppert for å løse oppgaven med å betjene og

forsvare denne fly- og flåtebasen. Alt-så en situasjon som har mange likhetstrekk med nazistenes okkupasjon 1940–45. En slik okkupasjon krever omlag 3–400 000 soldater alt med-regnet.

KAN EN MOTSTANDSKAMP VOKSE FRAM UNDER SLIKE FORHOLD?

Stilt overfor en situasjon med spirende motstandskamp fra patriotiske styrker, vil sovjetiske sjefen bli stilt overfor en rekke prioriteringsspmål. Disse knytter seg i hovedsak til følgende to motsigelser: For det første motsigelsen mellom på den ene sida å løse en vakt- og beredskapsoppgave overfor en «yt-re» fiende og på den andre sida ta seg av brysomme motstandskjemper. For det andre motsigelsen mellom kostnaden av slike operasjoner og resultatene som blir oppnådd.

Den første motsigelsen er i stor grad avhengig av den internasjonale situasjonen. I en relativt stabil militær situasjon med liten aktivitet på «utefronten» og liten fare for angrep utenfra på okkupasjonsstyrken, kan åpenbart

større sovjetiske avdelinger avses til kamp mot motstandsbevegelsen. I motsatt fall, hvis det f.eks. raser kamper med andre NATO-styrker i deler av landet, vil sannsynligvis motstandsbevegelsen kunne operere svært fritt. Også den militære aktiviteten fra patriotiske styrker andre steder i landet, spiller selvfølgelig en stor rolle, i hvert fall når den er kommet opp på et visst nivå. Økt aktivitet et sted i landet, kan avlaste motstandsstyrkene andre steder. Dette understreker nødvendigheten av koordinering av motstandskampen og behovet for en felles politisk og militær ledelse.

Erfaringene fra Afghanistan kan si oss noe om hvordan russerne vurderer kostnader opp mot gevinst i operasjonene mot geriljaen der. Den sovjetiske hæren har til daglig kontroll med ca. 10 % av landet. Utenfor disse områdene kan forholdsvis store geriljagrupper (1–200 mann) bevege seg forholdsvis fritt. Angrepene mot geriljaen foregår i form av opprenskningsaksjoner som svar på geriljaangrep på forsyningskolonner, utposter o.l. Tapsraten totalt

FOLKEKRIGEN

ligger på omlag 1,2:4 (ikke medregnet sivile) i russernes favør. Opprenskningsaksjonene ender med at russerne trekker seg tilbake til basene sine, de okkuperer altså ikke nytt territorium. Dette er et annet operasjonsmønster enn det amerikanerne prøvde å gjennomføre i Vietnam, å holde enklaver som skulle være fullstendig under amerikansk kontroll og frie for FNL-aktivitet. Alt tyder på at russerne vurderer kostnadene ved å holde områder utenfor byene okkupert, som for store. Dette impliserer i sin tur at sovjetiske generaler «aksepterer» at de må leve med et geriljaproblem som det bare gjelder å begrense.

Afghanistan og Norge er to vidt forskjellige land på mange måter. Men denne lærdommen er viktig å ta med seg, for folk som tror at dersom det dukker opp ei motstandsgruppe på 20 mann, vil russerne straks kaste seg over dem med 1000 mann og 10 kamphelikoptre. Hva som er akseptabel tapsrate for russiske soldater, vil selvfølgelig variere med tid og sted, men det er god grunn til å anta at norske motstandsstyrker ikke vil komme dårligere ut av det enn afghanske.

GERILJAKRIG ELLER REGULÆR KRIGFØRING

Forskjellen mellom geriljakrig og regulær krigføring ligger i det militære nivået kampene blir ført på. Geriljakrig er ikke det samme som folkekrig, og regulær krigføring er ikke noe umoralsk som revolusjonære ikke beskeftiger seg med. Begge typer krigføring er nødvendige faser i en folkekrig. Spørsmålet om en folkehær skal drive geriljakrig eller regulær krigføring, må bestemmes ut fra en konkret vurdering av styrkeforholdet mellom egne og fiendens styrker.

Regulær krigføring mot en russisk okkupant, krever at det er mulig å konsentrere relativt store styrker, 7–800 mann, at de har tyngre våpen som feltartilleri og luftvern, at det finnes tilstrekkelig antall erfarne offiserer og at forsyningsapparatet er godt nok utbygd. Det sier seg sjøl at dette er et nivå som vanskelig kan nås før i folkekrigens siste fase, den strategiske offensiven. Å prøve å nå et slikt nivå før alle betingelsene er til stede, er

eventyrpolitikk og fører som oftest til store tap for motstandsstyrkene. En tilsvarende situasjon kan tenkes dersom en større avdeling av den borgerlige hæren fortsetter kampen etter en kapitulasjon uten å omorganisere seg i mindre enheter med sikte på geriljakrigføring.

Geriljakrigføring er en svært fleksibel kampform. Operasjonene gjennomføres sjelden med over 2–300 mann i styrkekonsentrasjon. Under marsj og forflytninger splittes avdelingene opp for å gjøre dem til vanskeligere mål for fienden. Geriljastyrkene kjenner godt til terrenget og klimatiske forhold, de kjemper på hjemmebane. De har stort sett bare lette våpen og er som regel mer mobile enn fienden i vanskelig terreng. Det viktigste prinsippet i geriljakrigføring (og forøvrig i all krigføring), er å beholde initiativet. Geriljastyrkene må selv kunne velge sted og tid når det

passer dem å kjempe, og ikke bli tvunget over på defensiven.

BASEOMRÅDER

Mao definerer og begrunner behovet for baseområder slik:

«Hva er så baseområder? Det er de strategiske basene som geriljastyrkene er avhengig av for å gjennomføre de strategiske oppgavene sine og for å nå målet med å ta vare på egne krefter og bli flere, og ødelegge og drive ut fienden. Uten slike baser har vi ingenting å støtte oss på når vi skal gjennomføre de strategiske oppgavene våre eller når vi skal nå målet med krigen. Det som kjennetegner geriljakrigføring bak fiendens linjer, er at den blir utkjempe uten bakre områder, for geriljastyrkene er avskåret fra det som ellers er de bakre områdene i landet.

FOLKEKRIGEN

Sovjetiske stridsvogner og angrepshelikoptere, T-62 og Mi-24. Begge er pansret, begge er mobile og begge har stor ildkraft.

Men geriljakrigføringa ville ikke kunne vare lenger eller utvikle seg uten baseområder. Baseområdene er altså de bakre områdene for geriljakrigføringa.» («Strategiske problemer i geriljakrigen», 1938).

I Kina var baseområdene relativt store geografiske områder hvor geriljaen hadde full politisk og militær kontroll. Statsorganer ble opprettet på ulike nivåer, masseorganisasjoner opprettet, og produksjonen organisert for å dekke folkehærens behov.

Årsakene til at dette var mulig, ligger for en stor del i Kinas enorme størrelse, hvor antallet fiendesoldater pr. kvadratkilometer nødvendigvis måtte bli svært lavt. Videre opererte Folkehærens regulære avdelinger aktivt og bandt — delvis sammen med Kuomintang — store deler av japanernes beste styrker.

Baseområdene i Norge må nødven-

digvis få en annen karakter enn de hadde i Kina. Norge er mye mindre i flateinnhold, og derfor lettere å kontrollere for en fiende. Befolkninga er stort sett konsentrert i byene og i de åpne flatbygdene i lavlandet. Dette betyr at:

- Baseområdene blir mindre i utstrekning (25–30 kvadratkilometer), og må legges i områder som er vanskelig tilgjengelig for fienden.

- Baseområdene må ha forholdsvis store omliggende områder som egner seg for manøvrering med geriljaavdelingene i tilfelle et område angripes av fienden.

- Baseområdene må for en stor del forsynes utenfra, det vil være små muligheter for egen produksjon innen området.

- Baseområdene må på grunn av den strenge vinteren ha faste installasjoner som hytter, setre, jordgammer e.l. for å sikre soldatene forhold som gjør dem kampdyktige til enhver tid.

- Sist, men ikke minst, må det drives et aktivt politisk arbeid i distriktet baseområdene ligger i for å sikre sivilbefolkningas støtte til forsyninger, sanitet, etterretning, rekruttering osv.

Baseområdene tillegges følgende livsviktige funksjon for en geriljastyrke: Hvile, rekreasjon, pleie av sårede. Styrkeproduksjon og utdanning. Baseområdet forutsettes brukt over noe tid, en tilfeldig leirplass med omliggende område kan ikke gå under betegnelsen baseområde.

KRIGFØRING I BYENE

Enkelte hevder at krigføring i byene må prioriteres over krigføring på landsbygda. De argumenterer ofte med at det er i byene de «feite» måla ligger, og at det bare er byene som kan forsyne en geriljastyrke. Det går an å være med på at geriljastyrkene i stor grad må forsynes fra befolkningssentra, om enn ikke de største byene. Men konklusjonen må like fullt bli feilaktig.

Det er riktig at mange viktige mål ligger i byene, men dette har jo nettopp sammenheng med at det er i byene fienden står sterkest og oftest har full militær kontroll. Å angripe fienden der han er sterkest når en selv er svakest, er en bakvendt måte å føre krig på. Militære aksjoner fra patriotiske styrker i byer og tettsteder vil vanskelig kunne

nå ut over et sabotasjenivå. Norge har få store byer hvor det vil være mulig å skjule større militære enheter. Byer kan effektivt avspærres og rulles opp kvartal for kvartal. Å prioritere byer og tettsteder som operasjonsområder for patriotiske styrker, er det samme som å akseptere at kampene aldri vil nå et høyere nivå enn sabotasjeaksjoner. Landsbygda er det eneste stedet en folkehær kan utvikle seg og vokse i styrke.

Dette betyr selvfølgelig ikke at sabotasjeaksjoner i byer er uviktige. Tvert imot, slike aksjoner vil ofte kunne være en verdifull støtte til kampene utover landet.

FORSYNINGSSPØRSMÅLET

Grunnen til at dette spørsmålet tas opp sist, er ikke at det ikke prioriteres. Hvordan dekke patriotiske avdelingers forsyningsbehov er et svært viktig spørsmål, i hovedsak et svært viktig politisk spørsmål. Geriljaavdelingene er helt og holdent avhengige av befolkningas støtte for å løse dette problemet.

Det finnes ingen lettvinde metoder, som regel må det et eget apparat til, en forsyningsorganisasjon. Matforsyningene må i stor grad basere seg på kontakt med lokale bønder og kjøpmenn. Det samme gjelder for utstyr som klær, sko osv. Forsyninger av våpen og ammunisjon vil stort sett komme fra fienden gjennom erobringer gjort i kamp. I enkelte tilfeller kan det være aktuelt å rekvirere forsyninger fra quislinger.

Forsyningsarbeidet krever et eget studium, det må jobbes med på lang sikt, bl.a. med henblikk på vinteren.

STUDIER ER VIKTIGE

Det er ingen grunn til å overse de erfaringene det Kinesiske Kommunistpartiet har gjort i spørsmålet om folkekrig. De er sammenfatta i Maos «Militærskrifter i utvalg», Oktober forlag. Skal vi komme noen vei i å utforme våre egne linjer i disse spørsmåla, er Mao obligatorisk, på samme måten som Lenin er det i spørsmålet om staten og revolusjonen. Jeg anbefaler i første omgang artiklene «Strategiske problemer i geriljakrigen mot Japan» og «Om den langvarige krigen.»

Jon Lærum

JAN MYRDAL

- Truer virkelig fascismen Skandinavia?
 - Gjør ikke våre lands demokratiske tradisjoner dette utenkelig?
 - Hvordan kjemper vi mot ei utvikling som undergraver de demokratiske rettighetene?
 - Hvordan skal vi vurdere den nåværende krisa i ml-bevegelsen?
- Slike spørsmål tar Rune Ottosen opp i dette intervjuet med den svenske forfatteren Jan Myrdal som nylig besøkte Oslo.

Truer virkelig fascismen Skandinavia, Jan Myrdal?

— Du har i det siste snakket om at en fascistisk utvikling truer de vestlige demokratiene, kan du presisere hva du egentlig mener med det?

— Vi ser en omfattende økonomisk krise som ryster hele den vestlige økonomien, og parallelt med den en omfattende sosial oppløsning. Det er visse paralleller til krisa i Øst-Europa og begge typer systemer bygger jo på utbytting og undertrykking. Det som er det alvorlige er at **ingen** ser noen løsning på disse krisene. Vi har en reell mulighet for at det bryter ut krig, men det holder jeg utenfor resonnementet nå. Et annet alternativ er at det blir en form for fascistisk utvikling med stadige angrep på — og opphevelse av arbeiderbevegelsens demokratiske rettigheter. Vi ser allerede nå sterke korporative trekk, og

stadig mer makt som samles i hendene på en liten gruppe byråkrater. Det er det samme sjiktet som går igjen i statsapparatet, partiene og de store organisasjonene. Parallelt med den økende oppløsningen vil det komme et stadig sterkere krav om at dette sjiktet får mer makt for å «ordne opp». Det forvilede er at ikke flere ser alvoret i denne utviklingen. Det finnes visse paralleller trekk til Tyskland på 30-tallet. Jeg blir ofte misforstått når jeg sier at framveksten av den tyske Hitler-fascismen var en objektivt progressiv historisk prosess. Med det mener jeg selvfølgelig ikke å si noe positivt om Hitler, men vi må innse den historiske funksjonen dette systemet hadde fram til krigsutbruddet. Den var for kapitalismen et konkret svar på krise og sosial

oppløsning, den løste faktisk endel av de samfunnsmessige problemene og betydde samtidig terror og avskaffelse av demokratiet. Hvis vi ikke innser at Hitler-fascismen fikk oppslutning fordi den reelt sett løste problemer som arbeidsløshet og etablerte en sosial orden, lukker vi samtidig øynene for at en tilsvarende politikk kan oppstå og få støtte i dag også. Selv om argumentene for en slik politikk i dag vil være helt annerledes og tilpasset våre politiske forhold.

— Mange vil reagere på en sammenlikning mellom Tyskland på 30-tallet og Skandinavia i dag — vi har tross alt en lang demokratisk tradisjon og stabile forhold sammenliknet med Tyskland på den tiden. Det vil vel være helt utenkelig med noen form for

JAN MYRDAL

fascistisk kupp i vår del av verden?

— Jeg tror ikke på noe kupp — den korporative utvikling vil være en gradvis prosess som riktignok ikke vil være uten brytningspunkter — det vil dukke opp situasjoner som vil være viktige skilleveier. For et par år siden var det i Sverige forslag til grunnlovsendringer som ville bety alvorlige inngrep i de demokratiske rettighetene. Det var bare vi i Folket i Bild/Kulturfront og noen konservative jurister som ropte ut advarsler. Man kunne lett tenke seg at dette kunne blitt vedtatt i all stillhet, og det er virkelig skremmende perspektiver.

— Men ser du noen i dag som klart formulerer en ideologi som vil forberede en slik utvikling?

— Vi ser hele tiden folk som jobber for

å gjøre all opposisjon umulig og utenkelig — og de finnes mange steder. Jeg kan nevne et eksempel fra Forfatterforeningen, der jeg selv er medlem. Der sitter det i virkeligheten en liten gruppe i ledelsen som har stor makt, og som vil skaffe seg enda mer. De innstiller i dag folk som skal få støtte av kulturfondet og de fremmet forslag på siste forfatterkongress om at de også skulle bestemme hvilke bøker som skulle få støtte til innkjøp av bibliotekene. Jeg fremmet motforslag mot dette, for det ville etter min mening bety for mye kontrollfunksjoner på få hender og noen blant oss protesterte også på at de ved siden av å bruke 900 000 kroner av medlemsavgiften ville ta 2 060 000 av forfatternes stipendfond for å finansiere sitt eget byråkrati. Det ble

satt i gang en enorm hetskampanje mot oss på grunn av dette. Vi ble kalt «faglig usolidarisk», representanter for høyrekrefter, og man brukte tvilsomme avstemningsmetoder for å forhindre vårt forslag fra å bli vedtatt. Folk som i utgangspunktet støttet oss, trakk seg av frykt for å miste stipendier og dermed levebrødet. Dette er bare et lite eksempel som det finnes mange og større paralleller til.

— Hvis jeg skjønner deg rett, ser du ikke de nynazistiske terrorgruppene som noen trussel i det du betegner som en fascistisk trussel.

— Disse gruppene er kriminelle og farlige fordi de er terroristiske — de kan naturligvis også utnyttes av mektigere krefter, men de er ikke den egentlige faren. Det har nettopp vært splittelse i National Front i England, bl.a. på grunn av uenighet om terror og vold som politisk kampmiddel. De virkelige fascistene der var mot gateopptøyer og åpen terror — de ville jobbe mer langsiktig og bl.a. spille mer på rasisme og jobbe mer allsidig til «tiden er moden». I Sverige har vi eksempel fra Södertälje. En rasistisk bande brente butikker til assyrere og drev med ulike former for rasehets. De fornektet at de var fascister — de sa at de var vanlige mennesker som stemte sosialdemokratisk — men som ville forsvare Sverige mot utlendingene. Disse er en del av den virkelige trusselen. Man må ikke henge seg opp i sjablongbilder av fascister med ridestøvler, pisker, bandolærer og sado-masochisme. Da kan man komme til å overse den virkelige trusselen.

— Hvordan kan man så kjempe mot denne utviklingen?

— Gjennom å forsvare de demokratiske rettighetene mot alle angrep. Ved å delta i folkelige kamper og forsvar av arbeiderklassens interesser. Man bør også overveie nøye hva slags kamper man skal prioritere, og hvor man ønsker å ta konfrontasjoner. Jeg er ikke sikker på om alle protestbevegelser de siste årene har vært like gjennomtenkte. Dette bør sees i en større politisk sammenheng. I Sverige ble det for noen år siden voldsomme kamper om bygging av en skole i et grøntareale. Det ble satt inn politi og det ble voldsomme bruduljer. Jeg tror det er vanskelig å få almann forståelse for mange

JAN MYRDAL

slike aksjoner — man bør tenke seg om å analysere dette politisk. Enhver lokal kamp er ikke riktig fordi om den begynner.

DEMOKRATI SOM HISTORISK FENOMEN

— I alle dine bøker er du nøye med å sette demokrati-begrepet inn i en historisk sammenheng. Når du sier at vi skal slåss for demokratiet, hva betyr det? Er demokratiet noe som etter din mening kan betraktes uavhengig av økonomisk utviklingsnivå og historiske epoker og klasseinteresser?

— Framveksten av demokratiet kan historisk knyttes til tredjestandens kamp i den franske revolusjonen. Arbeiderbevegelsen har siden utvidet denne i tråd med sine interesser for organisasjonsfrihet, yringsfrihet osv. (selvsagt ikke inkludert retten til injurier). Demokratiet må sees som en historisk prosess. Nettopp derfor gjelder det å forsvare de verdiene som demokratiet har skaffet oss. Når unge sosialdemokratiske jurister snakker om å omskrive lovene for å gjøre det lettere språklig, blir jeg skeptisk. De vil ha runde formuleringer som kan tolkes på ulike måter. Her gjelder det å holde på det vi har, og selvsagt videreutvikle det inn i sosialismen. I den forstand har demokratiet også en egenverdi, uavhengig av historiske rammer og økonomiske forutsetninger.

— Noen bruker den historiske materialismen som argument for at det er produktivkreftenes utvikling som definerer rammene for demokratiet til enhver tid?

— Det er selvfølgelig noe riktig i det, men det blir for enkelt å bare si det. Ta India som eksempel. Det er et land i den 3.verden med de begrensningene det betyr for demokrati. Det er likevel himmelvid forskjell mellom et India med unntakslover, tvangssterilisering i masseomfang mot de fattige, vilkårlige fengslinger og henrettelser slik vi opplevde det under Indira Gandhis unntakslover for noen år siden, og «normale» forhold uten unntakstilstand. Det er en forskjell som folk konkret merket og de foretrekker selvsagt et India uten unntakstilstand — det gjør det blant annet lettere å fortsette kampen for utvidet demokrati.

Kominterns elendighet var jo blant annet at den ville si opp bekjentskapen med den demokratiske tradisjon, men det ville ikke folket.

LENINISME OG DEMOKRATI

— Demokrati har også vært viktig i debatten i den internasjonale m-l-bevegelsen. Mange vil ha det til at mangel på demokrati i mange sosialistiske land kan føres tilbake til den leninistiske partimodellen. Har du noen synspunkter på det?

— Jeg er i alle fall skeptisk til å bruke Lenin for å legitimere innskrenkninger i folkets demokratiske rettigheter. Dessuten mener jeg at også Lenin må vurderes historisk. Like lite som man kan bruke Marx på en abstrakt måte, kan en bruke Lenin abstrakt. Visst finnes det almenlydige ting i Marx og Lenin sin lære, f.eks. Lenins beskrivelse av imperialismens framvekst. Når det gjelder det som Lenin skrev beregnet på den politiske virkelighet i Russland, så finner man hos ham forskjellige vurderinger avhengig av hvilken situasjon han var oppe i. Når det gjelder den bolsjevikiske partimodellen, var den utvilsomt et nyttig verktøy for å gjennomføre revolusjonen. Likevel har vi lært en del ting som Lenin ikke kunne vite. Det er bl.a. hvordan dette effektive apparatet kunne misbrukes etter en maktovertakelse. Metodikken i bolsjevikpartiet med en enhetlig og disiplinert medlemsmasse kan brukes mot politiske motstandere og disiplinen kan også misbrukes til å føre medlemmer bak lyset. Dessuten skal vi ikke glemme Mas ord om at de farligste borgerne er de som skjuler seg i partiet. Partimodellen er sårbar for borgerlige kupp makere som vil bruke partiet til å gjennomføre kontrarevolusjon. Endelig skal man jo være klar over at partimodellen også kan brukes av andre enn kommunister. Da Begin organiserte sionistiske terrorbander i Palestina etter 2.verdenskrig, brukte disse brunskjortene metoder som en gang ble utarbeidet av russiske sionister fra de erfaringene de hadde fra Iskra-gruppen i Russland til å bygge opp Irgun til en effektiv og målbevisst organisasjon.

— Betyr dette at du er enig med forfatterne Enquist og Ehnmark når de i sin såkalte katekismus for venstresida

gir leninismen skylda for sosialismens tilbakeslag?

— Nei, det blir for lett vint og ahistorisk. Jeg har snakket litt rundt dette problemet bl.a. fordi jeg ikke vil komme med noen bombastiske slutninger. Jeg vil ikke si til SKP eller AKP(m-l) at de bør nedlegge seg selv som KPD gjorde. Men man skal være klar over at det er jævlig vanskelig å opprettholde en sterkt enhetlig og disiplinert organisasjon over tid under de politiske forholdene vi lever under.

— Hvilken konklusjon trekker du så ut av dette?

— Jeg tror man bør tenke gjennom partiteorien og den leninistiske partimodellen en gang til. Det er viktig å være organisasjonsbevisste. Her har egentlig sosialdemokratiet vært mer effektive enn noe parti som har kalt seg leninistiske. I mindre saker har man ikke tatt så nøye på å holde medlemmene på en enhetlig linje, men i viktige spørsmål...Da har de vært jernharde, og kan måle seg både med den leninistiske og stalinistiske tradisjonen.

KRISE I M-L-BEVEGELSEN

— Du nevnte oppløsningen av KPD. Hva syntes du egentlig om krisa i den internasjonale m-l-bevegelsen?

— Den nye m-l-bevegelsen ville først og fremst ta opp igjen en revolusjonær tradisjon. Når vi nå ser tilbake på det og ser hvordan mange brukte teorien er jeg ærlig talt ikke forbauset over at mange partier dukket opp, for så å forsvinne igjen. Jeg kjenner jo litt til KPD fordi jeg bodde i Tyskland et par år. Mange KPD-ere jeg kjente var virkelig «steinharde» revolusjonære typer. I bokhandelen sin hadde de trykt opp igjen alt som fantes av Komintern-literatur, og de gikk rundt med store Thälmann-merker. De var virkelig opprørte over at jeg skrev om kjøttboller i Folket i Bild. Jeg forsøkte å si at folk tross alt gjør revolusjon for kjøttbollers skyld. Gun prøvde å antyde at den viktigste lærdommen vi kunne trekke av Thälmann, var at hans politikk mislyktes. Men nei, det ville man ikke høre på. Når jeg så kom tilbake til bokhandelen etter å ha vært borte noen år, var det «orgasme til alle kvinner»-litteratur som preget den samme bokhandelen. Til slutt var en oppløsning av organisa-

JAN MYRDAL

sjonen det eneste man kunne bli enige om. Jeg tror det er en sammenheng mellom den ekstreme dogmatismen, og at man så lett forkaster en revolusjonær politikk. Det samme har vært tilfelle med mange i Sverige også. Mange av de som i dag sitter i toppposisjoner i statsbyråkratiet, tok en «venstresving» innom den revolusjonære bevegelsen. Når det gjelder disse, hadde nok borgerne rett i sin polemikk mot det såkalte studentopprøret. Det var mye borgerlig ungdom som tok en venstresving på veien til karriere.

KOMINTERN-TRADISJONEN

— Du nevnte Komintern. Er det lenger mulig å se den kommunistiske bevegelsen som *en* tradisjon som ble startet av Komintern og som lever videre i dag?

— Jeg tror ikke det. Oppløsningen av Komintern i 1943 var utvilsomt riktig. De nasjonale særtrekkene fra land til land er såpass store at det viste seg umulig å lede den revolusjonære kampen fra et senter. Mye av Kominterns politikk må dessuten forstås utifra den plikten arbeiderbevegelsen i mange

land følte når det gjaldt å slå ring om — og forsvare — den første arbeiderstaten.

— Du har skrevet en del interessant om Stalins utenrikspolitikk i det siste. Bl.a. at han utnyttet den sionistiske bevegelsen i Øst-Europa og støttet opprettelsen av staten Israel utifra Sovjets egne sikkerhetspolitiske interesser. Her er det ingen internasjonalist, men en kynisk og manipulerende statsmann som handler — hva var de egentlige motivene bak Stalins utenrikspolitikk?

— Jeg redegjør for mitt syn på dette i boka «Sidenvägen», og da først og fremst i forhold til Sovjets politikk overfor Kina. Dette er et komplisert og sammensatt spørsmål, og det er farlig å forenkle. Men grovt sett tror jeg at Stalin ikke trodde sosialismen kunne seire i noe annet land uten Sovjets hjelp. Han var derfor først og fremst ute etter å sikre Sovjets egen sikkerhet. I dette spillet brukte han alle de storpolitiske knepene og den kynismen som statsledere i stormakter bruker. Dessuten så levde vel arven fra den tsaristiske utenrikspolitikken videre i det sosialistiske Sovjet. Det kan sikkert også for-

klare noe av utenrikspolitikken til Sovjet under Stalin og helt fram til i dag. Både i utenrikspolitikken og innenrikspolitikken gjorde Stalin mye som ikke kan forsvares, men også han må forstås historisk. Bl.a. var jo interven-sjonskriger fra vesten reelle utfordringer. Man skal være forsiktig med å betrakte denne perioden som et blad i en bok som man bare vender om og gjør seg ferdig med — det er mer komplisert enn som så.

— Ser du utviklingen i Sovjet som *en* prosess, eller kan man snakke om en kontrarevolusjon som har lagt grunnen for dagens herskere i Kreml?

— Først og fremst er det snakk om en prosess. Jeg tror i alle fall ikke det er mulig å snakke om en kontrarevolusjon som kan tidfestes til en dato eller et år. Prosessen startet under Stalin bl.a. som et resultat av den voldsomme industrialiseringen på 30-tallet og de enorme sosiale forandringene som skjedde i kjølvannet av dette. De nye sosiale og klassemessige forhold som ble etablert i denne perioden, dannet grunnlaget for den utvikling som skjøt fart etter Stalins død og som konsoliderte makten til de nye herskerne. Det verste med Komintern tradisjonen var at den fornektet betydningen av klassekamp under sosialismen. Det er *en* viktig forklaring på det som har skjedd. Samtidig må vi jo slå fast at det var viktige anti-folkelige innslag i den sovjetiske revolusjonen helt fra begynnelsen av. Her må vi igjen se historisk på det og vurdere dette på lik linje med andre historiske epoker. Alle revolusjoner har jo vært en del av en historisk ramme, det være seg Cromwell-perioden i engelsk historie eller Sovjet under Stalin.

— Hvilken periode er etter din mening den viktigste for å forklare utviklingen i Sovjet — 30-tallet eller 50-tallet?

— Jeg tror 20-tallet var viktigst. Egentlig tror jeg mye var avgjort alt med nederlaget i den tyske revolusjonen. Det etterlot Sovjet alene på den sosialistiske arena. Dette er det selvsagt lett å si på etterskudd, og man kan ikke klandre Stalin eller andre fordi de prøvde å bygge sosialismen. Tvertimot. Så blir det opp til oss i ettertiden å trekke de nødvendige lærdommene.

Stalin på tribunen på Den røde plass sammen med Molotov, Voroshilov, Kalinin, Gorky, Miko-yan og andre. — Stalin trodde ikke at sosialismen kunne seire i noe annet land uten sovjetisk hjelp, sier Jan Myrdal. Det førte til en ofte kynisk utenrikspolitikk.

DEBATT

I Røde Fane nr. 8/81 angrep Terje Valen forfatterne av boka «Oljepengene — kan de brukes?» for avvik fra viktige deler av marxist-leninistisk teori.

I dette innlegget svarer en av forfatterkollektivet på Valens kritikk. Han går imot det han oppfatter som Valens holdning til marxismen som vitenskap og vitenskapelig analyseverktøy.

Oljeboka - ingen lærebok i marxisme, men. . .

Først — for ordens skyld — dette:

Oljepengene — kan de brukes? er ikke noen lærebok i politisk økonomi, marxistisk statsteori eller filosofi. Den er heller ikke noe programdokument for partiet.

Boka er laget som et utgangspunkt for debatt om politiske linjer når det gjelder bruk av inntektene fra oljevirksomheten på den norske kontinentalsokkelen. Den er med andre ord et forsøk på dokumentasjon på og analyse av et viktig politisk spørsmål, med utgangspunkt i marxismen.

Den er resultat av et kollektivt arbeid i en gruppe og ikke noen enkeltpersons verk. Forfatterkollektivet er sammensatt av folk med forskjellig utdanning, deriblant sosialøkonomer.

Vi er enige i at det er feil i boka, også politiske feil av reformistisk og revisjonistisk karakter. Samtlige av disse kunne vært unngått om vi hadde latt oppgaven å lage boka ligge. Det gjorde vi ikke.

La oss se på Valens kritikk. Rammer den oss? I tilfelle hvor alvorlig?

Debatt!

VALENS KRITIKK

Han oppsummerer sin kritikk i artikkelen sin slik: Boka «inneholder viktige avvik fra grunnleggende prinsipper i den politiske økonomi, den marxistiske statsteori og den marxistiske filosofien.» Han kaller disse «spesielt farlige i den situasjon bevegelsen står i nå» — han er redd partifeller med svakere teoretisk skole-ring enn ham selv skal bringes i uløkke.

Valen belegger sin kritikk med ti sita-ter, alle hentet fra bokas to første kapitler. Disse utgjør knapt 15 av bokas i alt

140 sider. Vår dokumentasjon på emnet, drøfting av det og våre politiske konklusjoner finner leseren i de øvrige åtte kapitlene. Det er der vi i all hovedsak bruker marxismen på en *konkret analyse* av temaet oljeinntektene.

Sannheten er helheten. Terje Valens kritikk er ingen kritikk av helheten, men av *en del* av den. Og denne delen kritiserer han utelukkende ut fra *én* synsvinkel: Er det formuleringer som ut fra en jevnføring med Marx eller «Lærebok i politisk økonomi» o.l. kvalifiserer til rød strek i marginen?

Valen har funnet mange på de 15 sidene. Betyr dette at boka for øvrig er lytefri? Eller har han funnet de øvrige 125 sidene såpass uvesentlige at han ikke anser dem bryet verdt å kommentere?

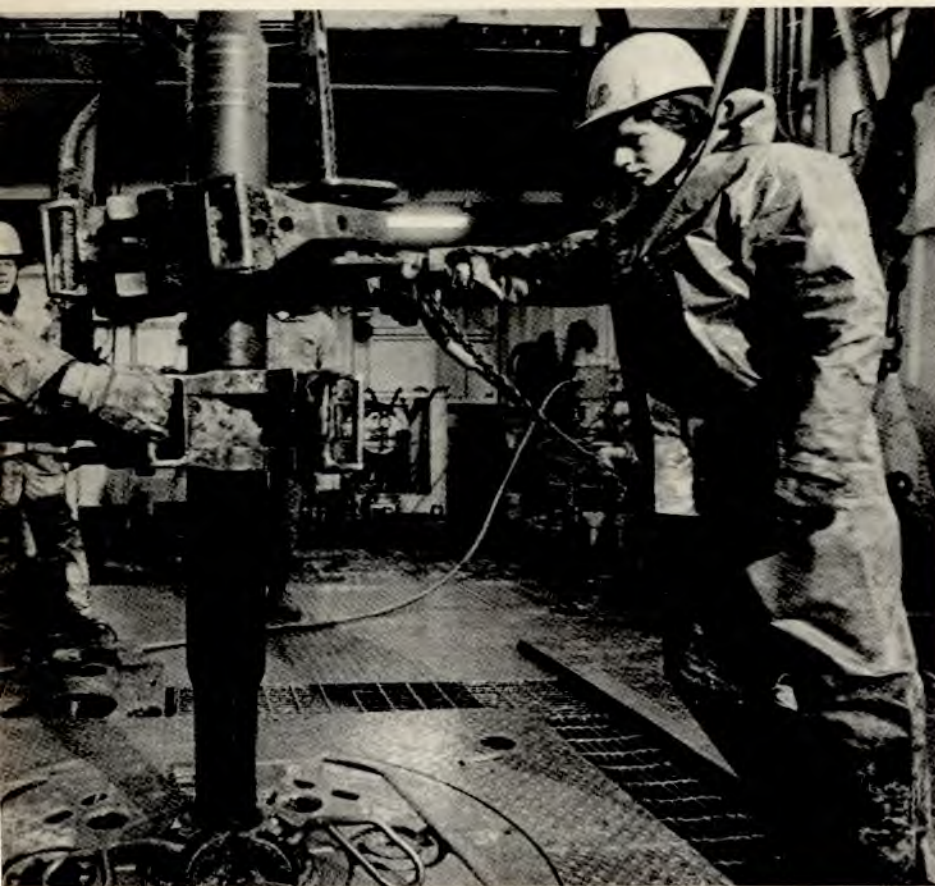
KRITIKK VI ER ENIG I

Så til den konkrete kritikken. Valen tar opp en rekke saker. Av plasshensyn kan vi bare komme inn på noen av dem.

Først den kritikken vi er enige i:

En del av formuleringene går ut over

DEBATT

hva en nødvendig popularisering av stoffet krever i form av forenklinger og åpner for en tolkning i reformistisk retning. Typisk er sitat nr. 1 i så henseende.

(«Vi mener det er mulig å legge opp til en oljepolitikk som kommer det arbeidende norske folket til gode. Det er mulig å bruke oljemilliardene innenlands, og vi mener det er fornuftigere enn å investere dem i kjempeprosjekter og ren kapitaleksport til utlandet. Slikt tjener bare staten og noen få superkapitalister. Men bruk innenlands krever styring og kamp for bruksmåter som tjener folkets behov.»)

Det er også eksempler på direkte slurv som gir en feilaktig framstilling av marxismens politiske økonomi. I første setning i sitat nr. 3 («Inntekter, verdier, skapes ved arbeid») har Valen funnet en slik tanketosk.

OVERTA STATSMAKTA?

Så til den delen vi er uenige i:

Her er det et punkt som først og fremst forundrer oss, fordi Valen — sin marxist-

iske skolering til tross — bommer noe inni granskauen i sin jakt på revisjonisme og reformisme. Vi sikter til sitat nr. 9:

«I det borgerlige klassediktaturet vil det aldri være mulig å få gjennomført dette (dvs. endre hele innretninga på produksjonen) uten samtidig å overta statsmakta, dvs. å styrte borgerskapet gjennom en sosialistisk revolusjon.»

Ifølge Valen mener vi her «at det er mulig å overta statsmakten i det borgerlige klassediktaturet.»

Feil, Terje Valen.

Det vi har gjort oss skyldige i kan bare kvalifisere oss til rød strek fra *norsklæreren* Valen, ikke marxisten. Vi skulle satt punktum etter ordet «dette» og begynt neste periode slik: «... Det kan bare skje når arbeiderklassen overtar statsmakta...» osv.

Det er imidlertid neste ledd i kritikken som forundrer oss mest:

Bokas forfattere sier ifølge Valen «at det å overta statsmakten er det samme som en sosialistisk revolusjon. Hva sier Lenin? Arbeiderklassen må knuse den

gamle statsmakten og opprette sin egen statsmakt...».

Feil igjen, Valen. Lenin har aldri sagt at arbeiderklassen må knuse den gamle statsmakten. Derimot har han sagt at den må knuse det gamle statsapparatet. Å overta statsmakten, dvs. makten i staten, gjennom en sosialistisk revolusjon innebærer ikke at det borgerlige maktapparatet skal overtas.

PRESSES VERDIEN PÅ ARBEIDSKRAFTA NEDOVER?

Så til mer interessante uenigheter.

Først en mer grunnleggende sak som går på holdningen til marxismen:

Du tar opp spørsmålet om de økonomiske lovmessighetene under kapitalismen. Flere steder berører du således spørsmål knyttet til arbeidskraftas verdi. Du skriver bl.a.:

«Schulz ser helt bort fra den langsiktige tendensen til at prisen på arbeidskraft blir presset nedover enten det er høykonjunktur eller lavkonjunktur. Jeg mener Schulz viser tendenser til å se bort fra at verdiloven også gjelder for varen arbeidskraft.»

Men hva så? Det er ikke nok å komme med allmenne begreper og konklusjoner hentet fra Marx. For oss er de meningsløse hvis de ikke blir nyttet som *verktøy i en analyse av den virkeligheten vi er satt til å arbeide politisk i*.

For å konkretisere: Hvordan kan vi anvende verditeorien ved en analyse av lønnsutviklingen i Norge? Hva har den historiske tendensen vært de siste 100 år, de siste 50 år, de siste 10 år? Hvordan henger den sammen med kapitalismens forskjellige utviklingsstadier i Norge?

Her må vi begynne med de fakta som foreligger: Det er et faktum at hovedtendensen de siste 100 år har vært økning i *reallønn* for lønnsarbeidere.

Vi kan som marxister *anta* at verdien av arbeidskrafta her i landet har falt de siste hundre år samtidig som reallønna i perioden har steget. Personlig tror jeg dette er en rimelig antakelse. Men vi *vet* det ikke før vi har undersøkt.

Det er en rekke faktorer vi må undersøke for å bringe på det rene hvilke endringer i arbeidskraftas verdi som har funnet sted. Vi må se på endringene i kostnadene til produksjon, utvikling, opprettholdelse og reproduksjon av arbeids-

krafta over tid. Det vil innebære å undersøke forhold som disse:

- antall personer pr. lønnsinntekt i en husholdning
- endringer i lengden på den tidsperioden i løpet av livet hvor arbeideren er produktiv som arbeidskraft
- endringer i behovsstrukturen (dagligvarer, bolig, utdanning, rekreasjon etc.)
- endringer i prisene på de produkter og tjenester som tilfredsstiller behovene, bl.a. som følge av endringer i produktiviteten.

Ikke minst på bakgrunn av lønnsutviklinga i 1970-åra ville et slikt hundreårsperspektiv være nyttig. Kan vi f.eks. finne noe som antyder en lovmessighet som kan kaste lys over kjøpekraftnedgangen fra 1977 til 1981?

Mitt poeng, Valen, er dette: Litt mer ydmykhet, litt mer vitenskapelighet, er ikke av veien. Jeg har lest slike allmenne utsagn som dette om arbeidskraftas verdi svært ofte fra folk som kaller seg marxister. Når disse utsagnene benyttes som erstatning for en konkret analyse, blir det intet annet enn besvergelses. Som påpekt ovenfor i denne allmene tesen gir ingen konklusjon om det spørsmålet vi diskuterer, nemlig reallønnas utvikling. En slik lettvtint bruk av standardteser er det stikk motsatte av å bruke marxismen på skapende vis, som en veiledning til konkrete analyser.

HVA MENER VALEN OM OLJEPOLITIKK?

Så litt om oljepolitikk:

Du gjengir følgende fra boka vår i innlegget ditt (sitat nr. 4):

«Et krav vi bør stille i Norge, er i hvert fall full nasjonalisering av all oljeutvinning og oppbygging av et eget distribusjons- og raffineringssystem i Norge. Dette er delvis gjort ved Statoil og Noroil. Her bør skrittet tas fullt ut, samtidig som vi reiser krav om bedre politisk kontroll over disse monopolene.

I dag er kontrollen av Statoil i all hovedsak bare formell, ikke reell.»

Du kommenterer dette slik:

«Så lenge finansoligarkiet styrer vil kontrollen med kapitalen fra arbeiderklassen bare være et bedragerisk skinn. Innsyn i hva som foregår kan

gjøres mer eller mindre offentlig, mer eller mindre direkte knyttet til Stortinget. Men Stortinget er jo også bare et av midlene som finansoligarkiet bruker for å lure folk og herske over dem. Innholdet i sitat 4 tyder på at Schulz ikke har et korrekt syn på statens rolle.»

Spørsmål:

- 1) Er du mot kravet om nasjonalisering av oljen?
- 2) Mener du at politisk kontroll av statseide oljemonopoler under kapitalismen er uten betydning?
- 3) Eller mener du bare at krav om en konkret delreform under kapitalismen må påhektes en setning om at det for øvrig er vår mening at kapitalismen må knuses?

MULIG MED REELLE FORBEDRINGER

Til slutt:

Vi anser det for god marxisme å utvikle en politikk som formulerer arbeiderklassens krav. Vi anser den erfaring klassen gjennom kamp får om maktforholdene under kapitalismen og den innsikt den erverver om sosialismens nødvendighet som det viktigste resultat av klassekampen. De seire den oppnår underveis til det sosialistiske samfunnet er likevel betydningsfulle, selv om de er — og bare kan være — midlertidige.

For å ta et eksempel — statlig lån og støtte til boligformål: For 1970-åra viser en indeks for utviklingen målt i faste priser følgende utvikling:

1970	100
1972	108
1977	149
1980	113

Dette er realiteter som slår ut i antall boliger og priser på dem, uten at jeg skal komme nærmere inn på det her. Vårt poeng er følgende:

Staten kan yte mer eller mindre over sine budsjett og låneordninger til formål som er i arbeiderklassens interesse. Det er mulig å presse fram reelle forbedringer under visse forhold. Det er ingen illusjon. Og forskjellene er helt klare for dem det angår. Derfor er de konkrete resultatene også viktige. Arbeiderklassen er virkelige levende mennesker, ikke et hegeliensk begrep fra filosofien.

L.F.

— Stalin

I nummer 8 av Røde Fane for 1981 presenterte vi en omfattende og kritisk analyse av Stalin-perioden undertegnet av signaturen E.F. Dette var ingen redaksjonell artikkel og forfatteren var beskjeden nok til å kalle artikkelen «Litt om Stalin i 30- og 40-åra». Likevel kan det ikke underslås at artikkelen var meget solid underbygd og at den representerte ei vitenskapelig holdning. Dette bør være en inspirasjon til den videre sosialisme-diskusjonen. Vi bør på den ene sida unngå den moralistiske historieoppfatninga som ikke tar hensyn til de enorme problemene f.eks. Sovjet sto overfor da det var sosialistisk. På den andre sida må vi heller ikke sluke rått den offisielle propagandaen som disse landa har ført ut innad og overfor omverdenen. Som E.F. treffende sier: «Jeg velger da å se på disse kildene sammen med andre kilder og trekke mine egne konklusjoner.»

Ingen kan da heller beskyldes E.F. for å være ukritisk til Sovjet under Stalin. Han har gravd opp mange store og alvorlige feil som blei gjort under Stalins ledelse og kan sammenfatte dette med å si: «Det staliniske sosialistiske systemet hadde også store svakheter og kjøpte sine framganger til en fryktelig pris.»

Men nettopp fordi E.F. går så åpent og kritisk fram overfor både disse svakheterne og den prisen systemet krevde, er det desto vanskeligere å avvise han når han samtidig understreker de store fortjenestene til det sosialistiske styret. Her trekker E.F. fram særlig to forhold: den materielle framgangen og seieren over Hitler. «Ikke noe annet politisk system kan vise til en slik materiell suksess på så kort tid i vår tid, på tross av at liknende målsetninger står på dagsordenen i 100 utviklingsland i verden i dag.» «Sin politiske styrke viste systemet ikke minst ved å motstå Hitlers overfall i 1941.»

Ved hjelp av en beinhard samfunnsmessig satsing tvang det sta-

og sosialisme-diskusjon

Stalin ved valgurna i 1937. Årsaken til kontrarevolusjonen i Sovjet kan ikke ligge i partiet og den demokratiske sentralismen, sier Pål Steigan.

Parti-
formannen
har ordet:

linse systemet fram ei industrialisering på rekordtid som gjorde det tilbakeleggende bondelandet til en industriell stormakt. Dette ga utvilsomt arbeiderklassen betydelige materielle og kulturelle framganger, og det skapte den økonomiske basisen som gjorde det mulig å slå Hitler. Dette var igjen verdenshistoriske framgangen som ingen kan ta fra Stalins Sovjet. Men samtidig er det ingen tvil om at dette framsteget blei gjennomført med brutale metoder, med undertrykking av store deler av bondemassen, utrenskninger, deportasjoner osv. E.F.s artikkel gir stoff til å drøfte disse metodene i lys av de bitre historiske og økonomiske realitetene Sovjet sto overfor. Med dette utgangspunktet burde det være mulig å utvikle en kommunistisk Stalin-

kritikk. En kritikk som analyserer hvilke feil som kunne vært unngått og hvilke som sannsynligvis ikke kunne vært unngått. Krustsjovs tale i 1956 med den totale svartmaling av Stalin ga ammunisjon til sosialismens fiender og den blokkerte en nødvendig og korrekt kritikk av Stalin-perioden.

Mao Zedong og KKP hadde på det tidspunktet utvikla viktige elementer til en kommunistisk oppsummering av erfaringer og feil i Stalin-perioden. Dette arbeidet måtte legges til side fordi det blei viktigere å forsvare sosialismen mot den voldsomme propagandaen fra Krustsjov og det internasjonale borgerskapet.

Nå er det på tide å gjenoppta det arbeidet Mao begynte og gjøre en vitenskapelig kritikk av de indre svakhetene i Sovjet som gjorde kontrarevolusjonen mulig. Hensikten med kritikken er ikke å moralisere, men å lære for framtida.

E.F.s artikkel viser at mye av problemet lå i sjølve den økonomiske tilbakeleggenheten. Når det var tvingende nødvendig å utvikle et

sjikt av teknokrater og eksperter med stor makt, så var det et resultat av arbeidsdelinga i et land med lav mekanisering og der intellektuell kunnskap var knapphetsvare. Dette sjiktet blei stammen i det nye borgerskapet som tok makta etter Stalins død.

Noen hevder at årsaken til kontrarevolusjonen i Sovjet ligger i partimodellen, i den demokratiske sentralismen og partiets ledende rolle. En slik tese bør avgjort diskuteres saklig og nøkternt, og de som mener det bør avgjort prøve å legge fram vitenskapelig dokumentasjon for et slikt syn. For et slikt syn kan ikke finne noen støtte i E.F.s artikkel. Han argumenterer tvert om med at partiet spilte en for lite ledende rolle, at partiet blei svekka både organisatorisk og ideologisk og at den demokratiske sentralismen blei krenka. Partiet var med andre ord etter krigen ute av stand til å forhindre en kontrarevolusjon. E.F. oppsummerer at «Det var bare en vei som kunne ha reddet sovjet-sosialismen den gangen — nemlig en mektig politisk og organisatorisk opprustning av partiet.» Dette er den stikk motsatte konklusjonen av det de som mener at hovedproblemet er det ledende partiet vil måtte hevde. Etter deres syn må løsninga ligge i å demontere partiet som ledende organ og avskaffe den demokratiske sentralismen. Slik jeg oppfatter E.F.s analyse ville en slik medisin for Sovjets del betydd nederlag for sosialismen på et langt tidligere tidspunkt, med de skjevnesvangre konsekvensene det ville ha fått.

FORSVARS-DEBATTEN

at jeg sier boka er *helt* gal og *helt* riktig, så er det hermed gjort.»

I utgangspunktet må han si seg enig med Borgersrud i at bildet som blir gitt av krigen er feil:

«...Man kommer fort til den konklusjonen: *hvorfor* er ikke det negative filmet? Hvorfor har ikke *flausene* fått større plass i bøkene? Hvorfor skildres Midtskogen, uten at man spør hvorledes i allverden tyskerne kom *helt* til Midtskogen? Hvorledes kunne de vinne nesten hver enkelt kamp og på noen timer besette alle strategiske punkter i Norge og på noen dager — 3 uker om vi tøyer det langt — erobre hele Sør-Norge og enda videre? ...» Og han må gi Borgersrud rett når det gjelder fakta:

«Selv om undertegnede har innvendinger mot meget i fremstillingen og kan peke på en del detaljfeil, så kan man ikke annet enn å slå fast at han har svært meget rett i sin redegjørelse om *fakta*, både om marinen delvis manglende innsats og om hærens. Meget, *pinlig* meget, er utelatt i offisielle eller andre histo-

riebøker om dette. Overgivelsen av krigsskip uten å ha vett eller vilje til å senke dem, overgivelsen av krigsmateriell i mengder som kunne vært ødelagt, senket i innsjøer, gjemt bort, meget av dette er til å få gåsehud av ...»

Hva er det så som er feil med boka?

«Det som er det gale ved boka, er at den praktisk talt tar *null* med om *forutsetningene* for alt som skjedde eller særlig ikke skjedde.» ... «Det er et lands *politiske* ledelse som bestemmer om det skal føres krig. Det er *ikke* offiserene. De har å underordne seg den politiske ledelse, forsvarsledelsen gjorde dette, lojalt inntil det fortvilede, inntil selvmordets rand — ... «Han mener altså at Borgersrud gir militæret den skylda politikerne skulle hatt. Dette blir tatt opp og imøtegått av Borgersrud i et seinere innlegg (NHS 10/2) hvor Borgersrud trekker fram også de tidligere bøkene sine for å vise hvor feilaktig det er å kritisere ham for å la politikerne slippe.

BORCHGREVINK I MORGENBLADET

Det er også en kritikk som ikke deles av oberstløytnant N. Borchgrevink i Morgenbladet. (6/3-82) Han skriver: «Kunne norske offiserer hatt en bedre moral, på tross av at de levde i et samfunn hvor all tale om militære idealer førte til kyniske smil eller avsky? Jeg mener JA.» Og om boka:

«Borgersruds bok er ikke en avbalansert fremstilling. Han formelig vasser i elendighet. Men elendigheten er der, og da skal man ikke bebreide ham at han vasser. Og jeg må bare beklage at en offiser ikke for lengst har skrevet en god del av det Borgersrud sier. Jeg burde ha gjort det selv.»

Det betyr ikke at han er enig i all den kritikken Borgersrud kommer med. Han deler eksemplene hans i tre: *Unnfallenhet*, *feilvurderinger* og

utopier.

Som *utopier* — ting som ikke lot seg gjennomføre — mener han f.eks. Borgersruds ønske om en oppstand i Oslo (hvem skulle ko-

ordinere den?). Som eksempler på *feilvurderinger* — at det ikke blei kjempet i og mot Oslo 9. april, at alle de overlevende fra Blücher ble satt fri, at en ikke gjorde flere forsøk på å operere i fiendens flanker. I det hele tatt at en overvurderte tyskerens styrker og undervurderte deres vanskeligheter. Her kunne han imøtegått Borgersrud, men gjør det ikke, sier han. For det viktigste er eksemplene på unnfallenhet, og dem finnes det ingen unnskyldninger for. Eksemplene er mange: alle styrkene som overga seg uten kamp og uten å ha løst et skudd, marinen som senket skipene på grunt vann, offiserene i Oslo som samarbeidet med tyskerne. Og ikke minst: alle offiserene som meldte seg inn i NS etterpå. Og han konkluderer med at de viktigste manglene ikke lå i utdanningen, men i moralen, i viljen til å kjempe.

Til slutt gir han en oversikt over forskjellige syn på hendingene i 1940 i «*Borgersruds og mitt metermål*.»

«I vurderingen av felttoget i 1940 er det fire skoler: Den sosialdemokratiske skole, som refser offiserene og unnskylder regjeringen. Den konservative skole, som refser regjeringen og unnskylder offiserene. Den milde skole, som ikke synes vi var så verst, alt tatt i betraktning. Og endelig den strenge skole, som synes det var nokså skralt alt sammen. Til den siste skole hører undertegnede, politisk hjemmehørende i «bakre høyre». Det samme gjør Lars Borgersrud fra «ytte venstre».

Felttoget i 1940 kan skildres på ulike vis. Andreas Hauge har gjort det. Fakta er korrekte. Resultatet er positivt. Lars Borgersrud har gjort det. Fakta er korrekte. Resultatet er negativt. Og paradoksalt nok har begge rett, hver på sitt vis.

Det kommer an på øynene som ser ...

Det kommer også an på hvilket metermål man bruker. For her foreligger det to. Det ene er en vurdering ut fra den foreliggende situasjon. Det andre er en vurdering ut fra den ideelle fordring. Det siste er Lars Borgersruds metermål. Det er også mitt.»

DEN 3. VERDEN

Kravet om en ny økonomisk verdensorden har kanskje vært det viktigste forsøket fra land i den 3. verden på å samordne sin strategi for å endre de strukturelle motsetningsforhold i verden mellom fattige og rike land. Kravene har rettet seg mot økonomisk utbytting og imperialistisk dominans.

Et annet framstøt har satt søkelyset mot den rike verdens kontroll over massemedia og nyhetsformidling som et ledd i ideologisk og kulturell undertrykking og dominans. Denne offensiven går vanligvis under betegnelsen kravet om «ny informasjonsordning», og FN-organet UNESCO har hittil vært den viktigste arena for denne kampen.

HISTORISK BAKGRUNN

Under 2. verdenskrig lanserte USA begrepet «fri informasjonsstrøm». Dette innebar et krav om at ingen landegrenser skulle hindre informasjon og kulturelle impulser å strømme fritt. I det ideologiske klimaet som hersket rett etter krigen falt denne tanken i god jord — også i den 3. verden. De eneste motstanderne mot tanken var Sovjet og deres satellittstater i Øst-Europa, som så dette som et ledd i USA-imperialismens generelle offensiv. USA som på denne tiden hadde en dominerende stilling i FN fikk prinsippet om «fri informasjonsstrøm» nedfelt i FN-charteret. Ettersom den 3. verden fikk en mer dominerende plass i FN utover 60- og 70-tallet, ble oppmerksomheten i økende grad fokusert på de fattige landenes kamp mot nykolonialisme og for sosial og økonomisk utvikling. De begynte kort sagt å stille verdens imperialistiske stater til ansvar for den 3. verdens underutvikling. De mente tiden var inne for å betale tilbake de enorme verdier som var ranet fra dem gjennom århundrers utbytting. Stadig flere i den 3. verden oppfattet parolen om «fri informasjonsstrøm» som de rike og mektige landenes rett til å oversvømme den 3. verden med kultur og mediastrøm som ikke var tilpasset deres egen kultur og som vanskeliggjorde kampen for frigjøring og sosiale framskritt. Debatten om dette har vært

Kravet om «ny informasjons-ordning»

ført i UNESCO opp gjennom hele 70-tallet. FNs 31. generalforsamling vedtok senhøstes 1976 en resolusjon der det heter at «utviklingen av nasjonale informasjonsstrukturer er av stor betydning når det gjelder å gjøre det mulig for folkene i de fattige land å fremme en progres-

siv nasjonal utvikling og å delta for fullt i det internasjonale samarbeid». Siden opprettet UNESCO en kommisjon under ledelse av fredsprisvinneren Mac Bride som la fram en rapport på UNESCOs generalkonferanse i Beograd i 1980. I 82 punkter summerte den opp sitt arbeid i form av forskjellige anbefalinger til tiltak. Det er et omfattende dokument som vurderer hele kommunikasjons- og mediastrukturen i verden, journalisters arbeidsvilkår, pressefrihet m.m. På Beograd-konferansen ble det gjennomslag for tanken om at «fri-informasjonsprinsippet» skal erstattes med «fri

DEN 3. VERDEN

strøm, bedre og mer balansert fordeling av informasjon».

Parallelt med arbeidet i FN har det i den alliansefrie bevegelse vært gjort forsøk på å bygge opp en alternativ nyhetsformidling. Man har bygd opp en såkalt pool som ikke er noe vanlig nyhetsbyrå, men en formidlingssentral der medlemslandene utveksler nyhetsmeldinger gjennom fem regionale sentraler. Gjennom dette samarbeidet vil man spre informasjon på egne premisser som ellers ikke ville bli spredd gjennom nyhetsbyråene.

SKJEV NYHETSSTRØM

For å skjønne bakgrunnen for at disse kravene er reist fra den 3. verdens side, må vi se på den skjeve fordelingen av informasjonsressursene i verden og den monopolstillingen som de store transnasjonale nyhetsbyråene har når det gjelder nyhetsformidling.

Noen få tall kan tjene til å illustrere skjevhetene: I Vest-Europa var det i 1975 279 aviseksemplarer pr. 1000 innbygger. I Afrika var det 13. For radio og TV-apparater var det tilsvarende tall. Vest-Europa 333 og 240, Afrika 57 og 4. Det årlige papirforbruk i Nord-Amerika er 60 kg. pr. innbygger. I Afrika er det 1,5 kg. I kommunikasjonssatelittenes tidsalder er det verdt å merke seg at det er den rike verden med USA og Sovjet i spissen som kontrollerer så og si alt som finnes av kommunikasjonssatelitter. På samme måten er det med data-teknologien. I 1974 var det kun 2,5 % av verdens datamaskiner som befant seg i den 3. verden. Og utviklingen har iallefall ikke gått i riktig retning siden den gang.

Når det gjelder formidling av nyheter, er det enda mer bedrøvelige tilstander sett med den 3. verdens øyne. Det finnes i dag nyhetsbyråer i 120 land — ca. 40 land savner helt egne nyhetsbyråer, og samtlige av disse tilhører den 3. verden. Begrepet nyhetsbyrå sier i denne sammenheng ikke så veldig mye. Størrelsen, den reelle kontrollen og markedsandelene blir det avgjørende. Vi kan slå fast at det er de fem store

transnasjonale nyhetsbyråene AFP, Reuters, Tass, AP og UPI som totalt dominerer markedet. Disse transnasjonale selskapene er de eneste som har et godt nok utbygd korrespondentnett til å dekke store deler av verden samtidig. En undersøkelse viser at 4 av 5 nyheter stammer fra de transnasjonale byråene. Bare gjennom APs 95 000 abonnenter nås 1/3 av verdens befolkning via et eller annet media. De 17 millioner ordene det amerikanske selskapet AP daglig sender ut, blir derfor ingen uvesentlig opinionsfaktor. I den 3. verden er dominansen fra de transnasjonale byråene enda mer total enn i verden forøvrig. Dette er i høyeste grad også en kamp om politisk innflytelse. Tass kan selvfølgelig ikke sees isolert fra den generelle sovjetiske utenrikspolitikk. Det er derfor verdt å merke seg at ved hjelp av dumpingpriser har Tass fått innpass som nyhetsformidler i mange land i den 3. verden. Det finnes også eksempler på at det amerikanske utenriksdepartementet har subsidiert amerikanske nyhetsbyråer slik at de skal bli i stand til å ta opp konkurransen.

DEN NORSKE DEBATTEN

Det burde derfor være åpenbart at den 3. verdens kamp for å bygge opp en egen mediastruktur og uavhengig nyhetsformidling er en rettferdig kamp og en del av kampen for å vinne reell uavhengighet. Offisielle norske representanter har da også stilt seg positive når dette har vært oppe til behandling i ulike FN-organer. Norsk presse har derimot i likhet med resten av den vestlige mediaverden fått det for seg at kravet om «ny informasjonsordning» først og fremst er en kamp for å innskrenke pressefriheten til vestlige journalister. Hovedspørsmålet i denne debatten, nemlig de strukturelle misforhold som eksisterer på dette området, har derimot så godt som blitt ignorert. Dette henger selvsagt sammen med at Sovjet og de østeuropeiske landene har kastet seg inn i kampen mot «fri informasjonsstrøm». Det er heller ikke tvil om at de ønsker å bruke støtte til den 3. verdens krav

som et alibi for sensur og innskrenking av ytringsfriheten. Det er imidlertid overflattisk å forveksle Bresjnev's motiv med hva dette spørsmålet reelt sett dreier seg om. Her bærer hele den vestlige mediaverden et tungt ansvar fordi hele dette problemkomplekset har blitt redusert til spørsmålet om journalisters arbeidsvilkår. Hvis man tar for seg Mac Bride-rapportens anbefalinger, går det faktisk fram at man i de 82 anbefalingene legger stor vekt på journalisters arbeidsvilkår, ytringsfrihet etc. Så presise er disse formuleringene at den sovjetiske representanten i kommisjonen, S. Losev, har lagt ved en egen meget skarp dissens til punkt 44 i rapporten, som i detaljerte vendinger og med henvisning til Helsinki-erklæringen tar opp disse spørsmålene. Det er derfor på høy tid at det i Norge og andre vestlige land blir reist en debatt som fokuserer på de egentlige problemene. Hvordan skal den 3. verden få hjelp til å bygge opp en egen mediastruktur med aviser, kringkastingsstasjoner, nyhetsbyråer og kommunikasjonsnett som kan forsvare deres kulturelle og politiske uavhengighet? Dette skal behandles på UNESCOs neste generalkonferanse i 1983. Det er foreløpig ingen grunn til å være særlig optimistisk på den 3. verdens vegne. Aftenposten brakte nylig en melding om at den britiske regjering ville bekjempe Mac Bride-rapporten med nebb og klør. Reagans nye konfrontasjonslinje med den 3. verden i FN, peker i samme retning. Et krav til den norske regjeringa bør være at den norske støtte til kravet om ny informasjonsordning opprettholdes. Et krav til norsk presse og NRK bør være at de informerer det norske folk om hva dette spørsmålet faktisk dreier seg om.

Rune Ottosen

Kilder:

«Kravet om ny internasjonal informasjonsordning», Gunnar Garbo — U-landsseminarets skriftserie, Universitetet i Oslo.
«Nyheterna och tredje världen», Ulla Carlsson, Studentlitteratur.
«Many voices one world. Communication and society today and tomorrow», Unipub.

BØKER

Forfatteren som sabotør

«Funksjonen til en forfatter i dag er blant annet kontinuerlig å befinne seg temmelig alene i fiendens land, han må flykte etter endt sabotasje, gjemme seg, forvandle seg, og innta en ny rolle til neste framstøt. Fienden er hele tiden på jakt etter forfatteren, for å uskadeliggjøre ham gjennom å definere ham, plassere ham, sette ham på museum eller i litteraturhistorien, når den tid kommer. Å skrive er ikke lenger noen beskjefligelse for de rene av hjertet, også av en forfatter fordres det nå taktikk.»

Forfatteren som intellektuell sabotør og geriljakjemper — med dette bildet er det mulig å åpne en presentasjon av Dag Solstads litterære essaystikk gjennom femten år.

Sitatet er hentet fra 1968 — lenge før Solstad nærmet seg m-l-bevegelsen. Det sier noe om hvordan Solstad helt fra begynnelsen opplevde seg sjøl som en opposisjonell forfatter — ja, mer enn opposisjonell, som en forfatter «i fiendeland».

Fortjenesten til den samlinga av Solstad-essays som Oktober ga ut i høst — «Artikler om litteratur 1966–81» — er ikke minst at den viser sammenhengen i og utviklingen av litteratursynet hans. Det er blitt ei bok som ingen med interesse for de sentrale motsigelsene i norsk samtidslitteratur kan komme utenom.

Det er temperamentsfulle, frekke, pågående artikler det stort sett dreier seg om. «Dogmatisk litteraturkritikk» heter en posisjons-erklæring fra 1967, der han går ut mot saklighetsidealet i kritikken og fastslår:

«Det innebærer at jeg ser på litteratur ikke som et abstrakt begrep, en kasse hvor nasjonens ånd samles i, men som en erfaring jeg har gjort, gjør og skal gjøre. Som alt annet i verden ser jeg på litteraturen som en erfaring som krever handling. Enhver bok er en utfordring, noe som jeg skal igjennom og prøves på: Å lese er en handling.»

EN LITTERATUR FOR ARBEIDERKLASSEN

Holdningen til litterært arbeid som framgår av disse to sitatene har ført Solstad ut på en lang og kronglete vei. Den har gang på gang ført ham ut i frustrasjonen og mismotet — den har like ofte ført ham fram til store kunstneriske triumfer. Den djupt individualistiske grunnholdninga til Solstad ender likevel aldri i subjektivismens villniss. Veien hans har et tydelig mål, fra ganske tidlig av. Målet er først negativt definert — å unngå å bli «fanget», å unngå å bli «uskadeliggjort». Det fører ham ut på leting etter «et annet publikum enn det som i dag eksisterer» (1967) — f.eks. «de skarer som innfinner seg på filmer og jazzkonser-

Dag Solstad

ARTIKLER
OM LITTERATUR
1966-1981

OKTOBER

ter». Seinere utvides perspektivene, og får en mer tydelig klassemessig forankring. Med Arild Asnes' steg ut «i Historien» (1971) vokser prosjektet om å bygge en ny sosialrealisme, en litteratur som kan angå flere enn de intellektuelle, som kan bety noe for arbeiderklassen. Men også i dette prosjektet advarer Solstad mot ensidighet.

«Å tjene folket med diktninga si vil si å styrke folkets kamp for ei bedre framtid. Dette krever tiltru til folk. Men hvordan kan vi ha tiltru til folk hvis vi ikke kan snakke om de mørke tingene, redselen, følelsen av avmakt, angsten, om døden? Jeg tror det er viktig å skjelne mellom temaet og behandling av temaet. Døden er ikke et reaksjonært tema, heller ikke ulykkelig kjærlighet, eller angsten. Det er behandlinga av disse som

svært ofte har vært reaksjonær. Nå tror jeg det er på tide at progressive diktere slutter å se på seg sjøl som en slags spennende venstrefløy i samfunnets utkant, men ser på seg sjøl som dem som skal skrive litteraturen her i landet. Det er vi som skriver og skal skrive norsk litteratur. Alt må vi derfor skrive om» (1974).

ER ARBEIDERLITTERATUREN DØD?

Ble denne presiseringa, ble denne advarselen hørt i 1974? På mange måter kan det virke som den ikke ble det. I åra som kom kastet Solstad seg ut i en rasende polemikk mot litteraturforskere fra Bergen og andre universiteter. I en annen artikkel peker han ut Martin Andersson Nexøs «Pelle Erobreren» som romanideal, en slags mønsterroman for samtidslitteraturen. Nå på avstand kan mye av denne polemikken virke både vittig og skarpsindig, men kanskje likevel forfeilet — iallfall vurdert i lys av konklusjonene i Dokka-foredraget fra 1980. Her har den politiske bakrusen innhentet ham. Han antyder at på grunn av den «underliggende tendens til anti-intellektualisme og kunstforakt som har vært til stede i AKP og miljøet omkring partiet», er kampen om de intellektuelle «tapt» og arbeiderlitteraturen har sannsynligvis fått «dødsstøtet».

BØKER

Har han rett i det? Solstad er den viktigste forfatteren m-l-bevegelsen har fostret. Det er en ganske sensasjonell polemisk vending han dermed tar.

Sjøl tror jeg han har rett i premissene, men at han tar feil i konklusjonen. Den politiske litteraturen lever, realismen lever, den kjempende litteraturen lever, viljen til å bety noe både blant de intellektuelle og i arbeiderklassen er fortsatt like levende blant progressive norske forfattere. Er det noe som har fått dødsstøtet, tror jeg heller vi får håpe at det er den tendensen til idealisme, snarveier og svart/hvitt-tenkning som fantes i mye av den progressive litteraturredebatten i 70-åra.

Om vi nå skulle få en periode med «fantasi, fabulering og tvetydighet» i litteraturen, som Solstad ser ut til å frykte, kan jeg ikke se hva gærnt det skulle gjøre. To av de områdene der det skjer spennende ting innenfor den opposisjonelle og anti-imperialistiske litteraturen i dag, er Latin-Amerika og Øst-Europa. Fantasien og tvetydigheten har ikke skadd den politiske sprengkraften i romanene til f.eks. Marquez (i eksil fra Columbia) eller Kundera (i eksil fra Tsjekkoslovakia). Skal litteraturen utvikle seg, krever det oppfinnsomhet og dristighet, det krever mot til å oppgi velprøvede former og fandenivoldskhet til å kaste seg ut i nye måter å jobbe på. Verre enn «fa-

bulering, tru og tvil» tror jeg det ville vært hvis den revolusjonære, den opprørske litteraturen skulle ha stivnet i en bestemt stil eller form — om den skulle ha størket i det oppskriftsmessige.

Nåja. Enten du er enig eller uenig i Solstads konklusjoner, er essayene hans hele tida en fryd å lese. Solstad har fungert som en lederskikkelse og et urosenter både innenfor prosalitteraturen og innenfor litteraturredebatten helt siden slutten av 60-åra. Det kommer han til å fortsette å gjøre, uansett om han i forordet hevder at «så godt som alt det jeg står for betyr lite eller ingenting akkurat nå.» «Men det kan vel snu seg», legger han til etter en tenkepause, og den tenkepausen tyder på at han i åra etter 1968 ikke har oppgitt sitt rene hjerte bare for å lære taktikk, men også for å lære strategi.

Espen Haavardsholm

Dag Solstad: Artikler om litteratur
1966 — 1981. 315 s. Oktober 1981

**Røde Fane satser
på å gå i dybden i stoffet.
For 110 kr. får du bladet i postkassa
et helt år — 6 fyldige nummer
med artikler og debatt om de
spørsmåla som står i brennpunktet
på venstresida.**

**Bestill abonnement fra:
Røde Fanes distribusjon,
boks 83 Bryn, Oslo 6
(Husk å oppgi fra hvilket nummer
abonnementet skal løpe)**

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

I DETTE NUMMER

***Sivilforsvar mot A-våpen?
Tord Høivik om atomkrig
Folkekrig i Norge***

I NESTE NUMMER

***Sovjet-kapitalismen
Kvinnene og arbeidsmarkedet
Kampuchea-debatt***